

דְּרוֹשָׁלַם 1975-1967
סִקְיָה חֲבֻרָתִית-כָּלְכָּלִית

אוניברסיטת העברית בירושלים המכון ללימודי עירוניים ואיינטראקטיביים

נ'זון ח' של'ג
אפריל 1976

ירושלים 1975-1967

סקירה חברת-כלכלית

ישראל קמו
בנימן היימן
קלוד גבריאל

האוניברסיטה העברית בירושלים, המכון ללימודים עירוניים ואזרחיים

ניסן תשל"ו

אפריל 1976

המכון ללימודיים עירוניים ואזוריים של האוניברסיטה העברית מתחש

לבחון שני נושאים השונים זה מזה בדרך חיקרתם, אך קשורים אחדו בעמירות
של ירושלים כעיר המאפשרת חיים משותפים לאזרחות.

הנושא הראשון עסק במקול התמורות, דמוגרפיה, כלכליות, וחברתיות
שהתרחשו בעיר למנאי יהודיה מחדש בשנת 1967.

הנושא השני עסק בערים אחרות בעולם שגם בהן קיימות מיעוטים, מתוך
מגמה להבין איך ניתן לגשר על פער אינטראטיב בין האוכלוסיות השונות. חלק זה
נעשה נסיון לשינר עד כמה שניתן עובדות ומסקנות למצב היהודי של ירושלים.

הזמן הקצר שעד לרשות צוות העבודה לא מאפשר התעמקות במקול
הבעיות כזלו, מה גם שהנושאים רחבים וכוללים היבטים רבים. אין אפשרות לראות
בדוחות הרצופים משום מיצורי הנושאים הנחקרים. הצוות הגיע לכל מסקנה שמן
הראוי להמשיך ולבחון, ביתר עمقות, את אותן היבטים שנראה כי מרכמתם עשויה
להיות חשובה לקיום מערכת יחסים תקינה בין כל אזרח העיר.

נטלו חלק בעבודת ההכנה:

פרופ' ד"ר עמרן, פרופ' א' וינגרוד, פרופ' ט' כהן (אוניברסיטה קלרקר, ארחה"ב)
פרופ' א' שחר (בראשית העבודה) מר י' קמחי, מר י' טבייצקי, גב' ר' פלור,
מר ב' היימן, מר ק' גבריאל, מר צ' פרנק, מזכירת המכון הנכ' שרה ורצברג,
שםמה כמצחירה המחקר.

ירושלים, אפריל 1976

תוכן - העניינים

1	תמורות באוכלוסייה העיר	. 1
20	תמורות במרקם הלא יהודי	. 2
27	בב אדם וחויסוקה	. 3
45	מסחר ועסקים	. 4
57	הבנייה	. 5
62	התעשייה	. 6
71	התיירות	. 7
88	השעות גולמיות בפיתוח	. 8
92	התחנות בשכר והכנסות	. 9

רשימת הלוחות

עמוד

2	הثمירות בגודל אוכלוסייה ירושלים ובשיעור הגדול השני 1975-1967	לוח מס. 1
3	הثمירות במשקלן היחסי של אוכלוסיות ירושלים 1967-1974	לוח מס. 2
4	אוכלוסייה ירושלים יהודים ולא יהודים 1922-1975	לוח מס. 3
5	מרכיבי הריבוי הטבעי בירושלים, בישראל וביהודה ושומרון	לוח מס. 4
7	הגירה היהודית לירושלים ומרכיביה 1965-1974	לוח מס. 5
8	אומדן מרכיבי החמירות בגודל אוכלוסיות העיר 1967-1974	לוח מס. 6
9	הثمירות במבנה הגילאים של אוכלוסיות ירושלים 1967-1972	לוח מס. 7
10	אוכלוסיות ירושלים לפי קבוצות גיל 1967 ו-1972	לוח מס. 8
11	רמת ההשכלה והثمירות בה 1967-1972	לוח מס. 9
12	אוכלוסיות העיר לפי הדת 1967-1972	לוח מס. 10
14	אוכלוסיות ירושלים לפי רבעים 1961-1972	לוח מס. 11
15	אוכלוסיות ירושלים לפי רבעים וחת רבעים, 1967-1972	לוח מס. 12
16	האוכלוסייה בשכונות החדשות 1972-1975	לוח מס. 13
17	האוכלוסייה העירונית בישראל ומשקלן של הערים הגדלות מהוכה 1967-1975	לוח מס. 14
18	הثمירות באוכלוסיות המרחב המטרופוליטני 1967-1974	לוח מס. 15
19	אוכלוסיות המרחב המטרופוליטני 1967-1974	לוח מס. 16
22	ההפלגות גדי משק בית לא יהודי 1967-1972	לוח מס. 17
22	משקי הבית לא יהודים לפי מס. החדרים 1967-1972	לוח מס. 18
24	גיל האוכלוסייה הלא יהודית לפי רבעים	לוח מס. 19
24	אוכלוסיות מזוח ירושלים שלמדה עד 8 שנות לימוד	לוח מס. 20
25	שיעור גידול אוכלוסייה ומשקי בית 1967-1972	לוח מס. 21
25	גודל משק בית ממוצע לפי הרובע 1967-1972	לוח מס. 22
26	השינויים באכיפות הדיזור 1967-1972	לוח מס. 23
26	אחווי משקי הבית שהדירות בבעלוחן 1967-1972	לוח מס. 24
28	כח האדם בירושלים לפי קבוצות אוכלוסייה 1965-1975	לוח מס. 25
30	שיעור ההשתפות בכוח העבודה בירושלים ובארץ לפי קבוצות אוכלוסייה, 1965-1975	לוח מס. 26
33	כח העבודה האזרחי בירושלים 1965-1975	לוח מס. 27
34	כח העבודה ושיעור ההשתפות בירושלים לפי מין 1965-1974	לוח מס. 28

עמוד

35	להלן של הנשים בגידול כח העבודה בירושלים בשניהם נבחנות 1965-1974	לוח מס . 29
36	כח העבודה האזרחי בירושלים לפי קבוצות אוכלוסייה בשניהם 1968-1975	לוח מס . 30
37	מקורות המועסקים בירושלים 1970-1975	לוח מס . 31
38	היוםמים מהשתחווים לירושלים לפי ענף כלכלי 1970-1975	לוח מס . 32
42	החברות המועסקים לפי ענף כלכלי בירושלים 1967-1975	לוח מס . 33
44	החברות המועסקים לפי ענף כלכלי וקבוצת אוכלוסייה בירושלים 1968-1975	לוח מס . 34
47	עסקים רשותיים בכרטשת מס העסקים 1968-1975	לוח מס . 35
48	העסקים המועסקים והמכירות ב مصدر סיטוני בירושלים בשניהם 1972/3-1966/7	לוח מס . 36
49	עסקים, המועסקים והמכירות ב مصدر קמעוני בירושלים 1966/7-1971/2	לוח מס . 37
51	עסקים הקמעונאות בירושלים בשניהם 1968-1975	לוח מס . 38
55	עסקים שירות ועסקים אחרים בירושלים לפי קבוצות עקריות 1975	לוח מס . 39
57,56	העסקים בירושלים המערבית 1967-1975	לוח מס . 40
58	מצבת הדיירות בירושלים 1966-1974	לוח מס . 41
59	התמורות במצבת החדרים 1967-1974	לוח מס . 42
60	התחלות בניה למגורים בירושלים לפי ייחidot ושם 1965-1975	לוח מס . 43
62	גמר בניה למגורים בירושלים דיירות ושם, 1965-1975	לוח מס . 44
63	התחלות בניה למגורים לפי מס. חדרים בדירה	לוח מס . 45
65	התחלות וגמר בניה בירושלים לפי יודדים 1967-1974	לוח מס . 46
67	הmployים בתעשייה בירושלים 1968-1975	לוח מס . 47
68	מפעלי תעשייה ומלאכה בירושלים לפי מס. המועסקים במפעל 1973	לוח מס . 48
69	מפעלי תעשייה ומלאכה בירושלים לפי מס. המועסקים במפעל 1975	לוח מס . 49
69	מפעלי תעשייה ומלאכה בירושלים לפי שטח המפעל	לוח מס . 50
70	מפעלי תעשייה ומלאכה, בעלי 3 מועסקים ומעלה לפי כח אדם מינהלי ומקצועית 1971	לוח מס . 51
71	מפעלי התעשייה בירושלים לפי צורת הבעלות 1971	לוח מס . 52
71	מפעלי התעשייה בירושלים לפי מספר הבעלים 1971	לוח מס . 53

עמוד

72	ឧសិទ និង មែលាគុទ លើពី មស . ឯធនុទ និង មែុកិក 1975	លូខ មស . 54
73	មិកុម មោលុលិ ឧសិទ និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1971	លូខ មស . 55
74	មិកុម ដំលាក់ និង ឧសិទ និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1973	លូខ មស . 56
85	បាទី អារុខ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1975-1965	លូខ មស . 57
86	បាទី អារុខ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1973-1966	លូខ មស . 58
86	ច្បារិន បាទី អារុខ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1975-1961	លូខ មស . 59
87	ច្បារិន បាទី អារុខ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1973-1971	លូខ មស . 60
87	ច្បារិន បាទី អារុខ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1972	លូខ មស . 61
88	មិតុន បាទី អារុខ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1972-1966	លូខ មស . 62
88	លើកុង បាទី អារុខ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1974-1961	លូខ មស . 63
89	លើកុង យិស្ងាលិស និង មែលាគុទ បាទី អារុខ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1974-1964	លូខ មស . 64
89	ទាសែត មិតុន បាទី មែលាគុទ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1974-1968	លូខ មស . 65
90	បាទី មែលាគុទ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1974	លូខ មស . 66
90	ដីូន បាទី មែលាគុទ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1974-1969	លូខ មស . 67
91	ដីូន សែនី មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1972-1969	លូខ មស . 68
91	ដីូន សែនី មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1972-1969	លូខ មស . 69
91	សែគិរិន បាទី មែលាគុទ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1974-1969	លូខ មស . 70
92	សែគិរិន បាទី មែលាគុទ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1972-1963	លូខ មស . 71
93	សែគិរិន បាទី មែលាគុទ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1972-1955	លូខ មស . 72
94	សែគិរិន បាទី មែលាគុទ មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1972-1963	លូខ មស . 73
97	សែគិរិន បាទី មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1967	លូខ មស . 74
98	សែគិរិន បាទី មែមលាថិស តាតិរិន និង មែលាគុទ លើពី សុខ អាមូរ 1972	លូខ មស . 75

1. התמורות באוכלוסיות העיר

1.1 כלכל

לקראת סוף שנת 1975 מנתה אוכלוסיית ירושלים כ-356 אלף תושב, מתוכם כ-259 אלף יהודים ו-97 אלף שאינם יהודים. האוכלוסייה היהודית היוותה איפוא 72.7% מאוכלוסיית הבירה. במשך שנת 1975 נosteו לעיר כ-12 אלף איש מתוכם קרוב ל-8 אלף יהודים. מאז איחוד חדש גדרה אוכלוסיית העיר בכשליש, ובקצב גידול שנתי ממוצע של 3.7%. באותה תקופה גדלה אוכלוסיית מערב העיר ב-31% (מ-7.7 אלף לכ-259 אלף) ואילו אוכלוסיית מזרח ירושלים גדלה ב-42% (מ-6.6 אלף נפש לכ-97 אלף) וזאת על אף הירידה, שנבעה מלחמת ששת הימים, באוכלוסיות מזרח העיר מיד לאחר האיחוד. ראוי לציין כי לאורך התקופה כולה עולמה בחטמזה משקלם היחסי של החובבים הלא יהודים בעיר מ-7.24 אחוז בערך איחוד העיר לכ-2.27 אחוז בסוף 1975. זאת, למרות קצב גידולו המהיר יחסית של ירושלים, מתוךה מדיניות מכוונת של הפניה אליה לעיר והחטמזה בשערי רבי טبعי הגבורה מהמדובר הארץ. על אף הכל לא עמדת אוכלוסיות היהודית של ירושלים בקצב הגדל שיעוד לה, ע"י הנורמים הממלכתיים במדינה, והיא נמצאת בפיגור מתמיד אחר שעריו הגדיל של האוכלוסייה הלא יהודית. קצב הגדל המואץ של אוכלוסיה זו הינו תוצאה של ריבוי טبعי גדול, התישבות יוממים בעיר ואיחוד משפחות. במוצע רב שנתי שער הגדל לאוכלוסיה יהודית היה 3.5% ולאוכלוסיה הלא יהודית 4.5%.

להלן להלן מציג את התפתחות הגדל באוכלוסיות ירושלים בין השנים 1967-1975.

¹ לוח מס. 1: התמורות בגודל אוכלוסייה ירושלים ובשערי
תגידול השנתי 1967-1975 (באלפים)

שיעור הגידול (באחוזים)			לא יהודים	יהודים	סה"כ	השנה
סה"כ	יהודים	לא יהודים				
-	-	-	68.8	197.7	266.3	1967
4.7	2.8	3.3	71.8	203.2	275.0	1968
3.3	2.8	2.9	74.2	208.9	283.1	1969
2.7	3.2	3.0	76.2	215.5	291.7	1970
3.8	3.1	3.3	79.1	222.2	301.3	1971
(7.2)	(5.9)	(6.3)	84.8	235.4	320.2	1972
3.9	3.3	3.5	88.1	243.2	331.3	1973
5.9	3.2	3.9	93.3	251.1	344.2	1974
4.0	3.1	3.4	(97.0)	(259.0)	(356.0)	1975
שיעור הגידול ממוצע רב שנתי			28.4	61.3	89.7	סה"כ 67-75
4.4	3.5	3.7	41.4	31.0	33.7	הגידול באחוריים

(1) הנתונים מתייחסים לדצמבר של כל שנה.

מקורות: שנתוניים סטטיסטיים לשנים 1968-1974.

1967 - מפקד למזרח העיר ומרשם תושבים למערבה.

הערות: נתוני מפקד 1972 שעורם גבוה בשל תיקון אומדן מרשם החושבים לפיקר נחוני.

1970-1971-1972 צירבאים להיות גבוהים יותר והשuro ל-1972 מתון יותר.

הלוֹחַ הַבָּא מְצִיגֶת הַיִחְשֵׁם המְסֻפֵּר שֵׁבֵין יְהוּדִים לְשָׁאַנְןָם יְהוּדִים וְהַתְּמוּרוֹת בֵּיתָם זָה
בְּשָׁנִים הַנְּדוֹגּוֹת. מִתּוֹךְ הַלוֹחַ נְרָאַת בְּבוֹרָר הַעֲוֹבָדָה שְׁמַשְׁקָלָה הַיִחְשֵׁם שֵׁל אַוְכְּלָוִסִּיהַ הַיְהוּדִים
הַוּלָּךְ וּפּוֹחוֹת בְּעִיר.

לֹחַ מס. 2 : הַתְּמוּרוֹת בְּמַשְׁקָלָן הַיִחְשֵׁם שֵׁל אַוְכְּלָוִסִּיהַ
יְרוֹשָׁלָם (1967-1964) (בָּאַחֲזָוִים)

השנה	סה"כ (%)	יהודים (1)	לא-יהודים (2)	יחס (1)/(2)
1967	100.0	74.2	25.8	1:2.87
1968	100.0	73.9	26.1	1:2.83
1969	100.0	73.8	26.2	1:2.81
1970	100.0	73.9	26.1	1:2.83
1971	100.0	73.7	26.3	1:2.80
1972	100.0	73.4	26.6	1:2.77
1973	100.0	73.4	26.6	1:2.76
1974	100.0	72.9	27.1	1:2.68

מִקּוֹרּוֹת: ל.מ.ט. שְׁנָתוּנִים סְטָטִיסְטִיכִים וּמִפְקָדִי אַוְכְּלָוִסִּין.

מעניין גם לראות את התמורות בגודל האוכלוסיות השונות בפרשנטט'יה ההיסטורית ולשנים נבחרות. לוח מס. 3, סוקר את גידולו הדיפרנציאלי של אוכלוסיית העיר למן תקופת המנדט חוץ נסיזון לשמר על המוגנות המוניציפליות לכל אחת מהתקופות. הלוח מבוסס על מפקדי אוכלוסייה ועל אמדניים רשמיים של הלשכות הסטטיסטיות הממלכתיות. מותן הלוח נראה שمرة ראשית המנדט הבריטי בארץ היה רוב של יהודים בעיר, ולמעשה יש עדויות ברורות שרוב כזה קיים החל משנתה ה-60 של המאה הקודמת.¹ אולם בתחום השיפור המורחב כיוון

(1) לונץ, א.מ. לוח א"י, ברוך א", תרגנו. מרכז. ראה גם מאמרו של ד. בן-אריה, פרקים בתולדות היישוב היהודי בא"י חלק א', יד בן צבי.

נראה ממספרים שהיהודים היו רק קצת פחות ממחצית בשנים 1922, 1931, אך באזוריים חיצוניים אלה התגוררה אוכלוסייה כפנית שאינה רלבנטית להשוואה במגזר העירוני, והעיוות הוא איפוא סטטיסטי בלבד, כפי שקרה חלקו העליון של הלוח.

לוח מס. 3: אוכלוסיית ירושלים, יהודים ולא-יהודים, 1975-1922

אחוז היהודים	כל האוכלוסייה	יהודים	לא-יהודים	כל האוכלוסייה יהודים לא-יהודים	אחוז השינוי מהמועד הקודם	מספרים מוחלטים	אחוז היהודים	
							לא-יהודים	יהודים
בתחום העירייה הישראלית והירידנית משנות ה-50 וה-60								
54.4				28,607	**	34,124	62,731	19
57.8	37.2	57.7	48.4	39,240	**	53,820	* 93,101	19
60.4	66.0	84.5	76.6	65,120	99.320	164,440	164,440	19
בתחום עיריית ירושלים מאז 1967								
49.3				35,073	34,124	69,197	69,197	19
52.4	39.3	57.7	65.1	48,843	53,820	102,704	102,704	19
55.8	60.8	84.5	73.2	78,540	90,320	177,860	177,860	19
75.0	-40.3	41.0	5.0	*** 46,713	(140,000)	(186,700)	(186,700)	19
72.4	34.7	17.9	22.1	62,901	165,022	227,923	227,923	19
17.0								
9.8	41.5	58.3	49.5	38,440	34,124	72,564	72,564	19
3.4	59.6	84.4	71.9	54,398	54,033	* 108,472	108,472	19
1.2	-34.8	40.5	5.4	86,830	99,640	186,470	186,470	19
7.7	49.4	17.9	24.1	(56,600)	(140,000)	(196,600)	(196,600)	19
3.4	-9.6	19.1	9.8	(78,900)	165,022	(243,900)	(243,900)	19
3.4	17.2	17.2	17.2	(71,300)	(196,500)	(267,800)	(267,800)	19 ספט
2.9	11.6	9.0	9.7	83,536	230,325	313,861	313,861	19 נובמ
2.7	4.1	3.2	3.4	93,200	251,000	344,200	344,200	19 דצמ
				(97,000)	(259,000)	(356,000)	(356,000)	19 דצמ

הلوוח מבוסס על מאמרו של פרופ' ע. שמילץ "קבוצת אוכלוסייה בירושלים המאוחדת", בטור קובץ יהודה ושותפון (טרם הורדפס).

הערות: במספרים בסוגרים הם אומדן.

*) כולל אנשים שהשתeticallyו לקבוצות האוכלוסייה לא נודעה.

**) כולל את היהודים בפרבריהם.

***) לא כולל אנשי צבא במחנות ומחנות זרים.

1.2 התכונות הדמוגרפיות של קבוצות האוכלוסייה

שיעור הריבוי הטבעי של האוכלוסייה היהודית בירושלים נשאר כמעט כמו ציבר מ-1961 והוא עומד על כ-2%. שיעור זה גבוה מזה של כלל האוכלוסייה היהודית בישראל (1.7%) וכי

שלש גבוהה מזה של אוכלוסיית העיר תל-אביב.

שיעור הריבוי הטבעי של האוכלוסייה הלא-יהודית גדלו בעשור האחרון.

אם משווים את אוכלוסיות מזרח ירושלים של 1972 לזו של 1961 הגידול הוא מ-8.4% לכ-3.7% אולם יש לזכור שהאוכלוסייה בשנת 1961 הייתה יותר עירונית באופיה, ואילו ב-1972 נוטטו לאוכלוסייה הלא-יהודית הרבה כפריים שאצלם שיעורי הילודה גבוהים יותר. יחד עם זאת כפריים אלה הם חיים בתחום המוניציפלי של העיר המאוחדת.

להלן דוחן מציג את מרכיבי הריבוי הטבעי בירושלים, בהשוואה לכל אוכלוסיית

ישראל ויהודיה ושורטן.

לוח מס. 4: מרכיבי הריבוי הטבעי בירושלים, בישראל
וביהודיה ושורטן (שיעורם ל-1000)

השנה	המראב	לידות ח' פטירות	ריבוי טבעי
1961	ירושלים-מזרח	42.0	28.0
	ירושלים-מערב	26.0	20.4
	ישראל	25.1	19.3
	גדה מערבית	-	38.0
1972	ירושלים-מזרח	45.4	36.5
	ירושלים-מערב	27.5	20.5
	ישראל (יהודים)	24.1	16.7
	גדה מערבית	45.0	33.5

מקורות: ל.מ.ס. - שנוחנים 1964, 1973
- מפקד 1972, 1967 (מזרח העיר)
- מפקד גדרה המערבית 1967
- מפקד אוכלוסין 1961 (ירדן).

מן הלוֹחַ נראָה בברור שחלַה עליַה בשׂוּרִי הילַודַה של הלא-יהוֹדִים בירְשָׁלָם
ושׂוּרִים אלה גָּבוֹהִים בכ- 60% משׂוּרִי הילַודַה של יהוֹדִים. שׂוּרִי הילַודַה של היה
עלַו במקצת באוֹתָה תקופַת אֵך עלה גם שׂוּרִי הפטִירָות. לעומת זאת ירדַו שׂוּרִי הפטִירָה
אצֶל האוכלָוסִיתָה הלא-יהוֹדִית באָפָן נִיכְרָה. כתוֹצָאתָה מְהַנְּגָל גָּבוֹהַ בְּגִבְרָה הרִיבָּוי הַטְּבָעִי
הלא-יהוֹדִים וְהַוָּמָה, בְּדוּמָה לִישְׂרָאֵל כּוֹלַח, את מה שנְהַוגַּ לְכַנוֹת כִּיּוֹתָה חֲדֻמָּה
כדי לשְׁמֹר עַל אחוֹתָה יהוֹדִים באַוְלָסִיטָה יש צוֹרָךְ בְּמַאוֹן הַגִּירָה חִזְבָּרִי מַחְגָּבָר.

1.2.1. הַגִּירָה פָּנִימִית

מְגָמוֹת הַגִּירָה בְּשִׁתְיַיְהוּ אַוְלָסִיטָה דּוֹמוֹת, אֵך שׂוּרִים שׁוֹנוֹת.
לפָנֵי אַיִּחוֹד הָעִיר מַאוֹן הַגִּירָה הַבִּין יְשׁוּבִי לְכָל חַלֵּק שֶׁל הָעִיר הִיא שְׁלִילִי. וּ
הָעִיר אִיבַּד בֵּין 1-5 אַחֲוָה מִן האַוְלָסִיטָה מִדי שָׁנָה (בַּמִּעְט גָּבוֹהַ מִהְגָּדָה הַמּוּרָבָּה) וּמִזְ
הַמִּלחָמָה עַזְבָּו אֶת הָעִיר כ- 18% מִאַוְלָסִיטָה. בְּשִׁנְיִים שֶׁלְאַחֲרַת הַמִּלחָמָה הַוְּלָךְ מַאוֹן הָ
הַכָּלְלִי, (לְרָבּוֹת עַלִיה וְחוֹשְׁקָעוֹת) וּמִשְׁתְּפָרָבָה בְּשִׁתְיַיְהוּ אַוְלָסִיטָה. אָולָם, אֵם עד 1972 מִ
הַגִּירָה של יהוֹדִים הוּא גָּבוֹהַ פִּי שְׁלֹשָׁה מִזְהָבָה של הלא-יהוֹדִים, חֲרֵי שְׁמָאוֹן 1972 הָ
שְׂעָרָה הַגִּירָה בְּסִקְטוֹרָה הַיהוֹדִי לְרָדַת לעומת הַכְּפָלָתוֹ בְּסִקְטוֹרָה שֶׁאִינוֹ יהוֹדִי.
הַלוֹּחַ הַבָּא מְצִיגָה אֶת מִרְכָּבִי הַגִּירָה הַיהוֹדִית לִירוּשָׁלָם בְּעִשּׂוֹר הַאַחֲרוֹן.
נְרָאָה מִן הַלוֹּחַ שַׁחַתְּגִירָה מִוּסִיפָה לְעִיר בֵּין אַחֲוָה לְשָׁנִים, וּבְתַחַום הַעֲלֵיה נִיכְרָה
מִתְמִיד שֶׁל הַפְּנִימִית עֲוָלִים. אֵם בְּשִׁנְוֹת ה-60 הָוֹפֵנוּ בַּמִּזְוֹצָע 4.5% מִהְעָולִים לִירוּשָׁלָם
הַמִּזְוֹצָע הַשְׁנִיתִי לְשִׁנְוֹת ה-70 הוּא כ- 8%. וּהַמִּדְינִיות הָיָה לְתַחַת לִירוּשָׁלָם מִשְׁקָל שֶׁל
בְּקָלִיטָה עַלִיה בְּשִׁנְיִים הַבָּאוֹת.

(1) בָּשָׁנָה 1974 עָלוּ שׂוּרִי הילַודַה של הלא-יהוֹדִים ל- 6.45 נְפָשָׁות ל- 1000.

ЛОח מס. 5 : ההגירה היהודית לירושלים ומרקםיה 1974-1965

% עולים ליישלים סה"ב ארצי	% ההגירה מאוכלסית העיר	מazon הגירה - נטו	השתקעות עלים	הגירה פנימית (נטו)	השנה השנה
5.3	-	-340	1150	-1490	1965
4.0	-	340	530	-190	1966
7.7	0.80	1576	1100	475	1967
6.8	1.16	2350	1430	920	1968
7.4	1.70	3530	2650	877	1969
9.2	2.06	4317	3420	897	1970
8.0	1.66	3672	3430	242	1971
6.0	1.84	4320	3290	1030	1972
7.7	2.00	4960	3980	985	1973
(10.0)	1.80	4500	(3200)	(1300)	1974

מקורות: ל.מ.ס. - רשות מקומות 8/67, 67/2, 71/2
 - הגירה פנימית בישראל פ.מ. 449
 - נתון סטטיסטי לישראל 74-68

ל.מ.ס. העליה לישראל פ.מ. 417

משרד הקליטה - לגבי אומדן שנת 1974.

על ההגירה של הלא-יהודים ידוע מעט. בתקופה שקדמה לאיחוד הייתה נט להגר בשל סיבות כלכליות. סיבות אלה לא קיימות מאז איחוד העיר, גם עזיבת חם שנמשכה עוד ב-1968 פסקה, ותחילה איחוד המשפחות פתח מגמה הפוכה. בנוסח,
 מazon הגירה חיובי בין ירושלים ויהודה ושומרון, בעיקר מנפת חברון. הגאות הכליל

וקשרי משפחה יצרו תחילה הגירה, שתחילהו לעיתים ביממות, אשר את מימדי הדרוי קשה לאמוד. ובכ"ז על-ידי שימוש במפקדי 1967 ו-1972 חורך ניכוי הריבוי הטבעי והתקבלו אומדני הגירה. הלוח הבא מסכם הן את מרכזי הריבוי הטבעי והן את ההגירה האוכלוסיות ולשתי התקופות.

1. קוח מס. 6: אומדן מרכזיים התמורות בגודל אוכלוסיות העיר
1974-1967 (שערים ל-1000 תושבים)

המרקם המרקם 1974-1972 1972-1967 (מאי)	המרקם המרקם 'הודים' 'הודים'
33	34
21	20
12	14
לא - יהודים	
42	33.5
35	30
7	3.5

(1) ע. שמילץ, לעיל.

3.1. מבנה הגילאים

התמורות במבנה הגילאים בין שתי אוכלוסיות העיר מזכירות על מגמות נוגדות בחומר שבענין 1972-1967. חלקם של גילאי 14-0 באוכלוסייה הלא-יהודית עליה, ואיי באוכלוסייה היהודית הוא ירד. משקלה של האוכלוסייה הקשישה בקרב הלא-יהודים فهو ובאוכלוסייה היהודית עליה במקצת. גילאי קבוצת האוכלוסייה היהודית הפעילה ככוח

עבודה עליה מ-59 ל-62 אחוזו ואילו באוכלוסייה הלא-יהודית הוא ירד מ-50 ל-48.5 אחוז

לוח מס. 7 : החומרות במבנה הגילאים של אוכלוסיות ירושלים
1972-1967 (ב אחוזים)

ס.ד גיל	1972			1967			קבוצת גיל יהודית
	אוכלוסייה לא-יהודית	אוכלוסייה יהודית	סה"כ ירושלים	אוכלוסייה לא-יהודית	אוכלוסייה יהודית		
1	46.5	31.0	37.6	44.4	34.1	0-14	
3	24.5	29.6	24.0	23.7	24.5	15-29	
7	13.4	16.5	12.8	15.0	18.9	30-44	
5	10.6	15.5	15.0	11.1	16.5	45-65	
	5.0	7.4	6.6	5.8	7.0	65+	
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סה"כ

מקור: ל.מ.ס. מפקדים 1967, 1972.

לוח מס. 8 נחתן במספרים מוחלטים וב אחוזים את קבוצות הגיל המפורטת לשתי

האוכלוסיות ולשני המועדים.

הגיל הממוצע של היהודים היה בשנת 1972 - 40.7 ושל הלא-יהודים 5.6

שנה.

הדריך: חישוב שטחיםuge נספחים (אנו מודים).

6. ပာ မူဝါဒ၊ ၁၈၇၂ ၃၄၇၅ ၁၉၇၃

1.4. התחמורות בהשכלה ובחרכוב הדתי של אוכלוסיות ירושלים

1.4.1. השכלה

רמת ההשכלה נמدادת עפ"י מספר שנות הלימוד של האוכלוסייה. בקרב האוכלוסייה הלא-יהודית נמוכה בשעור ניכר רמת ההשכלה והפער בין גברים לנשים גבוה עוד יותר. אולם לא רק ששיעור חסרי ההשכלה גבוה במיגור הלא-יהודי, כי אם גם בין אלה שלמדו בבתי-ספר קטן חלוקם של בעלי ההשכלה התיכונית והגבוהה.

לוח מס. 9: רמת ההשכלה, והתחמורות בה בשנים 1967-1972
(לבני 14 ומעלה באחוזים)

השנה				האוכלוסייה	מספר שנות הלימוד
13+	9-12	1-8	0		
18.8	32.4	34.8	14.0	יהודים לא-יהודים	1967
5.2	20.3	42.2	32.3		
25.2	38.1	28.7	9.0	יהודים לא-יהודים	1972
5.5	19.0	39.0	26.5		

מקורות: ל.מ.ס. מפקדי אוכלוסין ודינור 1967 (מרץ) 1972.

הן באוכלוסייה היהודית והן בלא-יהודית ירד שעור חסרי ההשכלה, הירידות הינה משמעותית יותר אצל הלא-יהודים, כשבמקביל חלה אצלם גם עליה קטנה בשעור מס'ימי ב"ס תיכון ומעלה. באוכלוסייה היהודית חל בענין זה שיפור רב ושעור לומדי 13 שנה ומעלה עלה באופן ניכר.

1.4.2 ההרכוב הדתי

בהתVICות האוכלוסייה לקבוצות הדת לא חלו שינויים כבדי משקל בתקופה שמאז איחוד העיר. היהודים ירדו בכאחוז אחד, למוסלמים נוסף אחוז ואילו האוכלוסייה הנוצרית שמרה על מעמדה בכלל העיר וירדה מעט בחלק המזרחי. הלווח דלהלן מסכם ממצאים אלו

לוח מס. 10: אוכלוסיית העיר לפי הדת 1967-1972 (באחוזים)

	1972			1967			
	כל העיר	מערב	מזרח	כל העיר	מערב	מזרח	
יהודים	73.0	99.5	-	74.1	98.1	-	יהודים
מוסלמים	22.0	-	83.4	21.3	1.3	82.4	מוסלמים
נוצרים	4.4	0.4	15.3	4.4	0.4	16.7	נוצרים
אחר	0.6	0.1	0.2	0.5	0.1	0.8	אחר

הערה: ב-1972 הוגדר "מערב" העיר כולל שכונות יהודיות מעבר לקו הירוק לשעבר ו"מזרח" כולל כפרים וחוותיים מוסלמים מבית צפאהה היישוראלית לשעבר.

מקורות: מפקדי אוכלוסין 1967, 1972.

1.5 התמורות בפרישת האוכלוסייה 1972-1967

בשנים הראשונות לאיחוד המשיכו להתקיים אותן תהליכיים ובוונגי התפתחות שאילו כל אחד מחלקי העיר לפני שאוחדו. חידרת היהודים והתיישבותם במזרח העיר רק החלה מסתמןת, וחלקם במזרח העיר היה קטן בשנת המפקד. יחד עם זאת פעולות תכנון ובניה שהשכונות החדשניות קבעו לא כמעט את שעתיד להחרחש מבחינה פרישת האוכלוסייה.

במערב העיר קיים תחילה רצוף וממושך, שבו חלקו של הרובע המרכזיות בכלל אוכלוסיית העיר¹ הולך ופוחת. משקלו של רובע זה פחת מכ-37 אחוז מכלל אוכלוסיית העיר בשנת 1961, לכ-26 אחוז בשנת 1972.² ברובעים המערביים והדרומי-מערביים עליה משקלה היחסית של האוכלוסייה וailו ברובע הדרומי נשמר שעור האוכלוסייה עד 1967 וירד לאחר מכן.

במזרחה ירושלים חל למשה אותו תחילה של דחיקה מהמרכז לשוליים. באופן בולט ירד חלקה היחסית של העיר העתיקה מכלל אוכלוסיית המרחב המזרחי בכ- 50% בעשור שקדם ל-1972. זאת למול עלייה באזוריים הצפוניים והדרומיים שבחלקו הארץ לא היו בתחום העירייה לפני האיחוד (ראה לוח 11).

חלוקת מפורטת יותר של העיר לתת רבעים מאפשר לבחון את התמורות בפרישת האוכלוסייה בין שני המפקדים (לוח מס. 12). אזורים שאיבדו אוכלוסייה יותר מכל חלק אחר בעיר היו השכונות מורשה, מילא, אזור מרכז העיר, ואזור הנחלאות. במידה בחומה יותר אזור הגוננים ורחביה. לנוספת אוכלוסייה ניכרת זכו השכונות בית-וגן, בית-הכרם, קריית-משה, רוממה, רסקו, נווה-גרנות וגבעת מרձבי.

השכונות החדשות כמו רמות אשכול, מעלות דפנה, גבעת שפירא, תלפיות מזרח, נווה יעקב, גילה ורמות מצויות בתהליכי איכלוס או אוכלוסו בחלקן וכל התוספת בהן חבויה בפרק שידון בבניה, אין הן ברוח השוואת תהליכי איכלוס שחלו בין השנים 1967 ל-1972. השעור הגבוה ביותר של פחות אוכלוסייה במזרחה ירושלים מצוי ברובע היהודי שבו מספר המפונים גבוה עדין ממספר המאוכלסים, גם ברובע הארמני ניכרת ירידת, אך זו היא כנראה תוצאה של פינוי משפחות באזורי שגבול הרובע היהודי נקבע באופן סטטיסטי בתחום הרובע הארמני.

(1) חלוקה לרובעים עפ"י הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

(2) ללא חת הרובע הכלול את רמת-אשכול שאורף לרובע המרכז במפקד 1972.

האזור שזכה ליותר אוכלוסייה מכל אזור אחר הוא אזור אבו-טור-סילואן ורואם אל עמוד. לעומת זאת ורב א-סוווארה נוטפו כ-40% ואילו לאזור בית חנינה כ-30%. גם ניר הבניה מחלומית אוויר מŻabi'ים על המשך התהיליבים בהם אווירים.¹

לוח מס. 11: אוכלוסיות ירושלים לפי רבעם 1961-1972 (באחוזים)

לא-יהו ספנ	י-הוּדִים				כל האוכלוסייה			רבעים
	* 1961	1972	1967	ספט. 1961	1972	1967	* 1961	
0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	עיר ירושלים
8	3.9	98.9	100.0	100.0	73.3	74.4	73.4	
9	1.2	37.4	42.9	50.5	27.7	31.7	36.9	מרכז ירושלים
9	1.2	34.7	42.9	50.5	25.7	31.7	36.9	ע. 1 גלי רמת-
1	0.2	17.8	13.2	11.5	13.1	9.7	8.4	כול עיר
2	0.2	14.8	13.5	9.3	10.9	9.9	6.8	מערבי-דרומי
1	0.1	14.0	13.0	11.5	10.3	9.6	8.3	דרומי-מערבי
5	2.2	14.9	17.4	17.2	11.3	13.5	13.0	דרומי
2	96.1	1.1	0.0	-	26.7	25.6	26.6	עיר ירושלים
2	58.5	0.1	-	-	7.5	8.8	16.2	עיר עתיקה
0	37.6	0.9	0.0	-	11.5	10.4	10.4	צפון
0	0.1	-	-	-	7.7	6.4		דרומי-מורחין

(*) האומדן לשטח ירושלים המורחבת מרכיב מנהוני המפקד הישראלי, במאי 1961 וההידרדי בנובמבר 1961.

מקורו: ע. שמילץ, קבוצות אוכלוסייה בירושלים המאוחדת. כתוב יד טרם פורסם.

(1) הבניה במזרחה ירושלים 1974-1970, עיריית ירושלים, אגף למדיניות תכנון, 1975.

לוח מס. 12 : אוכלוסייה ירושלים, לפי רבעים וחת-רבעים 1972-1967

רבעים וחת-רבעים	אוכלוסייה ב-1967									אוכלוסייה ב-1972									אחוז חנוך 1972-1967
	סך הכל	יהודים	לא-יהודים	סך הכל	יהודים	לא-יהודים	סך הכל	יהודים	לא-יהודים	סך הכל	יהודים	לא-יהודים	סך הכל	יהודים	לא-יהודים	סך הכל	יהודים	לא-יהודים	
כל העיר	267,800	267,800	-	267,800	267,800	-	267,800	267,800	-	267,800	267,800	-	267,800	267,800	-	267,800	267,800	-	17.2
מערב ירושלים	199,200	199,200	-	199,200	199,200	-	199,200	199,200	-	199,200	199,200	-	199,200	199,200	-	199,200	199,200	-	15.4
מרכז, סה"כ	84,870	84,870	-	84,870	84,870	-	84,870	84,870	-	84,870	84,870	-	84,870	84,870	-	84,870	84,870	-	2.3
רמת אשכול, סנהדריה	20,320	20,320	-	20,320	20,320	-	20,320	20,320	-	20,320	20,320	-	20,320	20,320	-	20,320	20,320	-	8.2
בית ישראל, תל ארזה	6,340	6,340	-	6,340	6,340	-	6,340	6,340	-	6,340	6,340	-	6,340	6,340	-	6,340	6,340	-	-25.0
מורשה, מילא	9,780	9,780	-	9,780	9,780	-	9,780	9,780	-	9,780	9,780	-	9,780	9,780	-	9,780	9,780	-	-16.8
מרכז העיר	10,410	10,410	-	10,410	10,410	-	10,410	10,410	-	10,410	10,410	-	10,410	10,410	-	10,410	10,410	-	-3.8
רחבה	18,710	18,710	-	18,710	18,710	-	18,710	18,710	-	18,710	18,710	-	18,710	18,710	-	18,710	18,710	-	-15.9
צ'חלאות'	19,310	19,310	-	19,310	19,310	-	19,310	19,310	-	19,310	19,310	-	19,310	19,310	-	19,310	19,310	-	3.0
ברט אברהם, גולדה	26,040	26,040	-	26,040	26,040	-	26,040	26,040	-	26,040	26,040	-	26,040	26,040	-	26,040	26,040	-	57.7
מזרבי, סה"כ	26,000	26,000	-	26,000	26,000	-	26,000	26,000	-	26,000	26,000	-	26,000	26,000	-	26,000	26,000	-	35.2
זוממה, גבעת שאול	10,010	10,010	-	10,010	10,010	-	10,010	10,010	-	10,010	10,010	-	10,010	10,010	-	10,010	10,010	-	71.7
קרית משה, בית-	16,030	16,030	-	16,030	16,030	-	16,030	16,030	-	16,030	16,030	-	16,030	16,030	-	16,030	16,030	-	28.9
הכרם, בית-גן	26,540	26,540	-	26,540	26,540	-	26,540	26,540	-	26,540	26,540	-	26,540	26,540	-	26,540	26,540	-	28.9
מעובי-דרומי, סה"כ	26,400	26,400	-	26,400	26,400	-	26,400	26,400	-	26,400	26,400	-	26,400	26,400	-	26,400	26,400	-	25.1
קרית-יובל, עיר	32,31	32,31	-	32,31	32,31	-	32,31	32,31	-	32,31	32,31	-	32,31	32,31	-	32,31	32,31	-	15.7
גנים, קרית מנחם	5,620	5,620	-	5,620	5,620	-	5,620	5,620	-	5,620	5,620	-	5,620	5,620	-	5,620	5,620	-	58.9
דרומי-מערבי, סה"כ	25,760	25,760	-	25,760	25,760	-	25,760	25,760	-	25,760	25,760	-	25,760	25,760	-	25,760	25,760	-	-1.1
שכוני גונן	20,140	20,140	-	20,140	20,140	-	20,140	20,140	-	20,140	20,140	-	20,140	20,140	-	20,140	20,140	-	-7.5
רסקו, גונה גרנות	5,200	5,200	-	5,200	5,200	-	5,200	5,200	-	5,200	5,200	-	5,200	5,200	-	5,200	5,200	-	-0.4
גאולים, אבו-טור,	17,520	17,520	-	17,520	17,520	-	17,520	17,520	-	17,520	17,520	-	17,520	17,520	-	17,520	17,520	-	3.6
חלפיות	68,600	68,600	-	68,600	68,600	-	68,600	68,600	-	68,600	68,600	-	68,600	68,600	-	68,600	68,600	-	22.3
מזרחי ירושלים	23,680	23,680	-	23,680	23,680	-	23,680	23,680	-	23,680	23,680	-	23,680	23,680	-	23,680	23,680	-	-1.1
העיר העתיקה, סה"כ	23,427	23,427	-	23,427	23,427	-	23,427	23,427	-	23,427	23,427	-	23,427	23,427	-	23,427	23,427	-	2.9
רובע נוצרי	4,250	4,250	-	4,250	4,250	-	4,250	4,250	-	4,250	4,250	-	4,250	4,250	-	4,250	4,250	-	(0.1)
רובע ארמני	2,390	2,390	-	2,390	2,390	-	2,390	2,390	-	2,390	2,390	-	2,390	2,390	-	2,390	2,390	-	0.7
רובע יהודי	3,500	3,500	-	3,500	3,500	-	3,500	3,500	-	3,500	3,500	-	3,500	3,500	-	3,500	3,500	-	16.0
רובע מוסלמי	13,540	13,540	-	13,540	13,540	-	13,540	13,540	-	13,540	13,540	-	13,540	13,540	-	13,540	13,540	-	15.506
צפוני, סה"כ	27,780	27,780	-	27,780	27,780	-	27,780	27,780	-	27,780	27,780	-	27,780	27,780	-	27,780	27,780	-	5.7
בית-חנינה, שועט	10,870	10,870	-	10,870	10,870	-	10,870	10,870	-	10,870	10,870	-	10,870	10,870	-	10,870	10,870	-	0.3
א-טור, עסוויה,	10,370	10,370	-	10,370	10,370	-	10,370	10,370	-	10,370	10,370	-	10,370	10,370	-	10,370	10,370	-	14.5
ודי ג'וז	3,700	3,700	-	3,700	3,700	-	3,700	3,700	-	3,700	3,700	-	3,700	3,700	-	3,700	3,700	-	1.384
הר הזופים	6,170	6,170	-	6,170	6,170	-	6,170	6,170	-	6,170	6,170	-	6,170	6,170	-	6,170	6,170	-	1.392
מושביה אמריקאית	7,42	7,42	-	7,42	7,42	-	7,42	7,42	-	7,42	7,42	-	7,42	7,42	-	7,42	7,42	-	0.704
דרומי-מזרחי, סה"כ	17,140	17,140	-	17,140	17,140	-	17,140	17,140	-	17,140	17,140	-	17,140	17,140	-	17,140	17,140	-	0.5
כפר השלווח, אבו-טור	11,100	11,100	-	11,100	11,100	-	11,100	11,100	-	11,100	11,100	-	11,100	11,100	-	11,100	11,100	-	(0.0)
צור בחר, ער-א-	6,040	6,040	-	6,040	6,040	-	6,040	6,040	-	6,040	6,040	-	6,040	6,040	-	6,040	6,040	-	8.300
טואחרה, בית צפפה	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	39.5

מקורה: ל.כ.מ. מפקד האוכלוסין והדירות 1972

פרשם ואומדני ע. שלץ לשנת 1967.

הلوح מבוסס על לוח מחוק: ע. שלץ קבוצות אוכלוסייה עקריות בירושלים המאורחת (כתב יד, טרט פורטט).

מאז 1972 ניתן ללמידה על מגמות השינויים עפ"י מקורות עקיפים ובهم היקף רשויות הבניה, נביות אדרנוגות מגוריים ונמנוגנים על איילוס. המגמות לגבי החלקים הקיימים בעיר נשארו בדומה לשנים לפני 1972. דהיינו, רידית חלקו היחסי של מרכז העיר הן במרקם העיר והן במערבה, חיזוק לשכונות המערביות, הדרומיות והצפוניות. מה שמאפיין את התקופה האחידונה הוא איילוסן של שכונות מעבר ל"קו הירוק" לשעבר.

השוואת משקי הבית בשנת המפקד (מאי 1972) לדיירות מאוכלסות ביוני 1975 עשויה

לחת אומדן ראשון של התמורות בפרישת האוכלוסייה.

לוח מס. 13: האילוס בשכונות חדשות 6/1975 – 5/1972

אומדן מספר דיירות – Mai 1975	משקי בית – Mai 1972	מספר חת-הרובע והאזור
3100	1694	רמות אשכול, מעלה דפנה, סנהדריה 11
1400	-	נוה-יעקב 71
300	-	רמות 71
1500	98	ג. שפירא 73
500	-	מזרחה תלפיות 82
700	-	גילה 82
7500	1792	סה"כ

כיוון: התפתחותה של האוכלוסייה הלא-יהודית באוthon שנים מוגבלת לצד המזרחי של

העיר בלבד ומתמקדת בשכונות בית חנינה, שועפט, צור אחר-אום טובא וערב א-סוווארה.

1.6. התמורות במעמד הארכאי והאונורי של ירושלים מאז האיחוד

רבות ניכב על מעמד השונה של שני חלקי ירושלים קודם לאיחוד,¹ עובדה חאה היא שmorph ירושלים שמר על מעמד על עיר שירותים, ומשקלה בכלל אוכלוסיית המערבית בשנת 1961 היה הגובה מבין כל ערי יהודה ושומרון (7.5 אחוז).² כן גובה משקל המחו צוילו מכל מחוזות הגdem"ע. לעומת זאת ירושלים הישראלית איבדה באופן מוחלט מכל אוכלוסיות המדינה מ-6.9 אחוז ב-1948 ל-4.7 אחוז ערב האיחוד.³

מאז האיחוד נשמר יציב חלקה של העיר מכל האוכלוסייה הירונית בישראל, הודות לחוספה האוכלוסייה הלא-יהודית. מעמד ירושלים היהודי בלבד (מלבד העירונית) החל וירד מ-10.3% ב-1948 ל-10.1% ב-1966 ול-8.9% ב-1974.⁴

לוח מס. 14: האוכלוסייה הירונית בישראל ומשקלן של הערים הגדולות מתקופה 1967-1974

חיפה כ-%	תל-אביב כ-% מהסה"כ	ירושלים כ-% מהסה"כ	סה"כ אוכלוסייה יירונית (באלפיים)	השנה
	17.02	11.68	2,279.2	1967
	16.47	11.77	2,334.8	1968
	15.90	11.75	2,407.7	1969
	15.50	11.77	2,477.0	1970
	14.99	11.79	2,555.5	1971
	13.34	11.51	2,725.7	1972
	12.83	11.39	2,863.6	1973
	12.24	11.78	2,919.7	1974

(1) ראה: רומן, מ. סקר כללי חברתי על ירושלים השלמה, מכון פאלק, 1967.
-תכנית אב ירושלים 1968, כרך ב', עירית ירושלים.

Urban Geography of Jerusalem, A companion volume to the Atlas of Jerusalem, 1973, p. 104. (2)

(3) ל.מ.ס. שנחון סטטיסטי לישראל.

(4) ל.מ.ס. שנחונים סטטיסטיים לשנים תג"ל.

לעומת תל-אביב וחויה שמשקלן היחסי מביל האוכלוסייה העירונית בארץ הולך ופוחת, מצלחה ירושלים לשמר, בתנודות קלות, על מעמדה. ממשי האוכלוסייה היהודית והגדיל באוכלוסייה הלא-יהודית תורמים לפחות זה (ראוי לציין שנותנים אלה מבוטטים על גבולות עירוניים מהם משלימים רק חלק מתוך מטרופוליטני, שבו התמונה בכללותה שונה).

אוכלוסיית המרחב המטרופוליטני¹ של ירושלים מנתה בשנת 1967 כ-427 אלף תושב מתוכם 62 אחוז ביישובים העיר. ב-1974 הגיעה האוכלוסייה ל-6.553 אלף תושבים, גידול של כ-30%. בשעור דומה גדלה גם אוכלוסיית המרחב בלבד ללא ירושלים. הלוח הבא מציג את התמורות באוכלוסיית המרחב המטרופוליטני בלבד.

לוח מס. 15: התמורות באוכלוסיית המרחב המטרופוליטני 1974-1967

השנה	מרחב	סה"כ אוכלוסייה (אלפים)	יהודים		לא-יהודים		% גידול ממועד קודם		
			סה"כ אוכלוסייה (אלפים)	% יהודים	סה"כ אוכלוסייה (אלפים)	% יהודים			
1967	לא-יהודים	14.0	1.4	3.6	82.6	132.8	17.4	28.0	160.8
1968	לא-יהודים	15.2	3.1	12.1	83.0	138.2	17.0	28.4	166.6
1972	לא-יהודים	12.3	4.4	12.0	85.2	159.2	15.7	29.3	186.9
1974	לא-יהודים				85.4	(178.8)	14.6	(30.6)	(209.4)

מקורות: עיבוד נתונים נפרד ליישובי המרחב, תוך שימוש בשנתוני הל.מ.ס. לגבי המתו והפחתה של אוכלוסיית ירושלים מכלל המתחז.

1) מרחב מטרופוליטני כולל, עפ"י הגדרתו, את מרחב היומיות של ירושלים לרבות ערי הלוין בצפון (רמאללה-אל בירה) ובדרום (בית-חם, בית-ג' אללה ובית חור), וכן את מערך היישובים הכהפריים הנלווה אליהם עד ביר-זית בצפון וירושי גוש-עציון בדרום, ובנוסף את מחוז ירושלים עפ"י הגדרת משרד הפנים.

מאות 1967, גדרה אוכלוסייה המחוות בכ- 30%, האוכלוסייה היהודית בו בל"א יותר מ- 9.3% ואילו האוכלוסייה הלא-יהודית בקרוב ל- 35%. העורף היישובי הלא-יהודי טבב רושלים מונה ביום פ"ז 6 יותר אוכלוסייה מאשר היישובים היהודיים.

אם נצרכן לאוכלוסיית המרחב גם את אוכלוסיית העיר ירושלים נראה גם כאן את אותו המגמות, דהיינו רידת משקל האוכלוסייה היהודית למול עליה באוכלוסייה שאינה יהודית. בעוד שעה אוכלוסייה הלא-יהודית גדרה בקרוב ל- 34% למנ 1967, גדרה היהודית רק ב- 26%. במרחבי שער היישובים השנתיים גבוהים מגורי הערבי, ובשער ניכר יותר מאשר בעיר, על אף חלקה הנבואה יחסית במרחבי המטרופוליטני של האוכלוסייה העירונית. לאוכלוסייה הרכבת הלא-יהודית שער היישובים שנתיים גבוהים שוגם בהם שנים לאחריות מצויה בעלייה מתמתה.

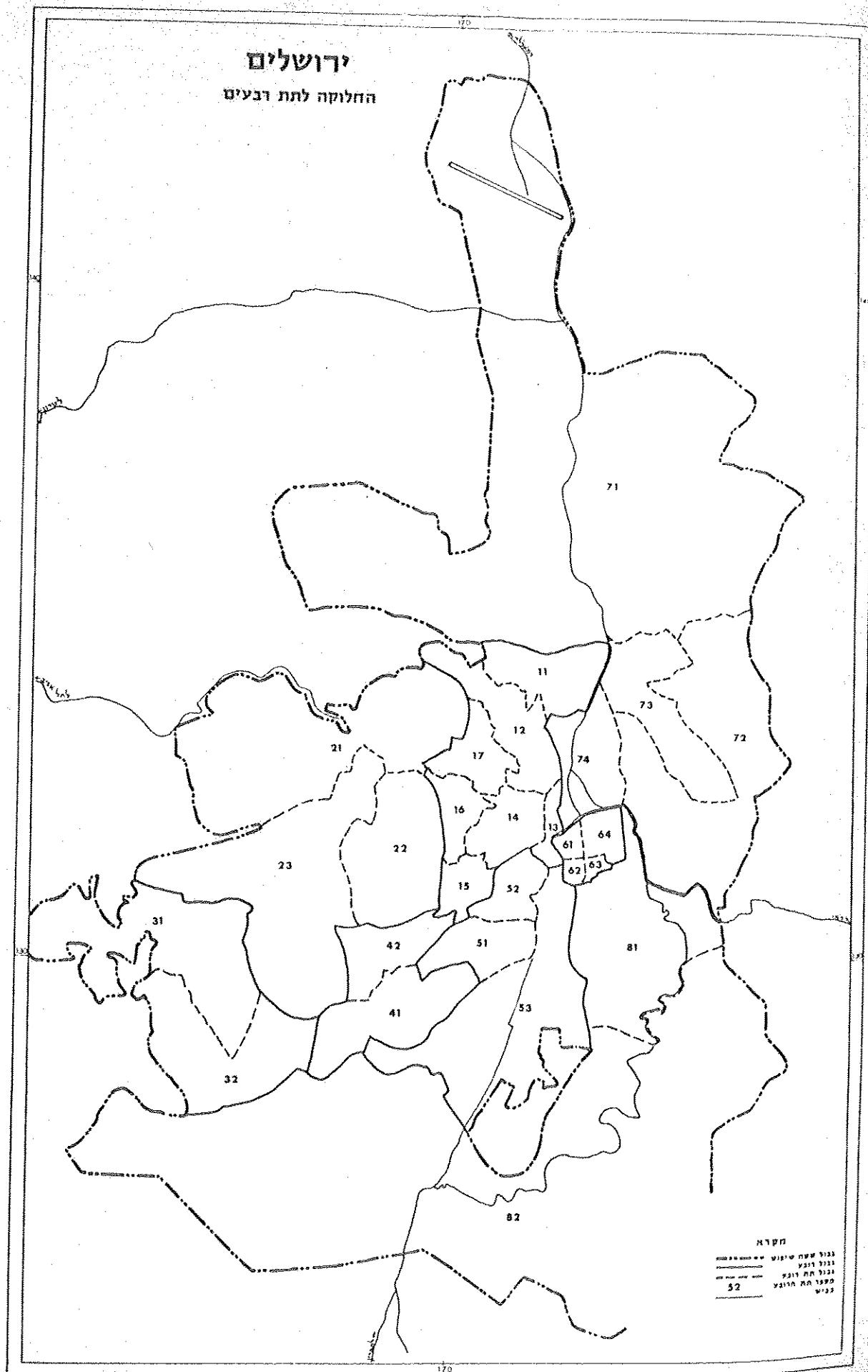
לוח מס. 16 להלן, מסכם את הנתונים למנ שנות 1967.

לוח מס. 16 : אוכלוסיית המרחב המטרופוליטני 1974-1967

השנה (אלפים)	במרחב (אלפים)	סה"כ אוכ.	יהודים סה"כ לא-יהודים	שור גידול			
				יהודים סה"כ סה"כ לא-יהודים	לא-יהודים סה"כ (אלפים)	% מסה"כ אוכלוסייה (אלפים)	סה"כ אוכלוסייה (אלפים)
1967	427.1	427.1	-	201.4	52.8	225.7	427.1
1968	441.6	441.6	2.6	210.0	52.4	231.6	441.6
1969	455.8	455.8	2.6	218.2	52.1	237.6	455.8
1970	471.2	471.2	3.2	226.1	52.0	245.1	471.2
1971	487.9	487.9	3.1	235.1	51.8	252.8	487.9
1972	507.1	507.1	4.7	244.0	52.2	264.7	507.1
1973	528.9	528.9	3.8	254.2	51.9	274.7	528.9
1974	553.6	553.6	3.6	269.1	51.4	284.5	553.6

מקורות: שנוחנו ל.מ.ס. לשנים הנו"ל.

מפקד אוכלוסין, 1967.

2. התרומות במגזר הלא יהורי

2.1 כללי

באמצעות השואה של שני מפקדי אוכלוסיה, זה של שנת 1967 וזה של שנת 1972, ניתן לבחון במספר חומרים את השינויים וההשתנות שחלו במגזר הלא יהודי בירושלים. היה שמי המקורות מפקדי אוכלוסיה מבטיחה רמת מהימנות גבוהה של הנתונים. על אף המוגבלות, המוכרם, של מפקד 1967, נשארו נתונים אלה הטובים ביותר לצורך השואה. מזורה ירושלים חולקה במפקד 1972 לרבעים 6, 7 ו-8 ובשנת 1967 לרבעים 5, 6, 7, 8 ו-9. בהתאמתה, בשנת 1967 נכלל אזור רמות אשכול באזורי 6, ובמפקד 1972 הועבר לרבע מס. 1. פרט לאזורי זה קיימת חפיפה גאוגרפית בין האזוריים 5-6-7-8 ו-6-7-8-9 בשני המפקדים. (ראה מפה מס. 1).

2.2 תוכנות דמוגרפיות עיקריות

בין המפקדים גדרה האוכלוסייה במזורה ירושלים בכ-17 אלף נפש, או 26% בחמש השנים.

התפלגות הגילים בשתי השנים כמעט זהה. 44% נכללים בקבוצת הגיל 0-14, 25% בקבוצת הגיל 15-19. דהיינו כ-70 אחוז מתחת לגיל שלושים. החציו לגברים ונשים נשאר 8.17 שנה. הזכרים מהווים 51% מכלל האוכלוסייה בשתי השנים.

המעמד המשפחתי אף הוא נשאר דומה. מספר האלמנתו נשאר בין 12 ל-14 אחוז לעומת כ-2 אחוז אלמנטים. שיעור הגברים הבודדים גבוה (40%) מזה של הנשים (30%) בקבוצות הגיל שמעל 15 שנה.

מעל 80% מראשי משקי הבית (להלן מ"ב) הם גברים (81% ב-1972, 67% ב-1967, 87% ב-1964), 70% מהם בגיל שבין 30-64 שנים, (35% בגילאים 30-44, 35% בגילאים 45-64), נחווי משלח היד בלבד ב-67 רק גברים שמעל גיל 15, וב-1972 גם נשים מגיל 14 ומעלה, אולם משקלן של הנשים היה ב-1972 רק 2% מכוח העברודה.

ההמורה הבולטת בין שני המפקדים היא עליה משמעותית של בעלי משלח יד שהוגדרו כפועלים מקצועיים (בנייה, תעשייה וכו') מ-13% ב-1967 ל-28% ב-1972, ל מול ירידה בשעור המועסקים במתחר מ-19% ל-12%. שעור המועסקים בשירותים כמוOLA השתנה (כ-14%). שעור בעלי משלח יד שלא ידוע הענף בו הם מועסקים הוא 17% ב-1972 ל מול 1% ב-1967.

2.3 תכונות משקי הבית 1972-1967

כשמונה מאות משקי בית נוספים בחומר ישבין שני המפקדים 1967 ל-1972, (מ-12,589 מ"ב ל-13,405), גדול של 6% שהוא קטן יחסית אם מתחיחסים לגידול האוכלוסייה באותה תקופה. במפקד 1972 גודל משקי הבית מתפלג כמעט שווה לגבי הקטגוריות של 1-9 נפשות למ"ב (כ-10% בכל קטgorיה) ו-5% בקטgorיות 10-12 גודלו הממוצע של מ"ב היה 5.96 ב-1972 לעומת 5.1 ב-1967.

לוח מס. 17: התפלגות גדי מ"ב 1967-1972 (ב אחוזים)

1972	1967	מספר הנפשו למ"ב
18.5	26	1-2
19	21	3-4
19	22	5-6
20	17	7-8
14	9	9-10
9.5	5	11+

נראה איפוא שחל גידול במשך הזמן בגודל משקי הבית, הדבר מתבטא מהשוות הממצאים ומהשוות התפלגות, של משקי הבית בני 7 נפשות ומעלה.

אם נבחן את גודל הפיזי של משקי הבית, בהנחה שמ"ב שווה לייחידת דירות, הרי ששעור מ"ב בני חדר אחד הוא הגובה ביותר ויורד בהדרגה ככל שעולה מספר החדרים. מן הלוח הבא נראה שחלוקת ירידת קלה במשקי הבית של חדר אחד, בין אם נוטטו למשקי הבית חדרים בין אם החליפו דירות, נראה שחל שיפור קל ברווחת הדירות.

לוח מס. 18: משקי הבית לפי מספר החדרים - 1972-1967 (1)

1972	1967	משקי בית		מספר החדרים	% מהס"ה
		1972	1967		
34	40	4505	5035	1	
28	27	3725	3399	2	
16	17.5	2165	2003	3	

לא כולל בלוח ה"לא ידוע" (שבשנת 72 היה כ- 6.5% וב- 67 לא צוין כלל) (1)
לא צוינו גם משקי בית עם רמה- 3 חדרים שמשמעותם קטן

מוצע מספר החדרים למ"ב ב-1967 היה 2.2 וב-1972 היה 2.1.

צפיפות הדיור, הינו, ממוצע הנפשות לחדר, היה בשנת 1967, 2.4 נפשות לחדר

למולו ב-1972, מבחינה זו נראה כי דרום העיר לא השתפרה, להפוך היא הורעה
בתקופה שבין שני המפקדים.

2.4 התמורות הדמוגרפיות ופריסתן הגאוגרפית

בחלוקת גסה ניתן כאמור לחלק את מזרחה ירושלים לשלוושה רביעים:

רובע מס. 6 – העיר העתיקה

רובע מס. 7 – כל האזוריים צפוניים לעיר העתיקה

רובע מס. 8 – כל האזוריים דרומיים לעיר העתיקה.

נבחן עתה את התמורות בשלושת הרבעים האלה בין שני המפקדים.

חלוח הבא מציג את הגידול הדינמי באוכלוסייה, נראה בברור שהרבע המרכזי
מכבד משקלו היחסי לטובת שני האחרים. משקלו היחסית של הרובע הצפוני היה ונשאר
הגadol מכולם, הוא גדול בכשליש בחמש השנים ובמספר המוחלט הגבוה ביותר, בדרכו
שייעור הגידול היה הגבוה מכולם והוא מתקרב אבסולוטית לגידול בצפון.

מ א ז ע	1972				1967			
	אחוז זה	מ"מ	% מסה"כ	אוכלוסייה	הרובע	אחוז זה	מ"מ	% מסה"כ
0.34	80	29	23.755	36	עיר העתיקה			
36	9021	41	34.060	38	צפון			
47	8087	30	25.230	26	דרום			

מבחן מבנה הגילים ב-1972 נראה כי ברובע העיר העתיקה שיור גילאי 45+ הוא הגבוה ביותר - 20% לעומת 16% ו- 14% בצפון ובדרום בהתאם, הבדלים מועטים בין שלוש האזורים בגילאי 15-29 וגילאי 30-44, בגילאי 0-14 השיעור והמספר המוחלט נמוך בעיר העתיקה, גבוהה במיוחד בדרום ובינווי בצפון. התפלגות זו דומה גם לשנת 1967.

לוח מס. 19: התפלגות גיל האוכלוסייה לפי רבעים (אחוזים)

עיר העתיקה	צפון	דרום	0-14	15-29	30-44	45-64	65 ומעלה
7	13	13	26	40	13	11	5
5	11	14	26	43	14	9	5
5	9	12	24	49	12	11	5

גילאים של ראש משק הבית מראה התפלגות שווה פחות או יותר בין שלוש האזורים כאשר בדרום שיעור הראשי הבית הצעירים (מתחת לגיל 30) הוא גבוה במיוחד. אבחינת רמת ההשכלה; לאזרה הצפוני עליונות, יש בו אחוז גבוה, ובניכר, של בעלי השכלה של 8 שנים לימוד ומעלה, (43% למול 30 ו- 22 אחוז באזרה העיר העתיקה והדרום). כמו כן ניכר כי בחומש שבין שני המפקדים עלה שיעור ההשכלה בכל האזורים.

لוח מס. 20: אוכלוסייה מזוח ירושלים (+14) שלמדה עד - 8 שנים לימוד (באחוזים)

עיר העתיקה	צפון	דרום	1972	1967
עיר העתיקה	צפון	דרום	70	77
צפון	77	66	57	66
דרום	66	85	78	85

החומרות הבין רבעיות במשקם הבית מראים על ירידת של 13 אחוז במספר מ"ב בעיר העתיקה עלייה ב-17% ברובע הצפון ועליה ב-22% בדרום. אם משווים את גידול האוכלוסייה לחמורות במס"ב מתחבר שבעיר העתיקה עם גידול מועט מאד באוכלוסייה היהה ירידה משמעותית במספר משקי הבית (כ- 650) ככלומר שברובע זה לא נוצרו יחידות משפחתיות חדשות וכל תוספת האוכלוסייה היא למשפחות הקיימות. בשני האזורים האחרים שיעור הגידול במשקם הבית הוא פחות ממחצית שיעור הגידול באוכלוסייה, המשמעות איפוא, גידול במספר הנפשות למשך הבית.

לוח מס. 21: שיעורי גידול אוכלוסייה ומשקם בית 1967-1972 (אחוזים)

<u>שיעור הגידול במסקי בית</u>	<u>שיעור הגידול באוכלוסייה</u>	
- 13	+ 0.34	עיר העתיקה
+ 17	+ 36	צפון
+ 22	+ 47	דרום

הגדרים הדיפרנציאליים של משקי הבית שמרו על אותו מגמות בחום שבעיר המפקדים. משקי הבית בעיר העתיקה קטנים יותר (זהו האזור שבו יש 12% של מ"ב בודדים לעומת 5% באזורי האחרים) ומוצע גודל משקי הבית ברובע הדרומי הוא הגדול ביותר.

לוח מס. 22: גודל ממוצע של משק בית לפי הרובע

<u>1972</u>	<u>1967</u>	
5.4	4.7	עיר העתיקה
6.2	5.2	צפון
6.5	5.4	דרום

כבר הוזכר לעיל שצפיפות הדירות הוחמראה בכל מזרח העיר, ברובע העתיקה

חליה ירידת מועטה יחסית אך המצב ברובע זה היה הצפוף ביותר ביחס ל-1967, רובע אדרום (שקלט כנראה יומיים שהתיישבו בכפרים ובשכונות הדרומיות, גילה בו הצפיפות בשיעור הגדול ביותר, גם הרובע הצפוני שהיה ב-67 מעל ממוצע של מזרח העיר, גם בו חלה חינה משמעותית.

לוח מס. 23: השינויים בצפיפות הדירות (נפשוח/חדר)

	<u>1972</u>	<u>1967</u>	
	3.2	2.9	עיר העתיקה
	3.2	2.6	רובע אדרום
	2.5	2.0	רובע צפון

מבחינת הבעלות של הדירה ניכרת, עפ"י השוואת המפקדים, ירידת אחוז הבעלים על דירותיהם. במיוחד הייתה הירידה גדולה ברובע הדרומי. בין הרבעים ישנה גם שונות ניכרת באחוז הבעלים. בעיר העתיקה האחוז נמוך, כנראה משום הבעלות הנרחבות של כניסה ומוסדות דת על נכסיו דלא נידי, שעור הבעלות גבוהה ברובע הדרומי, המפרי יותר, שם מגוררים התושבים בתיהם שלרוב נבנו על ידם.

לוח מס. 24: אחוז משקי הבית שהדירות בבעלותן

<u>ההפרש</u>	<u>1972</u>	<u>1967</u>	
-9	10	19	עיר העתיקה
-9	47	56	צפון
-13	66	79	דרום

3. כח אדם ותעסוקה

3.1 עיקרי הדברים

א. כח האדם גדל בין השנים 1975-1968 ב-26%, מ-6.181 אלף ל-0.228 אלף.

שיעור הגדיל השנתיים היו די אחידים ונעו סביבה ממוצע של 3.3%.

ב. חלקם של היהודים בכח האדם ירד מ-79.4% ב-1968 ל-77.4% ב-1975,

לאור גידול של 37.9% בכת האדם הלא-יהודי מול 22.4% בכל האדם היהודי.

ג. שיעור ההשתתפות בכח העבודה היה נמוך מהשיעור הכללי ארצי מאז 1967,

והיה במעט ירידה מ-1% ב-1968 ל-44.4% ב-1975. שיעור ההשתתפות

היהודית ירדה מ-48.4% ב-1968 ל-46.7% ב-1975. שיעור השתתפות של

הלא-יהודים נמוך משל היהודים ומשל כלל האוכלוסייה הלא-יהודית בארץ וירד

משיא של 5% ב-1971 ל-36.6% ב-1975.

ד. כח העבודה גדל בין השנים 1975-1968 ב-9%, מ-20.9% ב-1975 ל-21.83 אלף.

אלף. שיעור הגדיל נמוך משל שיעור גידול כח האדם בשל ירידת שיעור

השתתפות. שיעורי הגדיל השנתיים נעו בין 0.8% ל-7.7%, כאשר השיעורים

הגבוהים יותר נגרמו עקב עליה שנתית גדולה בתעסוקה נשים.

ה. חלקם של היהודים בכח העבודה נשאר יציב בסביבות 81% החל מ-1970

בשל הירידת בשיעור ההשתתפות של כח העבודה הלא-יהודית.

ו. ישנה ירידת במספר היוםמים הנרשמים מהשנתים מ-7.7 אלף ב-1971,

ל-4.6 אלף ב-1975.

ז. שיעורי האבטלה שהיו גבוהים בשנים 9-1968, ירדו לכ- 4% בשנים

1974-5, ועלו לרמה של 5.5% בשנים 5-1970.

ח. במבנה התעסוקה לפי ענפים כלכליים ניכרת מאז 1970 עליה חלקם של השירות הציבורי וענף הפיננסים מכל המועסקים, לעומת ירידת חלקם של ענפי הבניה, התעשייה, והשירותים האישיים.

ט. ענף השירותים הציבוריים הינו הענף המכרייע בתעסוקה היהודית וב-1975 מקרב ל-50% מהטעסוקה היהודית. ענפי התעשייה המסחר והפיננסים מטיסים כ"א כ-10% מכל המועסקים. בקרב המועסקים הלא-יהודים אין ענף בולט, אלא חלוקה משתנית בין ענפי השירותים הציבוריים, מסחר, תעשייה ובניה. ישנה נידותיחסית גבודה בין הענפים.

3.2 כח האדם

כח האדם הינו האוכלוסייה בגיל 14 ומעלה. המושג זהה מושר בין כלל האוכלוסין מצד אחד – בהיווצר נגור מהאוכלוסייה הכלולית – ובין כח העבודה מצד שני – בשימושם כבסיס או כפונציאלי של כח העבודה.

ישנה השפעה ישירה, אך לא בלעדית, של התפתחות כח האדם על התפתחות כח העבודה; ואילו התפתחות כח האדם מושפעת מהתפתחות האוכלוסייה ובניה הגילאים שלה.

לוח מס. 25: כח האדם בירושלים לפי קבוצות אוכלוסייה בשנים 1965-1975
(אלפים ואחוזים)

	סה"כ	יהודים	יהודים	יהודים	כח אדם (אלפים)		השנה
					לא יהודים	יהודים	
...	-	-	-	-	-	130,8	1965
-	2.9	2.9	-	-	-	134,6	1966
-	3.0	3.0	-	-	-	138,7	1967
-	3.9	30.9	79.4	37.5	144,1	181,6	1968
4.8	3.7	3.9	79.2	39.3	149,4	188,7	1969
6.9	2.4	3.2	78.5	42.0	153,0	194,8	1970
1.7	3.5	3.2	78.8	42.7	158,3	201,1	1971
1.9	4.0	3.6	79.1	43.5	164,6	208,3	1972
4.6	3.0	3.3	78.8	45.5	169,5	215,1	1973
7.9	2.4	3.5	78.0	49.1	173,6	222,7	1974
(5.3)	(1.6)	(2.4)	(77.4)	(51.7)	(176.4)	(228.1)	1975

מקורות: ל.מ.ס. שנתונים סטטיסטיים 1966-1975. הנחות לשנת 1975 הוא אומדן על סך נתוני הל.מ.ס. מזרע העבודה לשולחה רביעיה הראשונים של השנה.

בין השנים 1968 ו-1975 כח האדם בירושלים גדל בכ- 52 אלף איש, גידול של כ- 26%. שיעורי הגידול השנתיים בין 1969 ו-1974 היו אחידים למדי, בגבולות של 3.2% עד 3.6% לשנה. יוצאי הדופן הם השיעור הגבוה יחסית (3.9%) בין השנים 1968-69, והשיעור הנמוך (2.4%) בין השנים 1974-75 (הנתון לשנת 1975 הינו ארעוי).

היציבות בשיעורי הגידול השנתיים בכח אדם, נעלמת כשמנחים את הנתונים לפיקודו האוכלוסייה. בין השנים 1968-1970, כח האדם היהודי גידל בכ- 2.6%, בעוד כח האדם הלא-יהודי גידל בכ- 12%. בשנים אילו כ- 67 מהגידול בכח האדם נבעו מעלייה בח האדם היהודי.

בין השנים 1970-1972 המצביע מתחOPER: כח האדם היהודי גידל בכ- 7.6%, בעוד כח האדם הלא-יהודי גידל בכ- 3.6% בלבד. 86% מהגידול בכח האדם נבעו מגידול בסקטור היהודי.

בשנתים 1973-1975 המצביע עוד פחו מאוזן מהשנים 1968-70: כח האדם היהודי גידל בכ- 4.0% בלבד, ואילו כח האדם הלא-יהודי בכ- 13.1%, לעומת רק 5.2% מהגידול בכח האדם נבע מגידול בסקטור היהודי. במבטן כולל לשנים 1968-1975. גידל כח האדם היהודי בכ- 22.4%, ואילו כח האדם הלא-יהודי בכ- 37.9%. מכאן שחליה ירידת מחמדת באחורי היהודים מסה"כ כח האדם, בכ- 4.79% בשנת 1968 לעומת 7.74% בשנת 1975.

3.3 השתתפות בכח העבודה

כללי

שיעור ההשתתפות מוחה את הגורם המגשר בין כח האדם לבין העבודה, ומוגדר כשיעור המשתתפים בכח העבודה מכל גילאי 14 ומעלה.

לוח מס. 26: שיעור ההשתתפות בכח העבודה בירושלים ובארץ לפי קבוצות אוכלוסייה, בשנים 1965-1975 (ב אחוזים)

	ירודים לא יהודים	ירודים יהודים	כל הארץ	ירושלים	השנה
	-	51.6	52.8	51.6	1965
	-	53.7	53.1	53.7	1966
	-	47.1	50.4	47.1	1967
37.1	48.4	50.3	46.1	1968	
35.9	47.4	50.1	45.0	1969	
38.9	45.0	49.3	43.9	1970	
40.5	46.7	49.2	45.4	1971	
40.2	45.4	49.6	44.3	1972	
38.0	48.4	49.7	46.2	1973	
(37.9)	48.1	48.5	45.8	1974	
(36.6)	46.7	-	44.4	1975	

מקורות: - ירושלים וס"כ 1965-1974; שוחונים סטטיסטיים של הל. מ. ס.

- קבוצת האוכלוסייה 1968-1975; נוחני מדור העבודה בל. מ. ס.

פרסומים שונים של חכון וייעוץ כלכלי בע"מ עבר עירית ירושלים

ועודמת גפני.

שתי חכונות בולטות יש לשיעור ההשתתפות בירושלים מאז 1967:

א) השיעור נמוך מהשיעור הכלל-ארצית. לכל אחת מהשנים, בהפרש ניכר

(בין 3%-3.4%).

ב) השיעור נמצא במגמה כללית של ירידת.

ניתן להבחן בשלוש תקופות:

תקופה הראשונה 1965-1966; שיעור ההשתתפות היה מעל 50%, וברמה

הדומה לשיעור ההשתתפות הכלל-ארצית. חלק אף עליה בשיעור ההשתתפות

אולו הוצאה מוגברת של קופת הנאות שלפניהם.

התקופה השנייה: 1967-1970: ירידת גדרה של 6.6% החל ב-1967.

זו אינה קשורה לבניית כביש העבودה הלא-יהודי, כי הנחותם לגבייהם מופיעים רק החל מ-1968. יש להניח איפוא כי נתוני הירידה מבטאים חוואות המיחוץ, המלחמה וחקופת השירות הארכובת. הירידה ב-1967 נמשכה עד 1970, ובסה"כ בארבעת השנים 1966-1970 חלה ירידת של 9.8% בשיעור ההשתתפות. גם השיעורים הכלל-ארציים ירדו בין 1966 ל-1967, אולם בהיקף קטן יותר, כך שנוצר הפרש ניכר בין שיעור ההשתתפות הכלל-ארצית לזה של ירושלים.

התקופה השלישייה: 1971-1975: בתקופה זו ישנן שינויים בשיעור ההשתתפות

וחסירה עדין הפרשקטיבית לדעת אם כיונן. ממוצע השנים הללו הוא 45.2%, שאיננו כה שונה מהמוצע לשנים 1967-1970 (45.5%). עדין יש הפרש ניכר מהרמה הכלל-ארצית.

3.3.1 שיעור ההשתתפות של יהודים

שיעור ההשתתפות בכח העבודה של יהודי ירושלים היו, עד 1967 דומים ברמתם לאלה של כלל היהודים בארץ. מאז 1968 נמוכים שיעורי ההשתתפות בכח העבודה היהודי בירושלים מ אלה של כלל האוכלוסייה היהודית בארץ. תופעה זו אינה מוסברת במבנה הגניילי ואף לא במבנה החשכלי של האוכלוסייה בירושלים. ישנן שינויים רבות בשיעורי ההשתתפות של האוכלוסייה היהודית בשנת 1967-1975 וקשה לקבוע את המגמה, (פ-4% ב-1969, ירד ל-45% ב-1970, עלה ל-46.7% ב-1971, ירד ל-45.4% ב-1972, עלה ל-48.4% ב-1973, וירד שוב ל-46.7% ב-1975).

3.3.2 שיעור ההשתתפות של לא-יהודים

לעומת האוכלוסייה היהודית יש ללא יהודים מגמה אחידה וברורה של ירידת בשיעור ההשתתפות בכח העבודה.

איחוד העיר הוסיף לבירה אוכלוסייה לא-יהודית ששיעוריה השתנתפה נמנטים

מאלה של היהודים בירושלים, ובמיוחד שיעורם היה נמוך יותר בתקופה שמיד לאחר

מלחמה שש שנים.

שיעור המשתפות של הלא-יהודים בירושלים נמוך אף מזה של כלל האוכלוסייה

הלא-יהודית בארץ. זו האחורה עלתה מ-41.9% ל-43.1% ב-1973, ב-1971 ל-40.1%

ואילו בירושלים המגמה הייתה הפוכה: היקף כח העבודה, נשאר יציב בשנתיים 1971-1973

ב-1973, בעוד כח האדם עלה ב-5.6%, וכך שחליה ירידה בשיעור ההשתפות מ-40.5%

בשנת 1971 ל-38.0% ב-1973. בין השנים 1974-1975 שוב נשאר כח העבודה כמעט

באותה הרמה, בעוד כח האדם עלה ב-2.5%, וכך שיעור ההשתפות ירד ל-36.6%

ב-1975. הסבר אפשרי לירידה זו בשיעורי ההשתפות של הלא-יהודים בירושלים

הינו ירידת מספר דורשי העבודה בעקבות מלחמת יום הכיפורים, ובהתאם הכלכלית

לאחר מכך.

3.4 כח העבודה

כלי

כח העבודה מוגדר לצרכי הסטטיסטיקה ככל האנשים מגיל 14 ומעלה שהיו

מוסקסים או שחייפשו עבודה באופן פעיל בתקופה נתונה.

גידול כח העבודה חלוי עקרונית בשני גורמים: גידול כח האדם ושינויים

בשיעור ההשתפות.

לוח 27 מראה את התפתחות כח העבודה בירושלים ואת המקורות לשינויים

השנתיים.

לוח מס. 27: כח העבודה האזרחי בירושלים בשנים 1965-1975

השנה	כח העבודה (אלפים)	כח העבודה שנתי בכ"ע (אחוזים)	gidol שנתי בכ"ה (אחוזים)	גידול בשיעור ההשתתפות (אחוזים)	gidol שנתי בכ"ה (אחוזים)
	67.5	-	-	-	-
1965					
1966	72.3	7.1	2.9	4.2	-12.6
1967	65.4	-9.5	3.1	-2.8	-2.5
1968	83.7	28.0	30.8	-2.5	-2.5
1969	84.9	1.4	3.9	-2.5	3.6
1970	85.5	0.7	3.2	-2.5	-2.5
1971	91.3	0.8	3.2	4.4	-0.9
1972	92.3	1.1	3.6	-3.6	-3.6
1973	99.4	7.7	3.3		
1974	102.0	2.6	3.5		
1975	101.2	-0.8	2.4		

מקורות: ראה לוחות 25, 26, 28.

בין 1968 ל-1975 כח העבודה גדל מ-7.83 אלף ל-101.2 אלף. גידול של

17.5 אלף שהם 9.9%. בחלוקת זו כח האדם גדל ב-25.6%. ההפרש נזען בירידת שיעור ההשתתפות.

ישנם שינויים גדולים בין שנה לשנה בשיעורי גידול כח העבודה, גידול רב היה בין השנים 1970-71 ו-1972-73 (16.8% ו-7.7% בהתאמה) וצמיחה מועטה, של פחות מ-2%, הינה בין השנים 1968-69, 1969-70, 1971-72, 1971-72, 1974-75 (מאוזן שלילי לשנה האחרון). לאורך כל החלוקת זו שיעור הגידול השנתי של כח האדם היה אחד, ביחסו של 2.9-3.2 אחוזים (למעט שנה 1974-5).

השינויים הגדולים בשיעורם השנתיים נובעים משינויים בשיעורי ההשתתפות,

שהיו שליליים לכל חמשים להוציא את 1970 ו-1972.

לוח 27 מראה את הגידול השנתי בכך העבודה ומה מתוך גידול זה נבע מגידול

בכך האדם ומה משינויים בשיעור ההשתתפות.

3,4,1 בכך העבודה לפי מין

נichוח השינויים בחשigkeit הנשים בירושלים מראה את חשיבות השינויים בסקטור

זה לשינויים בכלל שיעורי ההשתתפות בעיר.

לוח מס. 28: בכך העבודה ושיעור ההשתתפות בירושלים לפי מין 1974-1965

הנשים מסך כח העבודה (אחוזים)	שיעור ההשתתפות (אחוזים)	בכך העבודה (אלפים)			השנה	
		סח' ב	גברים	נשים		
33.0	33.9	69.4	22.3	45.2	67.5	1965
35.1	37.6	70.0	25.4	46.9	72.3	1966
33.5	31.5	62.9	21.9	43.5	65.4	1967
30.9	28.1	64.7	25.9	57.8	83.7	(1) 1968
30.0	26.9	63.3	25.5	59.4	84.9	1969
30.8	26.9	61.0	26.3	59.2	85.5	1970
33.7	30.5	60.5	30.8	60.5	91.3	1971
32.8	28.9	59.9	30.3	62.0	92.3	1972
34.3	31.3	61.5	34.1	65.3	99.4	1973
34.9	31.7	60.2	35.6	66.2	102.0	1974

(1) מ-1968 כולל את מזרחה ירושלים.

מקורות: ל.מ.ס.: שנתון סטטיסטי לישראל, לשנים 1966 עד 1975

בין השנים 7-1966 חלה ירידיה בשיעורי ההשתתפות הן של הגברים והן של הנשים, בשל המצב הכלכלי. עם איחוד העיר, שיעור השתתפות הנשים המשיך לרדת בכלל שיעור השתתפות נמוך ביותר של נשים לא-יהודים. דבר שהוריד את הנשים רק לכ- 30% מכח העבודה, במקומם 33% ומעלה לפני המלחמה. אולם אחרי 1971, בעוד שיעור השתתפות הגברים המשיך בעיקרו לרדת, עלה שיעור השתתפות הנשים. דבר שהביא לעלייה משקלן בכח העבודה לכדי 33 עד 35 אחוזים.

בכל השנים מאז 1965 בהן כח העבודה גדל ביותר מ-1500 איש לשנה, חלון של הנשים בגידול זהה היה למעלה מ-50%, על אף שחלון בכח העבודה היוו מ-35% ומה (זאת להוציא את שנת 8-1967 בה גידל בכח העבודה עקב איחוד העיר).

לוח מס. 29: חלון של הנשים בגידול בכח העבודה בירושלים בשנים נבחרות בין 1965 ל-1974

השנה	העבודה (אלפים)	העבודה (אלפים)	גידול בכח נשים מסה"ב כ"ע	גידול בכח גברים מסה"ב כ"ע
1965-66	4.8	3.1	64.6	
1970-71	5.8	4.5	77.6	
1972-73	7.1	3.8	53.5	
1975-74	2.6	1.5	57.7	

מקורות: כמו לוח מס. 28.

השוואה עם לוח 27 מראה שאלה הן אותן בהן הייתה לשינויים בשיעור

השתתפות ההשפעה החזקה ביותר על הגידול בכח העבודה.

3.4.2 כח העבודה: יהודים ולא-יהודים

חלוקם של היהודים בכח האדם הולך ופוחת (ראה לוח 25). אולם חלוקם בכח העבודה נשאר יציב, או בכלל לפחות אין נראה מגמת ירידה ברורה. תופעה זו קשורה בירידה עקבית בשיעור ההשתתפות של כח העבודה הלא-יהודי, אשר הביא לניטרול השפעת העליה בכח האדם הלא-יהודי.

לוח מס. 30: כח העבודה האזרחי בירושלים, לפי קבוצות אוכלוסייה, לשנים 1968-1975 (אלפים)

היהדות פסה"כ (אחוזים)	סה"כ				השנה
	לא יהודים	יהודים	כח עבודה	叻	
83.4	13.9	69.8	83.7	1968	
83.4	14.1	70.8	84.9	1969	
81.4	15.9	69.6	85.5	1970	
80.9	17.3	73.9	91.3	1971	
81.0	17.5	74.8	92.3	1972	
82.6	17.3	82.1	99.4	1973	
81.9	(18.3)	83.5	102.0	1974	
81.3	(18.6)	82.3	101.2	1975	

מקורות: נתוניים סטטיסטיים של הל.מ.ס. לשנים 1969-1974. הנתונים לשנת 1974, 5, נחונים ארעיים ל- 9 חדשניים לשנה.

3.5 גורמים נוספים

היוםמים מהשתחווים הם בעיקרם עובדים מקצועיים וחצי מקצועיים. ניתן לפרש את תופעת היוםמים כמילוי הפער בין הביקוש להיצע ברבדים הנמוכנים של התעסוקה (אולם יש לצוין שלטווה ארוֹן י' שנה השפעה הדדית - היינו, היצע עבודה זול יחסית מביא לפיתוח תעסוקה שאחרת לא הייתה מתחממת או מתחפתה בירושלים).

מ-1967 ישנה עלייה במספר היוממים, עד לשיא בשנת 1971, אז היו 3,8 אלף יוממים ב ממוצע שבועי. מאז חלה ירידה, הקשורה בחלוקת במלחמת יום הביצורים ובירידת היחסית בהיקף התעסוקה של אחריה. מן הרואין לציין שתונתי היוממים הם עפ"י מקורות רשמיים, הערכות ואמדניים של יוממים שאינם דשומים בשכונות העבודה אמדים את מספר היוממים בשנים האחרונות במעטה מ-10 אלף ב ממוצע שבועי.

לוח מס. 31: מקורות המועסקים בירושלים, בשנים 1970 עד 1975 (אלפים)

היוםמים מסה"כ (אחוזים)	סח"כ موظקים ישראל מהשתחווים	שנה
5.5	4.8	1970
8.7	8.3	1971
7.6	7.5	1972
7.6	7.9	1973
6.3	6.5	1974
6.4	6.6	1975

מקורות: מועסקים משנתונאים סטטיסטיים של הל.ס.מ.

יוממים – נתוניים מהמח' לסטטיסטיקה משרד העבודה

מבחןת חילוק היוממים בין ענפי התעסוקה, ניכרים שתי תכונות

א) הדומיננטיות של ענף הבניה בתעסוקה היוממים

ב) ירידת אחוז היוממים בענף הבניה מ-3.83 ב-1970 ל-75% ב-1975.

**לוח מס' 32: היומיים מהשתחווים לירושלים לפי ענף כלכלי, 1970-1975
(באותוים)**

הענף השנה	סה"כ	בנייה	תשתיות	שירותים	חקלאות	3. 3
						8. 4
1970	100	81. 9	7. 0	10. 3	0. 7	0. 7
1971	100	81. 0	9. 1	9. 5	0. 3	0. 3
1972	100	79. 1	15. 8	4. 8	0. 3	0. 3
1973	100	77. 7	17. 0	5. 0	0. 3	0. 4
1974	100	75. 0	20. 5	4. 1	0. 4	0. 4
1975	100					

מקורות: נתוני המחלקה לסטטיסטיקה במשרד העבודה.

קיטעה גם יוממות יהודית לירושלים המתחבנת בכ- 4800 יוממים לשנת 1974,

לפי הפרוט כלהלן:

כ- 800 עובדים מושבים הסמכים לעיר, עוד כ- 2500 מהמחוץ וב- 1500

משפלה⁽¹⁾.

3.6 אבטלה

הנתונים על מובטלים מצביים על שלוש תקופהו:

1. 1968-1969: אחרי מלחמת ששת הימים שיורר האבטלה היה גבוה, אך

ירד במחירות מרמה של 10. 5% ל- 6. 8% ב- 1969.

2. 1970-1973: שיורר המובטלים חתיכת סביבה 4% (להוציא את השנה

יזאאת הדופן של 1971).

3. 1974-1975: עלייה בשיעור המובטלים לכדי 5. 5% עקב ההתהה בעיילות

הכלכליות.

(1) נתוני מחקר יוממות לירושלים המחלקה לגאוגרפיה שבוע מחקר 1975 (טרם פורסם).

3.7 מבנה התעסוקה

הערה מודולוגית: הנחותים העיקריים בידינו למבנה התעסוקה הניתנים להשוואה רב-שנתית הם סקרי כוח האדם של הל.מ.ס. ב-1970 שונים סיווגי הענפים. דבר המקשה על השוואת החוקופות לפני ואחרי 1970. הנתחחים כאן נעשו מ-1970 ואילך, אפ"ג סדרות של כלל המועסקים בירושלים ללא יומיים לשנה 1970-1975. הנתחנים ל-1975 הם לחשעת החודשים הראשונים של השנה,

את המגמות בתמורות בהרכב הענפי של התעסוקה בעיר ניתן לסכם כדלקמן:

- במגמת עלייה במעט רצופה נמצאים שירותי הציבור וענף הפיננסים, ושרותים עסקיים.
- באיזון כללי נמצא ענף חשמל ומים.
- במגמת ירידה נמצאים ענפי החעשיה, המsector והתחבורה (חורך כדי שינויים שנתיים) וענפי הבניה, שירותי אישיים וחקלאות (בירידה רצופה).

ענף השירותים הציבוריים והקהילתיים הינו הענף העיקרי בתעסוקה בעיר (עקב ריכוז משרדי ממשלה כלל-ארצאים; מרכזים אקדמיים ארצאים; מוסדות רוח ודת. ריכוז שירותי בריאות גבוהה; ואחוזו ניכר של גילאי חינוך חובה). משקלו בתעסוקה העיר ירד עקב איחוד העיר, בغالל ריכוז קטן יותר של מועסקים בענף זה במרקם העיר (מ-1% ב-1967 ל-1% ב-1968, מכלל המועסקים בעיר - לפי סיווג יישן של שירותים צבוריים ועסקים). ב-1970 העסיק הענף כמעט 40% מכלל המועסקים וב-1975 כמעט 45%.

ענף הפיננסים והשירותים העסקיים נהנה מחזצת הפיתוח בבירה לאחר מלחמת ששת הימים, ומהמגמה הכללית להזדקות יתר לשירותים אילו במשק. ענף זה עלה מ-5.7% מכלל המועסקים ב-1970 ל-7.9% ב-1975.

ענף חשמל ומים נשאר בעיקרו באותו סדר גודל: ב-1971 היה 0.8% מכלל המועסקים, וב-1975: 1.1%. בכלל, שעור המועסקים בענף נמוך מהמוצע הארץ-מהשuer בשתי הערים הגדולות האחירות בארץ. מיעוט יחסי של התעשייה והחקלאות והעדר מתקני חשמל נרחבים הם כנראה הגורמים לתעסוקה הנמוכה יחסית בענף זה בירושלים.

ענף התעשייה (כרייה וחרושת) הינו השני בגודלו בירושלים. מרמה של 15.3% מכלל המועסקים ב-1970 חלה ירידה ל-13.1% (13.1 עם יוממים) ב-1971, עליה לכדי 14.3% (14.9%) ב-1973, ושוב מגמת ירידה ל-12% (12.7%) ב-1975 כך שככלית ישנה ירידה בשנים 1970-1975, יש לציין שהלכה של התעשייה בתעשיית ירושלים נמוך מחלוקת הכלל הארץ, בה המוצע כ-25% מכלל המועסקים לגביו שינויים והתחווויות בענף – ראה הפרק המתאים בהמשך.

ענף המסחר, שירותים ואוכל והארחה נראה אף הוא בירידה מתונה תוך שינויים יחסית גדולים. המוצע לשנים ב-1970 היה 13.3%, ולשנים 5-1973 היה 12.1%. השעור לאילן נפש בענף נמוך מבעל הארץ וביתר הערים הגדולות, אך במי הקמעוני ובמיוחד במתוך הסיטונאי.

ענף התעשייה אחסנה וקשר שומר על רמה סביבה 6.5%, להוציא את השנים

7-3 1972 שאז עלה לסדרה 7.5%

ענף הבניה (בנייה ועבודות צבאיות) התפתח בירושלים במחירות רביה בין השנים

7-1966 ל-1971. אולם מאז 1971 נמצא הענף בירידה מיוחדת כאשר מביאים בחשבון

את חלקם של היוממים בענף. לעומת זאת 75% מהיוממים מועסקים בענף זה, וכך שיש

משמעות לנתחים הכלולים את היוממים. אלה מופיעים להלן בסוגריים. 1971: 9.7%

(6.4) מכלל המועסקים בירושלים 1975: 7.8% (12.3%). בין 1974 ל-1975 חלה

עליה קלה.

ענף השירותים האישיים עלה בשנת 1968 כתוצאה מצורוף מועסקים ממזרום ירושלים.

אולם מאז ישנה ירידה איטית אך רצופה כמעט. מ-9.3% ב-1970 ל-7.0% ב-1975.

ענף החקלאות הינו שולץ בחטוקה בירושלים לדברי אחד המקורות: רובם

של העובדים בחקלאות הינם עובדי גננות, אם בגנים שכונתיים ועירוניים ואם

בחצרות בתים פרטיים.

מאז 1967, כמעט ברציפות, חלה ירידה בשיעור המועסקים בחקלאות מכלל המועסקים

בירושלים, ולמעשה ישנה ירידה גם במספר המוחלט של המועסקים. הנתחנים לשנת

1975 הם חריגים, ויתכן ויש בכך השפעה של גודל המדגם הקטן.

לוח מס. 33: היחס בין המועסקים לפִי ענף כלכלי בירושלים (יישוב מגורים)
בשנים 1967-1975 (אחוזים) (1)

השנה	(אלפים)	הענף סח"כ									
		המעסקים קלאות תעשייה בנייה ומים	חסמל מסחר תחבורה נסימן צבוריים אישים פיננס- שירותים								
7.9	44.1	-	4.8 14.3	0.8 9.1	17.3	1.7	58.1	1967			
11.4	39.1	-	7.4 13.5	1.7 9.1	16.4	1.4	74.9	1968			
9.9	40.8	-	7.3 13.6	1.8 8.2	17.2	1.2	79.1	1969			
9.3	39.9	5.7	6.8 12.9	0.5 9.0	15.3	0.6	81.8	1970			
7.8	41.8	6.7	6.1 13.7	0.8 9.7	13.0	0.4	86.0	1971			
7.4	41.4	6.4	7.3 13.3	0.8 9.7	13.6	0.4	88.8	1972			
7.7	42.8	6.7	7.6 11.7	0.6 8.2	14.3	0.4	95.6	1973			
7.7	44.5	6.8	6.4 12.7	1.0 7.4	13.3	0.1	96.4	1974			
7.0	44.8	7.9	6.6 12.0	1.1 7.8	12.0	0.7	95.2	1975			

(1) הסיווגים הם: 1967-1969: קלאות ייעור ודיג; תעשייה; בנייה (כולל עבירות ציבוריות); חשמל מים ושרותים סניטריים; מסחר בזקאות וביתוח; תחבורה, הובלה אחסנה וקשר; שירותי צבוריים ועסקיים; שירותי אישים, 1970-1975: קלאות ייעור ודיג; תעשייה (כרייה וחירושת); בנייה (בנייה ועבודות צבוריות); חשמל ומים; מסחר, שירותי אוכל והארחה; תחבורה, אחסנה ותשורת; פניטים ושרותים עסקיים; שירותי צבוריים ו�建ילמיים; שירותי אישים ואחרים.

מקורות: 1967-1974: שנתונים סטטיסטיים של הל.מ.ס. לשנים 1969-1975: נתוני מדור העבודה של הל.מ.ס. לתחשוו החודשים הראשונים של השנה.

3.7.1 מבנה התעסוקה לפי קבוצות האוכלוסייה

מבנה התעסוקה היהודי: הרכבה הבולטת היא חלק המכריע של המועסקים בענף שדרות הציבור מכלל המועסקים היהודיים בירושלים. ענף זה נמצא בעלייה מתמדת מ-42.6% ב-1968 ל-48.6% ב-1975. הענף השני בגודלו מבחינה מספר המועסקים (ענף המשי) העסיק ב-1975 פחוות מרבע מumber מועסקים בשירותים הציבוריים. הענפים השלישי והשלישי בחשיבותו (משי ומסחר) שמרו על מקומם הייחודי בכל החקופה הנתקראת (1975-1968) אך חלקם בכלל המועסקים ירד. התפתחות התעסוקה היהודית בכלל הדומה לכלל התעסוקה בירושלים, לאור המשקל המכריע שיש לתעסוקה היהודית.

מבנה התעסוקה הלא-יהודים: המבנה התעסוקתי הרבה יותר "מאזון" מהסטטור היהודי. הענף הגדול ביותר אינו מחזק בד"כ יותר מאשר 25% מכלל המועסקים, והענפים הבאים בגודלם מתרבים לסדר גודל זה. אחת המזאות היא שינוי במקומם הסידורי של הענפים. כך בשנת 1968 הענף הגדול ביותר מבחינה מספר המועסקים היה מסחר, בשנים 1969-1971 ו-1974-5 שירותי ציבוריים, ובשנת 1973: תעשייה. הדבר מצביע גם על נידוח בין ענפיהם גבורה.

השוואה בין משקלם של הענפים בסקטורים לשנת 3 1973 תראה תמונה אופיינית:

(הנתונים מעוגלים לחצי השנה הקרוב): -

<u>לא יהודים</u>	<u>יהודים</u>	<u>בעלי משקל רב יותר</u>	<u>בסיסי</u>
19.5	47.5	שירותים ציבוריים:	בעל משקל רב יותר
1.5	7.5	פיננסיים	בסיסי הלא-יהודים
21.5	13.0	תעשייה	בעל משקל רב יותר
20.5	10.0	מסחר	בסיסי הלא-יהודים:
14.5	7.0	בנייה	
11.5	7.0	תחבורה	
2.0	0.5	חשמל ומים	
1.5	-	חקלאות	

להלן הבא מסכם את החומרות לאורך זמן של המועסקים היהודיים וחלקו היהודיים לפי ענפי הכלכלת.

לוח מס. 34: התפלגות המועסקים לפי ענף כלכלי וקבוצת אוכלוסייה
בירושלים (יישוב מגורים) בשנים 1968-1975
(אחוזים)

א. יהודים

(2) 1975	1974	1973	1972	1971	1970	(1)	השנה		
							הענף	1969	1968
48.6	47.8	47.4	46.6	45.6	43.1	שירותים צבוריים	43.5	42.6	
11.4	12.3	12.8	12.4	12.6	14.5	תעשייה	16.8	15.8	
9.9	10.5	10.0	10.9	11.4	10.8	מסחר	12.2	12.0	
6.5	7.4	7.8	7.7	7.7	9.0	שירותים אישיים	8.7	10.4	
9.3	7.9	7.7	7.9	8.2	7.0	פיננסים	-	-	
6.4	6.2	6.9	7.3	7.2	7.6	בנייה	8.9	9.3	
6.2	5.9	6.8	6.0	6.1	7.0	תחבורה	6.4	7.0	
0.9	0.9	0.4	0.8	0.9	0.4	חשמל ומים	1.9	1.4	
0.4	0.1	0.2	0.3	0.3	0.3	חקלאות	1.6	1.3	

ב. לא יהודים

(2) 1975	1974	1973	1972	1971	1970	(1)	השנה		
							הענף	1969	1968
26.5	26.1	19.7	18.3	26.1	25.4	שירותים צבוריים	23.6	19.6	
14.5	17.6	21.7	18.3	14.5	18.3	תעשייה	20.7	19.6	
21.7	22.4	20.4	23.4	23.0	21.5	מסחר	20.7	21.4	
9.0	8.5	7.6	6.3	8.5	10.4	שירותים אישיים	16.0	17.0	
1.2	1.2	1.3	-	-	-	פיננסים	-	-	
14.5	12.7	14.6	19.4	20.0	15.0	בנייה	4.7	6.8	
8.4	8.5	11.5	12.6	6.1	5.8	תחבורה	11.3	9.4	
1.8	1.8	1.9	0.6	0.6	0.6	חשמל ומים	1.9	3.4	
2.4	-	1.3	1.1	1.2	1.9	חקלאות	0.9	2.5	

(1) שינוי סיווג. ראה לוח 33.

(2) נתונים זמינים המבוססים עלensus החודשים הראשונים של השנה, 1975.

מקורות: עבודות של תכנון וייעוץ כלכלי בעמ' המבוססים על סקרי ב"א של חל. מ.ס.

4. מסחר ועסקים

4.1 עיקרי הדיברים

1. מספר העסקים הכלול בירושלים עליה מכ-9650 ב-1968 לכ-12.425 ב-1975.
2. מספר העסקים הסיטוניות בירושלים כמעט ולא השתנה מאז 1967 (ב-1975: כ-230 עסקים). חלקו בכלל הטיטונות הארץ: כ-4%, בהתייחס למאפיינים השונים (מט. עסקים מס. מועסקים, היקף מכירות). במיוחד חלש הענף במערב ירושלים.
3. העסקים הקמעוניים תופסים כ-10% ויורר מכלל עסקים אלה בארץ מבחינה מט. העסקים ומספר המועסקים. ב-1975 היו סה"כ כ-3600 עסקים קמעוניים בירושלים.
4. במערב ירושלים חלה עלייה גדולה במספר הייחידות הקמעוניות: 1136 ב-1968 ל-1460 ב-1975, לעומת שינוי מסוים (2170 ב恰恰מה) במערב ירושלים. מט. היה הקמעוניות לאלף נפש במערב העיר (1975) היה 3.15, לעומת 3.08 במערב העיר.
5. במערב העיר חלה צמיחה גדולה במיוחד בעסקי מזכירות ונוי (מ-124 ב-1968 ל-330 ב-1975), בעסקים אלה חלה גם עלייה, אך קטנה יותר, במערב ירושלים.
6. בין עסקי השירותים במערב ירושלים (כ-1850 ב-1975) בולטים העסקים הקשורים בהובלת סחורות ואנשים, המרכיבים כ-5%. 46 מכלל עסקים השירותים ועסקים אחרים במערב ירושלים. בולט גם מספר המסעדות במערב העיר, השווה למספרם במערב ירושלים. חלק קטן יחסית יש למזקיעות החופשיות, לכפסים וביתוח, וכן לעסקים רשומים בשטחי בנין ופיתוח.
7. במערב העיר חלה עלייה של 48% בין 1967 ל-1975 בעסקי השירותים ועסקים אחרים. מספר הייחידות הרשומות הגיע ל-4150 ב-1975. לעומת זאת ירושלים ישנו במערב איזון רב יותר בין סוגי העסקים. גידול רב במיוחד יש בקבלנות וקבלנות משנה, מהנדסים, וביתוח, ובכלל מרבית העסקים המשרתים קהילתיות עסקים מפוחח (עו"ד, רו"ח, בנקים). עלייה קטנה מה ממוצעת היה לעסקי השירות האישי (כגון מכבותות ומספרות).

בלוח מס. 35 – מובאים נתונים על היקף העסקים בירושלים לחלוקת, בין 1968 לבין 1975. נתונים אלו מוקרם בכרטת מס העסקים של עיריית ירושלים. אלה הנתונים העקבתיים והכוללים ביותר לבחינה התפתחות ענפי המסחר והעסקים בעיר. אולם יש נתונים אלו מוגבלות. שיש לזכור בעה הסקת המסקנות: א) הן מפרטות את מספר היחידות העסקיות ואינן מבטאות בהכרח את היקף הפעולה של הענף או מצבו הכללי, כך למשל הנתונים מראים על ירידה במעטפת בתיה המלון במערב ירושלים, בתקופה בה היה שגשוג ואמידה בענף. במקרה זה המשנה המתאים הינו מספר החדרים והלינות, ולא מספר היחידות העסקיות . ב) הטיעומיים המספריים כוללים טוגים שונים של עסקים תחת המבנה המשוחף של מספר העסקים, אין אפשרות לעשות השוואה ביניהם. כך למשל הייקף המכירות של פחוות מ-250 עסקים הטיוטוניים גדול יותר מ-3500 יחידות קמעוניות, וכך גם אין חמיד אפשרות לעירית השוואות בחומר קבוצת העסקים. המסקנות חמשוויות ביותר הן לבן מסקנות התפתחות כלליות, והשוואות מבניות בין מזרחה למערב ירושלים . ג) הנתונים למזרחה ירושלים לשנה שלאחר 1967 אינן נראים מהימנים, עקב חת-רישום של עסקים. במיוחד בולט הדבר בתחום "עסק השירותים ועסקים אחרים", שם קשה המעקב אחרי עסקים שאינם מנהליים בחניות ומשרדים הגלויים לכל. כך למשל לכארה צמיחה ההגדירה הגיל מ-32 עסקים ב-1968 ל-1518 ב-1973, תופעה שהינה בלתי סבירה בהחלט .
הניזוח יעשה עפ"י הקטגוריות של חוק העזר העירוני למס העסקים: חלק ב': עסקים טוגים, חלק ד' עסקים קמעוניים, חלק א' עסק שירות ועסקים אחרים שאינם משתבצים בither הקטגוריות), וחלק ג': עסק ייצור ומלאכה שיידונו בפרק נפרד .
כל הנתונים מכרטת מס העסקים הם לאחד באפריל של אותה שנה .

לוח מס. 35: עסקים רשומים בכרטסת מט העסקים, ירושלים, 1968-1975
(שנתיים נבחרות)

א. מספרים מוחלטים

1975			1973			1968		
			ירושלים מערב מזרחה			ירושלים מערב מזרחה		
44	184	228	48	174	222	46	185	231
1459	2170	3629	1384	2172	3556	1136	2110	3246
1865	4137	6002	1518	3888	5406	732	3021	3753
814	1753	2567	753	1796	2549	697	1715	2412
4182	8244	12426	3703	8030	11.733	2611	7031	9642
						סה"כ		

ב. באחוזים

1975			1973			1968		
			ירושלים מערב מזרחה			ירושלים מערב מזרחה		
1.1	2.2	1.8	1.3	2.2	1.9	1.8	2.6	2.4
34.9	26.3	29.2	37.4	27.0	30.3	43.5	30.0	33.7
44.6	50.2	48.3	41.0	48.4	46.1	28.0	43.0	38.9
19.4	21.3	20.7	20.3	22.4	21.7	26.7	24.4	25.0
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
						סה"כ		

מקורות: כרטסת מס העסקים בגזרות עירית ירושלים, לשנים 9/1968, 4/1973, 6/1975.

4.2 עסקים סיטונאיים

הפעילות הסיטונאית והיבוא ויצוא בירושלים מהוות חוליה שלשה בכלכלת העיר.

הסבירות לכך הן שהמדינה ככלולה מהוות אזור סיטוני אחד אשר מרכזו בתל-אביב (שם

מדוציזם כ-65% מהעסקים הסיטוניים בישראל) ובמיוחד שהמרחב בין תל אביב לירושלים

איןנו מצדיק החזקת מרכזו סיטוני עצמאי, והנוגג ברבים מההמפעלים היוצרים לבazzi שיווק

ישיר.

מספר העסקים בירושלים מכלל העסקים הסיטונאים בארץ נע בין 4%-5%, וכן

גם מספר המועסקים בעסקים אלו. אחוז המכירות קטן יותר, ונע בין 3.5%-4.0%.

(הנתונים לשנים 1968-1972).

לגביו התפתחות הענף מבחינה מספר העסקים קשה לחת הערכה, כיוון שננתונים

מקורות שונים סותרים אלו את אלו. לא נטעה הרבה אם נאמר שבין השנים 1968-1975

לא היה שינוי מהותי במספר העסקים הסיטונאים בירושלים.

מאז 1967 חלה ירידה במספר העסקים הסיטונאים במרקם העיר. עסקים אלו הם

בхаיקף קטן הן מבחינה מספר המועסקים והן מבחינת הפדיון. החלוקה של העסקים

הסיטונאים בין הענפים מראה על חלקם הגדל של המזון. משקאות וטבק; חומרי וכלי

בנייה; וכלי בית וחשמל.

לוח מס. 36: העסקים, המועסקים והמכירות במסחר סיטוני בירושלים,

בשנים 7/1966-3/1972

השנה	כלל העסקים (מיליוני ל"י)	מכירות (מיליוני ל"י)			
		% מכלל הארץ	% מספרים	% הארץ	% מספרים
מספרים	מספרים	מספרים	מספרים	מספרים	מספרים
1966/67	123	4.7	943	4.7	4.7
(2)(1) 1967/8	138	5.5	1026	5.5	5.1
1968/9	183	5.2	1237	4.9	4.9
1969/70	159	4.5	1104	3.9	3.9
1970/1	134	3.7	1280	4.3	4.3
1971/2	168	4.2	1382	4.3	4.3
1971/3	205	4.9	1460	4.5	4.5

מקורות: שנתונים סטטיסטיים 1968-1975

1. מ-8/1967 כולל את מזרחה ירושלים

2. עד 8/1967 רק עסקים המעסקים שכיריהם

4.3 עסקים קמעוניים

כָּלְלִי:

מבחןת מספר העסקים ומספר המועסקים יש לירושלים המעד הצפוי לה בהתייחס לכל הארץ: כמשמעותה בכלל האוכלוסייה בתוספה גורם מצומצם, שמקורו בקיום אזור מטרופוליטני וכח קניה מוגבר斯基ים באזורי עירוני מפותח. בין השנים 6/1968 ו-2/1971 (לهم קיימים הנחותיים) היה מספר העסקים הקמעוניים בעיר מכל הארץ בין 10%-12%, ומספר המועסקים 9.5%-11.5% מכל המועסקים בקמעוניות בארץ.

בענף מסחר זה ישנו פיצול למספר רב של יחידות ובמספר זה חלה עליה קטנה מאז 9/1968: מכ- 3.450. 3.625-ב-2/1971 לפי נתוני והגדרות הל.מ.ס., של עסק קמעוני, ומכ- 3300 ל- 3630 ב-6/1975 לפי נתוני והגדרות ברטחת מס העסקים של עיריית ירושלים. היקף המכירות בכלל העסקים הקמעוניים היה נמוך מזה של כל העסקים הטיסיוניים, לפי נתוני הל.מ.ס., על אף שלירושלים רק חלק קטן מכל עסק הטיסוניות בארץ.

לוח מס. 37: העסקים, המועסקים והמכירות במסחר קמעוני בירושלים
1971/2-1966/7

השנה	עֲסָקִים מַועֲסָקִים			
	מספרים מוחלטים הארץ	% מכל הארץ	% מוספרים מוחלטים הארץ	מספרים מוספרים מוחלטים הארץ
1966/67	11.9	2233	12.5	518
1967/68	(1)(2)	2680	14.5	662
1968/69		6795	11.5	3455
1969/70		6577	10.3	3274
1970/71		8139	12.0	3747
1971/72		7811	10.3	3627

(1) מ- 8/1967 כולל את מוזח ירושלים

(2) עד 8/1967 ועד בכלל הנתונים הם רק לעסקים המפעיקים שכירים

מקורות: שנותוניים סטטיסטיים לישראל לשנים 1968-1975.

4.3.1 מזרח ירושלים

עסקי הקמעוניות חופסים במרקם ירושלים חלק חשוב יותר מאשר במערבה. מאז 1968 חלה התרחבות במספר העסקים הקמעוניים (מ- 1136 ב-1968 ל- 1460 ב-1975) לעומת חוסר שינוי במערב העיר. יתרון זה נובע מכך של מזרח העיר ישנו יותר מטרופוליטני, הקשור אליו באספקת שירותים מתחריים ושהוא בעל משקל הרבה יותר מזה של ירושלים המערבית; בנוסף לכך עסקי התעשייה (אשר חלק ניכר מקנויותיהם אינם לא לינותיהם, מרכזים במזרח העיר) וכן האוכלוסייה היהודית של ירושלים שמשמשת בשירותי מזרח העיר. בעוד ענפים מסחריים ידוע כי מזרח ירושלים מספקת שירותים לא-ארץ כולה. מבחינה היחידה לאלף נפש יש במזרח העיר ב-5.15 עסקים קמעוניים לא-אלף נפש, לעומת 3.8 במערב העיר ב-1975.

על אף העלייה במספר היחידות הקמעוניות, ירד חלקם בכלל העסקים הרשומים בברטסה מס' העסקים במזרח ירושלים מ-54% ב-1968 ל-40% ב-1975. הדבר נובע מחדויה במספר עסקי השירותים, שהליך מגנה הינה עליה מדומה שמקורה בתה-רישום בשנים הראשונות.

הענף הבולט, כמו במערב, הינו מזון, פירות וירקות, אם כי משקלו במזרח העיר פחות מאשר במערבה. בענף זה לא חל שינוי במספר היחידות. בענף ההלבשה והגעלת חל גידול מועט – מ-230 ל-255 יחידות.

המייחד את מזרח ירושלים הינה הצמיחה הגדולה של עסקי המזכירות והנוי, מ-124 יח' ב-1968 ל-330 ב-1975. זה הענף היחיד בו יש במזרח העיר יותר יח' במספריים מוחלטים מאשר במערב. הדבר נובע, כמובן, מצמיחה התעשייה (פנים וחוץ), בתחום בה מזרח העיר מתחמית ולא תחרות ישירה מצד מערב.

בטה"כ העסקים הקמעוניים במערב ירושלים לא חל כמעט שינוי בסוף התקופה הנספרת לעומת ראשיתה: 2110 עסקים בשנת 1968, ו-2170 בשנת 1975. לאור זאת גם ירד משקלם של העסקים הקמעוניים מכלל העסקים הרשומים בכרטוט העסקים (מערב ירושלים) מ-30.5% ב-1968 ו-26.3% ב-1975. יש רק לציין שמספר עסקים שנפתחו לראותם קמעוניים מופיעים ברשימה השירותים (כמו בתיה כל בו וסופרמרקטים וקiosקים). מכאן שחליה ירידה במס' היחידות הקמעוניות לאילן נפש במערב העיר מ-8.9 ל-6.8.

מבנה העסקים מציין על חלקם המכריע של עסקיו המזון לא היה כמעט שינוי בסה"כ העסקים בשתי השנים הנדרונות (1968 ו-1975), אך ההרכב הפנימי השתנה עם ירידה בחניות לפירות וירקות ובחניות מכללה כללית, לעומת עלייה מפצת בחניות הרשומות כמחמאות (כגון מעדניים, חבליינים, חניות בשדר).

הענף השני מבחינה מספר עסקיו הוא ההלבשה וטקסטיל, הנעלת ועור. כאן חלה עלייה, הקרויה בעיקר בגידול מס' העסקים בהלבשה ואրיגים (360 ל-406). מבחינה שנייה בתקופה הנ"ל יש עוד לציין את העסקים הקמעוניים "טזברותנו". שמהן היו 55 ב-1968 ו-90 ב-1975, וחראו את שעוד האמ"ת הרוב ביתר במוגנות הטיווגים הנחונים בילוח. הדבר קשור כפי הנראה בגדות מתירותו סא"ז 1967.

לוח מס. 38: עסקים הקמעונאות בירושלים לשנים 1968 ו-1975

	ס.ה.כ		מערב ירושלים				ס.ה.כ		ס.ה.כ	
	1975	1968	1975	1968	1975	1968	1975	1968	1975	1968
6.7	594	7.9	591	5.1	1069	5.4	1059	1663	1650	מונון, פירות וירקות
2.9	255	3.1	231	1.9	491	2.2	440	746	671	הלבשה וטקסטיל והנעלת ועור
2.2	196	2.0	147	1.0	264	1.2	240	460	387	ציוד בית וכליים
3.7	330	1.7	124	0.4	90	0.3	55	420	179	מכבזות ונוי חומרי בניין
0.5	46	0.5	32	0.4	102	0.5	95	148	127	וכימיקלים
	38		11		154		221	192	238	שירותים
15.3	1459	15.5	1136	8.3	2170	9.8	2110	3629	3346	סה.ה.כ

הערות: כרטסת מס' עסקים, עיריית ירושלים, לשנים 1968/69 ו-1975/76.

4.4 עסקי שירותים ועסקים אחרים

4.4.1 בלוי

סעיף זה הינו חרכובת של כל העסקים שאינם מתחר קמעוני, ייצור ומלאכת או מסחר סיטוני ויצוא ויבוא. קשה, לכן, למצוא מכנה משותף או להשוות בין העסקים השונים ולבצע הכלולות בעלי משמעות אלא בהסתיגות.

הסידרה מתבססת על מספר הייחדות העיסקיות, ויש לזכור כי לא בכל מקרה מהו מספר העסקים את האומדן הטוב ביותר ביחס למספר העסק.

אין אפשרות לבצע מנתוני כרטסת מס העסקים, סידירה כלל-עירונית של התפתחות עסקיו השירותים והעסקים האחרים, בשל חוסר מהימנות של הנתונים לモרזח ירושלים בשניים הראשונים של לאחר 1967.

4.4.2 מזורח ירושלים

בשנת 1973 היו במזורח העיר 1518 עסקים בתחום עסקי השירות ועסקים אחרים, ובשנת 1975 היו 1865 עסקים רשמיים. זה גידול של כ-23% בשנתיים, לעומת גידול בכלל העסקים הרשמיים במזורח ירושלים של 6% בלבד. בחלוקת ישנה, כפי הנראה, הגזמה בשעור הצמיחה הנובעת מרישום לקו, אולם הכיוון הכללי נראת כבעל תוקף, הינו עליה יחסית גדולה בתחום העסקים שבקטגוריה זו.

חלוקת של עסקי השירותים ועסקים אחרים מכלל העסקים הרשמיים במזורח ירושלים עולה מ-41% ב-1973 ל-44.6% ב-1975. יתרון, כאמור, שיש בנחון לשנת 1973 מושם המעתה. באוthon שניםחלוקת של עסקים אילו במערב העיר היה 48.4% ו-50.2% בהתאם, כמובן, גם במערב העיר הייתה עליה, אך קטגוריה זו יש במערב משקל רב יותר.

במזורח העיר, בכלל תחומי העסקים, גודלו הממוצע של עסק (מבחן מספר המועסקים) קטן בהרבה מה ממוצע במערב העיר, להוציאו את ענף המלונאות.

מבחן הרכיב של העסקים בחוץ עסק שרותים ועסקים אחרים, בולט האחד המכרי של עסקים הקשורים ברובם ובהובלה (45.6% בשנת 1975). בעסקי הרכיב וההובלה היו באופן מוחלט יותר יחידות רשומות במזרח העיר מאשר במערב (850 לעומת 644 בשנת 1975). חופה שאינה חוותה בשום קבוצה עסקים אחרית. במיוחד משלוחם הם עסק ההובלה (564) ומוניות (242). קבוצת העסקים השניה בגודלה היא בתחום תיירות ושרותי האכילה (20.2% – 377 עסקים). כאן יש ממשמעות רבה לשירותי ההأكلת – אין במזרח העיר קיוסקים כלל (לעומת 144 במערב ירושלים). אך מספר המסעדות שווה (265 ו- 268 בהתחמה לשנת 1975). יש כאן הדגשה נוספת לחסיבות השירותים לתיירים שנחנים במזרח ירושלים. מספר בתיה המלון וסוכנויות הנסיעות חופשת חלק חשוב מכל העסקים במזרח ירושלים, אך מקום בכלל עסקים התיירות בירושלים פחוות מעסקים נלווה כגון מסעדות או חנויות למזכרות.

ב"שירותי משרד" ישנו 110 עסקים, מהם 108 בענף "יחסים ציבור ויעוץ", דבר הנראה כבלתי סביר, וכנראה ישנה כאן טעות ברישום (כפי שאמנם ישנו גם בסעיף המקביל במערב ירושלים).

יחסית למערב ירושלים בולטים בחלוקת הקטן המקצועות החופשיים (מהם כ-70% רופאים לעומת כ-35% במערב העיר); בעסקי כספים והbijouterie ישנו רק 24 עסקים, מלאה 6 סניפי בנקים ישראלים ו-15 חלפni כספים, עסק שאינו מופיע במערב ירושלים. ישנו רק 3 משרדי ביטוח לעומת 87 במערב ירושלים, ב"בנייה ופיתוח" ישנו רק 16 עסקים, לעומת 466 במערב ירושלים. אמן בענף זה משקל השכירים גבוה לעומת משקל היוזמים, אך נראה שיש כאן תחת-רישום בולט.

4.4.3 מערב ירושלים

הנחותים למערב ירושלים מברשתם מס העסקים לגבי עסק שרותים ושרותים אחרים ניתנים להשוואה לאורך כל התקופה, לאחר ולא הינה בעיה של איתור עסקים קטנים לאחרי דוחוקא, 1967.

מספר העתקים הרשומים בין 1967 ו-1975, ברוחcis דו-שנתים, היה עליה של 48% בין 1967 ל-1975, ובשנתים האחרונות 7%, לעומת 23% ברישומי מزادה ירושלים. בכלל העתקים הרשומים היו בתקופות הנ"ל עליות של 17% ו-3% בהחאה, במערב העיר.

מבחן הרכב קבוצות העתקים (לשנה 1975) בולט האיזון בין הקבוצות, יחסית לחוסר האיזון במزادה ירושלים, מעבר לכך קשה לקבוע מהנתונים לגבי משקלם של קבוצות העתקים מכלל העתקים, לאחר ומדובר בעתקים בעלי מהוות שונות אשר מספר יחידות הרשות איננו מהוות אומדן מתאים להשוואה.

בפיתוח העתקים במערב העיר בין 1967 ו-1975 יש לציין את התופעות הבאות:

חיוון חשובים - מבין הענפים:

- (1) גידול במספר העתקים הקשורים בפיתוח ובבנייה - קבלנים וקבלני משנה; עליה של 148% (מ-116 ל-287); קניית ומכירה מקרקעין (下さいים קבלני בניין) מ-68 ל-115, עליה של כ-70%. ישנה במקביל עליה גבוהה בעתקים המשרתים רמת פיתוח כלכלית גבוהה: מהנדסים ואדריכלים (+158%); בטוח (+149%) עו"ד (+78%), רוח (+68%) בנקים (+61%) ועסקים חורגתנות, כחיה במכונה, העתקים וכו' (+123%).
- (2) עליה בינוונית חלה בענפים הקשורים, במידה זו או אחרת לחיירות: סוכניות נסעה (+74%), מוניות (+51%) מסעדות (+43%) ותחשייטים (+39%).
- (3) עליה קטנה בלבד היתה בעתקים הנוחנים שרות, בדרך כלל, לפרטיסים: רופאים (+25%) מספרות (+7%) מכbstות (+6%).
- (4) הירידה במספר הקיוטקים מבטא קרובה לוודאי שינוי בנהגי האכילה העממי עם העליה ברמת החיים הכלכלית.

בצמיחה המפוארת לעיל, בחלוקת לשנים, ישנו שלבים ברורים. במרבית מקבוצות העתקים תקופה הצמיחה הגדולה הייתה ב-1969-1971. כך במקצועות החפשיים - כספים וביטוח, בנין ופיתוח, רכב והובלה ושרותי משרדים, במלים אחרות - בקבוצות העתקים בהן הייתה צמיחה מירבית.

בחלוקת לעסקים המפורטים בטעיף 1 לעיל, ז.א., שלשם היהת האמינה ביזור לאורך כל התקופה 1967-1975, נמצא הפרש ניכר בין שיעורי הצמיחה 1971 ובשניםimas האחרונות 1975-1973:

<u>1975-1973</u>	<u>1971-1969</u>	
+9%	+53%	קבליים וקבלני משנה;
0%	+39%	קניית ומכירת מקרקעין;
+15%	+47%	מהנדסים ואדריכלים בטוח;
+20%	+68%	עו"ד;
+10%	+19%	רו"ח;
+14%	+38%	בנקים;
+11% (+22%)	+5%	תרגומים העתקים וברא"
+8%	+49%	ההפרשים בשיעורי הצמיחה פחותים או אף הפטוכים, בעסקים בהם שיין הצמיחה לאורך כל התקופה לא היו כה גבוהים.

לוח מס. 39: עסקים שירות ועסקים אחרים בירושלים לפי קבוצות עיקן

ס.נ.	אזור	מספרים מוחלטים	מערב		קבוצות העסקים (1)
			מספרים מוחלטים	%	
833	4.3	81	18.2	752	מקצועות חופשיים
217	1.3	24	4.7	193	כספיים ובטוח
482	0.9	16	11.3	466	בנייה ופיתוח
1494	45.6	850	15.6	644	רכבת וחובליה
670	8.4	156	12.4	514	שירותי מבירה ואחסנה
257	5.9	110	3.5	147	שירותי משרד
543	9.6	180	8.8	363	שירותים אישיים
912	20.2	377	12.9	535	תיירות ושרותי האכלה
79	0.5	9	1.7	70	בידור ותרבות
515	3.3	62	10.9	453	כל חינוך (שוניים)
6002	100	1865	100	4137	סה"כ

לוח מס' 40: עקי שרות ועסקים אחרים, מערב ירושלים לשנים נבחרות
1975-1967

אחווי השני (2)				מספרים מוחלטים				סוג העסק (1)				עיר לודג
1971- 1969	1967- 1967	1967- 1969	1973	1975	1973	1971	1969	1969	1967	1967	1967	
4	19	12	54	752	669	648	547	488				
13	47	37	158	126	110	98	67	49				6
()	()	()	70	17	14	14	11	10				6
5	38	3	68	57	50	48	35	34				11
12	19	22	78	227	207	185	156	128				10
-4	9	3	25	269	229	240	222	216				10
-6	13	10	10	56	59	63	56	51				10
17	25	11	90	193	165	141	113	102				
22	5	9	61	93	80	66	63	58				18
9	68	15	149	87	73	67	40	35				14
()	()	()	45	13	12	8	10	9				השעות בספים ונגי"ע
15	40	17	100	466	437	380	273	233				
17	53	28	148	287	264	226	148	116				
10	39	12	69	115	115	105	76	68				
19	0	0	31	64	58	49	49	49				מקרקעין-תיזוק בתים
13	25	7	49	644	646	576	462	432				
()	()	()	50	9	9	6	7	6				אותובוטים
6	23	2	51	245	214	203	166	163				66 מוניות
16	29	4	39	331	368	318	247	238				גבול
()	()	()	300		24	21	15	6				מכנויות פכירות והשכרת
()	()	()	250	7	6	3	4	2				מכנויות גדרשי חניה למכוון
()	()	()	19	13	12	12	13	11				תח"ס לנחבות
()	()	()	150	15	13	13	10	6				בנייה, דילק-תחנות
8	-1	0	14	514	478	445	450	451				שירותי מכירה ותחזנה
()	()	()	13	18	13	14	17	16				אספקה ושיווק (מרכזים)
8	0	0	14	496	465	431	433	435				מחסנים

אוחזוי השווות ⁽²⁾				מספר מוחלטים						טוג'ה עסק ⁽¹⁾	מספר
71-	1969-	1967-	1967-	1975	1973	1971	1969	1967			
73	1971	1969	1975	147	126	94	67	56		שרווחי מושרד	
34	41	20	163							יעזים לענייני מסים	
()	()	()	186	20	15	10	10	7		יחסי ציבור	
-	-	-	-	19	15	-	-	-		פרטום, אינפורמציה	
()	()	()	136	40	31	30	19	17		תרגומים, העתקים תכניות	11
15	49	23	123	60	56	49	33	27		מבחן לעיבוד נתונים [*]	0
()	()	()	60	8	9	5	5	5			
4	-3	13	13	363	366	352	365	323		שירותים אישיים	
-4	0	22	7	139	150	157	158	130		מטפחה	
()	()	()	60	32	33	25	24	20		מבחן וסלון יופי	
()	()	()	38	11	11	8	10	8		מבחן החטמולות+אורחותופדי	
()	()	()	-6	31	29	30	33	33		בית מrankח	
5	-7	6	6	107	104	99	107	101		מכבסה ומעגליה	83
()	()	()	39	43	39	33	33	31		תחשיטים	
3	6	12	23	535	520	509	484	435		תירירות ושרות האכללה	
()	()	()	-12	41	43	48	48	47		בתיה מלון והבראה ^{**}	23
11	19	31	74	85	84	76	64	49		סוכנויות נסיעות ותעופה	11%
4	7	13	43	265	234	225	210	186		מטדרות ומזוניות	80
-1	-1	6	-5	144	159	160	162	153		קיוסקים	
8	18	24	63	70	68	63	53	43		בידור ותרבות	
()	()	()	64	18	18	19	11	11		אולמות לנשפים ומסיבות	
()	()	()	63	13	12	13	13	8		בחי קולנוע ואולמות	
()	()	()	-33	4	6	5	6	6		ל谐נות	
()	()	()	134	28	22	17	14	12		אמרגן ומושרד לכרטיסים	
()	()	()	17	7	10	9	9	6		בר ומועדון לילית ^{***}	10
34	14	18	85	453	413	333	292	247		בל יارد	
10	14	11	48	4137	3888	3541	3106	2810		שונות	
										כל היתר (שנות)	
										סה"כ	

*) ברכות של סוג'ה עסקים (כגון "מקצועות חופשיים") נעשו לצורך עבודה זו.

**) חישבו אוחזויים לעסקים בשם. היחסות בהן היה פחות מ-50 בשנת 1975, וסומנו ()

5/6, 1973/4, 1971/72, 1969/70, 1967/8, 1967/8 כרdatas מט העסקים, בגזרות עירית ירושלים לשנים

5. הַבְּנִיה

5.1 הַבְּנִיה לְמַגְוָרִים

ב-1974 היו במערב ירושלים 1.76 אלף דירות לפי נתוני גזירות העירייה, חוץ של 18.6 אלף דירות מאו 1967. הגידול השנתי הממוצע ביחידות דיור הוא כ-7% בתקופה 1974-1967, לעומת 2.3 אלף בשנים 1967-1961. בממוצע זהו גידול קטן, שיערו נובע מחוספת הדירות הגדולה שהלכה בשנים 1974-1973, ואשר משקפת את חנופת הבניה שהחלה בשנים שלפני כן.

לוח מס. 41: מצבת הדירות בירושלים 1966-1974
(באלפי יחידות דיור)

מערב ירושלים			מזרח ירושלים			השנה (1)		
			שינוי שנתי			שינוי שנתי		
%	מספרים יח"ד
-	-	-	-	-	-	-	-	55.4
-	70.1	-	-2.0	12.6	3.8	2.1	57.5	1967
1.7	1.2	71.3	-3.2	-0.4	12.2	2.8	1.6	59.1
2.9	2.1	73.4	0.8	0.1	12.3	3.3	1.9	61.0
2.5	1.8	75.2	0.8	0.1	12.4	2.9	1.8	62.8
5.1	2.9	78.1	4.0	0.5	12.9	3.7	2.4	65.2
5.0	3.9	82.0	7.8	1.0	13.9	4.4	2.9	68.1
4.4	3.6	85.6	9.3	1.3	15.2	6.3	4.3	72.4
8.6	7.4	93.0	11.2	1.7	16.9	5.2	3.7	76.1
12.7	22.9	34.1	*4.3	-	32.3	18.6	-	1967-1974

(1) הנתונים נכונים לאחד בנובמבר כל שנה.

מקורות: גזירות עירית ירושלים כרטסת השומא. ל.מ.ס. מפקדי אוכלוסין 67, 72, 76, 77. מפקד דיור 71.

אם נפחית ממספר זה 2.4 אלף יחידות דיור שנוטשו לאחר המלחמה נקבל כי במגור הלא יהודי נבנו כ-1900 יחידות דיור חדשה בשנים 1968-1974. אומדן זה עולה בקנה אחד אם אומדן בניית חדשה שנעשה ע"פ רשיונות בני וצלומי אויר לאותם מועדים והגיעו ל-1880 יחידות דיור חדשה בmargin ה-

*

מן הוליה מסתברת. גם ההתאוששות והרוווחה היחסית הגדולה במעברו הלא יהודי.

של העיר כפי שהוא בא לידי ביטוי בשיעורי השינוי השנתי בכל אחת מהשנים 67-1974.

שיעוריהם אליו הגיעו בניכר מה ממוצע היהודי ומצוה של מערב העיר.

השינוי היחסי הגובה יותר, במעברו יהודי של העיר, מתבטא גם בלווחה

הבא המציג את התמורות במצב החדרים. הגידול היחסי במספר חדרי המגורים גבוה

יותר במערב העיר מאשר במערבה, אם כי מבחינה אבסולוטית מהו הגידול רק פחות

מ-20% מכלל הגידול במצב החדרים בעיר.

נראה גם כי חלקו עלייה מתחדמת בגודל יחידת הדיור וממוצע של כ-0.2 חדרים

ב-1961 במערב העיר, גדל ממוצע ל-11.2 ו-39.2 חדרים ליחידה דיור בשנים 67

ו-74 בהתאם.

ממוצע גודל הדירה במערב העיר: היה כל השנים גבוה יותר מאשר במערבה,

אך בהחשב בגודל מ"ב הממוצע במעבר זה אין לנחות זה ממשועות אמיתית של רווחה

דיור עולה, מה שאין כן לגבי המגור יהודי שבו הנחות הסטטיסטי מצביע על רווחה

דיור מעשי.

לוח מס. 42: התמורות במצב החדרים בירושלים 1974-67 (באלפים וב אחוזים)

מספר שנה	מזהה ירושל ם	מערב ירושלים						כל העיר						השנה
		מספר חדרים	מוצע חדרים	מספר לדירה	מוצע לדירה	מספר חדרים	מוצע לדירה	מספר חדרים	מוצע לדירה	מספר חדרים	מוצע לדירה	מספר חדרים	מוצע לדירה	
-	-	-	2.09	-	-	120.4	-	-	-	-	-	-	-	1967
6	-	-	26.3	2.11	3.8	4.2	124.6	2.12	3.0	4.2	150.9	150.9	150.9	1968
1	0.3	0.9	27.2	2.14	4.6	5.7	130.3	2.15	4.6	7.0	157.5	157.5	157.5	1969
1	0.1	0.3	27.5	2.18	5.0	6.5	136.8	2.18	4.1	6.8	164.3	164.3	164.3	1970
9	7.6	2.1	29.6	2.22	5.9	8.1	144.9	2.23	6.2	10.2	174.5	174.5	174.5	1971
7	11.4	3.4	33.0	2.28	7.0	10.1	155.0	2.29	7.7	13.5	188.0	188.0	188.0	1972
9	10.0	3.3	36.3	2.35	9.7	15.1	170.1	2.41	9.8	18.4	206.4	206.4	206.4	1973
8	10.7	3.9	40.2	2.39	6.9	11.8	181.19	2.39	7.6	15.7	222.1	222.1	222.1	1974
	52.9	13.9	-	-	46.0	57.3	-	-	47.2	71.2	-	-	68.7	

קורות: ראה לוח קודם.

בעקבות איחוד העיר חלה תנופה רבה מאד בהיקף הבניה; מגורים בירושלים. שנה 1965 הייתה שנה שיא בהיקפה שלפני המלחמה, ובה היו יותר מ-3000 התחלות בניה של יחידות מגורים. ב-1966 וב-1967 הייתה ירידת ל-1000-900 יחידות לשנה, בעקבות עקב המצב הכלכלי. מ-1968 ועד 1971 חל גידול מהיר ביוזר בתחלות הבניה של דירות, מ-3200 ב-1968 ל-7200 ב-1971. מצב זה נובע בחלוקת מהთואששות שוק הבניה במושת ירושלים, אך בעיקר מהתופות פיחוח רבתי של השיכון הציבוריים, אשר ביטאה את מדיניות הממשלה בדבר איכלוס מהיר של ירושלים ובגיגית שכונות חדשות בפריפריה העירונית. מ-1972 חלה ירידת בהיקף התחלות הבניה, עד שבשנים 1973 ו-1974 היו קצת יותר מאשר ב-1971. בשנת 1975 חלה ירידת נוספת.

לוח מס. 43: התחלות בניה למגורים בירושלים לפי מס. יחידות ושטח
1975-1965

% מה"כ הארץ			בנייה ציבורית		בנייה פרטנית		סה"כ			השנה
מספר סה"כ	מספר בנייה פרטנית	מספר מפ"ר	מספר יחידות ממ"ר)	שטח שטח	מספר (אלפי)	מספר (אלפי)	שטח שטח	מספר (אלפי)	רחובות מס' (ממ"ר)	
-	-	-	112.6	1,750	110.8	1,250	223.4	3,070	1965	
-	-	-	16.3	250	85.8	770	102.1	1,020	1966	
2.5	6.9	4.8	15.0	230	71.4	674	86.4	904	1967	
23.3	7.8	13.2	157.8	1,960	136.0	1,240	293.8	3,200	1968	
8.9	8.3	8.5	100.8	1,312	268.5	2,374	379.3	3,686	1969	
13.1	9.3	11.1	256.5	2,800	300.0	2,352	556.5	5,152	1970	
21.8	9.9	14.0	305.9	3,857	345.8	3,345	651.7	7,202	1971	
7.5	8.6	8.0	349.0	2,270	174.0	3,080	523.0	5,350	1972	
7.1	6.0	6.5	219.0	1,830	146.0	1,780	365.0	3,610	1973	
8.8	4.9	7.1	154.0	2,640	204.0	1,180	358.0	3,820	1974	
			(1900)		(800)		(2700)		1975	

מקורות: ל.מ.ס. הבינוי בישראל סדרת פרטומות מיוחדות 499, 467, 439, 332
הנתונים לשנת 1975 הם אומדן ראשוןוני עפ"י נתוני משח"ש

החנויות השנתיות בבניה הציבורית למגורים גדולות בהרבה משל הבניה הפרטית, בשל מבנה יותר גמיש של קבלת החלטות וגיוס או העברת מקבילים, וכן המשור הלאומי של פעולות השיכון הציבורי לעומת המשור המקומי-עירוני של מרבית הבניה הפרטית. במיוחד בולטת לעין הקפיצה של התחלות בניה בין 1967 ל-1968: מ-230 יח"ד ל-1960 יח"ד בבניה הציבורית, שהיוו שינוי מ-2.5% של כלל הבניה הציבורית למגורים בארץ ל-3%. מהחנויות המספריות קשה להסיק מגמות, אך ניתן לשינה יתר משמעות להחיצות של האחזו מהבנייה הציבורית בכלל הארץ בסביבות 9%-7%.

הבנייה הפרטית משקפת נאמה את המצב הכלכלי בארץ ואת מקומה של ירושלים ברוחות המדינה. אחרי 1967 חלה עלייה מהירה וממידה במספר התחלות הבניה הפרטית למגורים, מכ-1250 יחידות ב-1968 עד ל-3350 יח' ב-1971. ב-1973 חלה ירידת משמעותית בתחלות הבניה, הן עקב המלחמה והן עקב המצב הכלכלי שסימנו ניכרו עוד לפני המלחמה ושהוחמר בעקבותיה. הנומינטים הראשונים להתחלות בניה פרטית למגורים ב-1975 מראים על מחצית מההתחלות של 1973, ורביע מהתחלות של 1971. בשל תלות רבה יותר במצב הכלכלי, אשר לבניה הציבורית, ישנו שינוי באחזו ההתחלות לבנייה למגורים בירושלים שמקורם בסектор הפרט: כ-64% ב-1969, 46% ב-1971, 49% ב-1973, וב-30% בשנים 1974 ו-1975 כלל התחלות הבניה בשנים 1975-1974 היה רק מחצית מן התחלות של השנתיים הקודמות.

נתוני גמר הבניה מצבעים על סיום של כ-0,30 אלף יחידות דיור בין השנים 1967-1975 מתוכם קטן למעלה מ-50% לבניה ציבורית (51.5%). עד 1970 גבולה היה חלקה של הבניה הפרטית בעיר לאחר מכן עולה חלקה של הבניה הציבורית ביחידות דיור, בששנה האחרון מצמצם, בשעור ניכר, גמר הבניה בסектор הפרט.

בשנתיים 1969-67 השילמו כמחצית מכלל 6800 יחידות הדיור ע"י הסектор הציבורי, בשנתיים שלאחר מכן עלה משקלה של הבניה הציבורית כדי 63% ובשנים האחרונות הגיעו לשוב לכ-56% מכלל גמר הבניה.

מבחן היקף השטח הבניי שמר הסטור הפרט על עליונו בכל משך התקופה.

בשנים 67/69 נבנו ע"י מגור זה כ-61 מכל המטרון הבניי, בשנים 71/70 כ-60%, כ-50% בשנים 72/73 ובשנת 1974 עלה שוב ל-64%.

הלווח להלן מציג את עיקרי הנתונים.

לוח מס. 44: גמר בנייה למגורים בירושלים דירות ושטח 1965-1975

השנה	סה"כ					
	דירות ב-000 מ"ר	בנייה ציבורית
מספר דירות ב-000 מ"ר
1965	1,200	1,111.2	1,111.2	1,111.2	1,72.9	960
1966	990	98.6	98.6	98.6	176.5	1,250
1967	1,104	112.2	112.2	112.2	223.9	1,850
1968	881	94.0	94.0	94.0	134.7	680
1969	1,372	151.2	151.2	151.2	218.5	882
1970	1,638	191.7	191.7	191.7	308.3	1,403
1971	2,154	240.0	240.0	240.0	411.0	1,805
1972	2,180	242.0	242.0	242.0	469.0	2,580
1973	2,070	230.0	230.0	230.0	469.0	3,080
1974	1,990	237.0	237.0	237.0	371.0	1,670
1975	(500)	-	-	-	(2,000)	(1,500)

מקורות: ראה לוח 43.

מניתוח החולות הבניה מבחן גודלי הדירות עולה מספר מסקנות: לעומת 1961

חל שני בדגש הבניה, מ-3-2 חדרים ל-4-3 חדרים. זהו סימן לעליה ברוחות הדירות

ובעליה באמצעות כלכליים. נראה שסגנונה זו המשיכה עד 1970. לאחריה, בתונונים

לשנים 1972 ו-1974, ישנה ירידת אחוז הדירות בנויות 4 חדרים ויותר, ועליה באחו

הדירות בנויות שני חדרים. יתרון שיש כאן צروف של מספר גורמים: שינוי המדיניות של

משרד השיכון, לכיוון של העדפת שני חדרים עבור אוכלוסייה שלפי קритריון משרד

השיכון אינם צרכיים יותר (כגון זאת לא ילדים ובמיוחד מבוגרים-ובוגדים (עלים

בעיקר); רויה בדירות בנויות 3 חדרים ומהסורה בשוק עבור דורשי דירות קטנות, מכך

של מחירי דירות גבוהים בירושלים לצרכם מבחיל לא בטוח שمبرיא לעלייה ביקוש לדירות

בנויות שני חדרים.

לוח מס. 45: התוצאות בניה למגורים לפי מספר החדרים בדירה ומספר נבזירות (אחוזים)

	4	3	2	1	סה"כ	השנה
	8.3	44.0	46.6	1.0	100.0	1961
	33.5	57.2	7.8	0.5	100.0	1968
	49.0	48.2	2.6	0.2	100.0	1970
	40.6	54.0	3.9	1.5	100.0	1972
	28.5	53.0	16.4	2.1	100.0	1974

מקורות: ל.מ.ס. הבינוי בישראל סדרת פרסומים מיוחדים

הבנייה שלא למגורים

5.2

בשנת 1968 היה סה"כ שטחי הרצפות לייעודים שאינם למגורים קרוב ל-2 מיליון מ"ר. שנתיים לאחר מכן חל גידול של כ-10% בשטח זה, ובשנת 1974 חל גידול של כ-42% לעומת 1968 (2.8 מיליון מ"ר).

בין השנים 1967-1974 נשתיתם בעיר בגין כולל בהיקף העולה על 3.5 מיליון מ"ר. בניית זו התחוללה 73% (2.6 מיליון מ"ר) למגורים, 27% לייעודים אחרים. "יעודים אלה החפלו כדהלון": 12% מבני ציבור, 8% עסקים משרדים והארחה וקצת פחות 7% לחישיה ומלאכה.

השוו את סך כל התוצאות בניה וגמר בניה למוגדים הנ"ל מצבי על פער של כ-1.46 מיליון מ"ר. לפער זה תורמים, הבניה למגורים 600 אלף מ"ר, מבני ציבור 500 אלף מ"ר והיתר (360 אלף מ"ר) נחלקה כמעט שווה בשווה בין הבניה למלאכה ותעשייה לבין עסקים והארחה.

קיימות תנודות ניכרות לאורך השנים בהיקף הבניה השנתי. אם למשל, בעסקים והארחת הממוצע הרב שנתי של התחלות הבניה היה כ-60 אלף מ"ר לשנה, הרי שהיו שנים בהן החול בבנייה 104 אלף מ"ר (ב-1972) אוマイידך רק 13 אלף או 28 אלף בשנים 67 ו-74 בהתאם.

המצב איננו שונה בהרבה גם בבנייה למלאכה ותעשייה תנודות אלה מציבעים על רגישות מסוימת לכוחות השוק של ענפי הבניה הנ"ל שمبرוצעים לרוב ע"י המזרר הפרטניマイידך, התנודות השנתיות בהתחלוות הבניה של בניין הציבור הן קיצוניות ביותר. גם ביעוד זה בשנת 1972 היא שנה שיא בהתחלוות (פי שלוש מהממוצע הרב השנתי) אך ב-1974 הייתה ירידת פי 6 לעומת אותה שנה, (בחילוקו הגדול בחוזאה מדיניות הקפאות בניה). מבחינה גמר הבניה אין תנודות כה חזקות בין השנים, דבר המצביע על כושרו של משק הבניה בעיר לסייע בכל שנה, הקפ"פ פחות או יותר מוגדר של שטח בניה. בשנים האחרונות סיבוב הקפ"פ זה על כחצי מיליון מ"ר בניה ליעודים כולם.

הלווח הבא מסכם את הקפ"פ הבניה והחומרה בה בשנים האמורות.

לוח מס. 46: מתלה גמר בניתה בירושלים לפני יעדות (באלפי מ"ר ובסה"כ)

שנה	סה"כ שטח	הנתונים נספחים									
		סנורים	הארהה עצקים וכל�בד	המעסיה סה"כ	הארהה עצקים סה"כ	סנורים סה"כ	סנור ציבורי סה"כ	סנור סה"כ	סנור סה"כ	סנור סה"כ	סנור סה"כ
1967	133.6	86.4	266.3	24.6	32.8	1.1	1.4	9.7	13.0	64.6	86.4
1968	196.9	485.2	214.0	15.3	73.9	4.1	19.9	20.2	97.6	60.4	293.8
1969	547.6	547.6	313.6	16.1	87.9	6.7	36.8	8.0	43.6	69.3	379.3
1970	715.9	715.9	308.3	10.8	77.3	5.2	37.4	6.2	44.6	77.8	556.6
1971	934.4	934.4	411.0	611.4	110.0	9.2	86.2	10.1	94.3	68.9	643.9
1972	1,101.0	1,101.0	630.0	469.0	786.2	33.4	367.6	9.7	106.3	9.4	104.1
1973	1,365.0	1,365.0	526.0	371.0	526.0	11.9	59.6	10.7	53.5	5.6	27.9
1974	1,499.0	1,499.0	3,558.5	18.6	933.9	8.2	410.4	9.4	473.4	63.8	3,206.0
1974	5,023.7	5,023.7	4,605.4	8.1	288.8	73.2	2,605.4	3,558.5	18.6	933.9	8.2
1974	1967-74	1967-74	231.3	6.5	433.0	12.1	433.0	6.5	12.1	8.1	288.8

מקורו: ל.מ.מ. שנתוניים ופרוטומים מוחדרים

לוח מס. 46: מתחולות וטמר בירוחם לפי יעורים
(באלפי ס"ק ובס. 96% מהסיכון)

השנה	מספר גורים	סיכון גורים	הארהה עסקים	הארהה מעסיקים ומלכבות	הארהה ציבורי		הארהה ציבורי ומלכבות		הארהה ציבורי ומלכבות		הארהה ציבורי ומלכבות								
					סיכון	סיכון	סיכון	סיכון	סיכון	סיכון	סיכון	סיכון							
1967	12.0	32.0	2.0	5.4	1.9	5.0	84.1	223.9	266.3	24.6	32.8	1.1	1.4	9.7	13.0	64.6	86.4	133.6	1967
1968	17.1	36.6	8.5	18.2	11.5	24.5	62.9	134.7	214.0	15.3	73.9	4.1	19.9	20.2	97.6	60.4	293.8	485.2	1968
1969	18.1	56.7	3.3	5.7	10.4	32.7	69.7	218.5	313.6	16.1	87.9	6.7	36.8	8.0	43.6	69.3	379.3	547.6	1969
1970	8.9	36.6	9.3	38.2	6.8	27.9	75.0	308.3	411.0	10.8	77.3	5.2	37.4	6.2	44.6	77.8	556.6	715.9	1970
1971	13.4	82.0	9.1	55.6	10.3	62.8	67.2	411.0	611.4	11.8	110.0	9.2	86.2	10.1	94.3	68.9	643.9	934.4	1971
1972	8.1	47.3	2.9	16.9	9.0	53.0	80.0	469.0	786.2	33.4	367.6	9.7	106.3	9.4	104.1	47.5	523.0	1,101.0	1972
1973	15.0	88.5	6.7	42.0	4.8	30.5	74.4	469.0	630.0	20.6	124.8	11.4	68.9	8.0	48.3	60.0	365.0	607.0	1973
1974	10.2	53.3	9.4	49.3	9.9	52.4	70.5	371.0	526.0	11.9	59.6	10.7	53.5	5.6	27.9	71.7	358.0	499.0	1974
	12.1	433.0	6.5	231.3	8.1	288.8	73.2	2,605.4	3,558.5	18.6	933.9	8.2	410.4	9.4	473.4	63.8	3,206.0	5,023.7	1974

מקרה: ל.מ.ס. שבוגרים ופרטומים מירוחם

. 6. חתעה שית

6.1. היקף ומשקל התעשייה בעיר

התעשייה בירושלים הנק בمزורח וחן במערב העיר, היהה מתמיד ענף נחות בהיקפו ובארכגנו, יחסית לשאר המדינה. מצב זה לא השתנה בהרבה גם לאחר איחוד העיר.

במערב ירושלים, עד 1967, חלקה של העיר בכלל התעסוקה התעשייתית בישראל היה בחלילך ירידה, המעיד על התפתחות מהירה יותר של התעשייה בשאר הארץ - מכ- 7.4% ב-1952 היה ירידה לכ- 6.0% ב-1961 ועוד ל- 5.4% בלבד ב-1967. חלקה של מערב ירושלים בתעסוקה התעשייתית הכלל-ארצית אף היה נמוך מחלוקת בכלל המועסקים, דבר המעיד בין היתר על האופי המפוצל והבלתי-יעיל, יחסית, של התעשייה במערב העיר.

בمزורח ירושלים התעשייה נשאהה ברמת התפתחות נמוכה עד 1967, בין היתר בשל מדיניות מכוונת של הממשלה הירדנית, אשר עידוד וטיווח ממשלתיים היו תנאי הכרחי לפיתוחו תעשייתי נרחב בירדן, ואלה ניתנו בעיקר לשם פיתוח הגדר המזרחית. בכל הגדר המערבית היו קיימים, ערב המלחמה, פחות מעשרה מפעלים שניצן לכנותם תעשייתיים ממש, מהם אף לא אחד באוצר המטרופוליטני הנוכחי של ירושלים, ורק שניים באוצר השפעה העיר (מפעל פלסטיק בבית לחם ומפעל לסיגריות בעזירה).

במערב ירושלים אחרי 1967, חלקם של המועסקים בתעשייה בכלל המועסקים במערב העיר היה בידידה כמעט מ- 14.5% ב-1970 ל- 11.4% ב-1975. היקף התעסוקה ב-1975 דמה לזה של 1971 (9.0 אלף מועסקים יהודים לעומת 8.7 אלף בהתאם); אם כי יש לציין שבשנת 1973 היו 10.2 אלף מועסקים יהודים בתעשייה).

לפי מפקד מזרח ירושלים של ספטמבר 1967, היו לפני המלחמה 2440 מועסקים בענף המכירות, תעסיה ומלאתה בierzoch ירושלים, שהיוו 21.8% מכלל המועסקים (הנתונים לגבי גברים בגיל +15) סך המועסקים הוערך כ- 2580, לפי סקר משרד המסחר והתעשייה של 1968. מיד לאחר המלחמה המספר ירד לכ- 1660 (גברים +15), והוא כ- 1800 בסוף השנה, שהיוו 17.5% מכלל המועסקים.

לוח מס' 47: המועסקים בחעשית בירושלים בשנים 1968-1975
(אלפים ואחוזים מכל המועסקים בירושלים)

השנה	מערב ירושלים	מזרחה ירושלים	ירושלים		מספר מוחלטים	מספר מוחלטים	כולל יוממים
			%	מספר			
1968	16.4	12.3	19.6	2.3	15.8	10.0	
1969	17.2	13.6	20.7	2.9	16.2	10.7	
1970	15.3	12.5	18.3	2.8	14.5	9.7	
1971	11.5	11.1	14.5	2.4	12.6	8.7	
1972	13.0	12.0	18.3	3.2	12.4	8.8	
1973	15.5	13.6	21.7	3.4	12.8	10.2	
1974	13.9	12.7	17.6	2.9	12.3	9.8	
1975	13.1	11.4	14.5	2.4	11.4	9.0	

(1) מ-1970 היו שינויים בהגדרת ענפי התעסוקה

מקורות: שחזורים סטטיסטיים לישראל ואומדני הל.מ.ס.

בשנת 1973 היו לפי נתוני הל.מ.ס., כ-3400 מועסקים ממזרחה ירושלים בערך

ה吹שית⁽¹⁾ (שנה זו הייתה השנה שיא בתעסוקה אנשי ממזרחה ירושלים בחעשית ה-ן במספרים

מוחלטים והן בחלוקת של החעשית מכל התעסוקה). חלק מההפרש בין נתוני העירייה

והל.מ.ס. בסך של כ-1500 מועסקים ניתן לזקוף לתעסוקה אנשי ממזרחה ירושלים בחעשית

במערב העיר. יש לציין בהקשר לכך את היומיים מהשתחווים מהם כ-1250 עבדו

בחעשית ב-1973 וב-1350 ב-1975. חלקה של החעשית בתעסוקה היומיים גדל בהתמדה

מ-7% בשנת 1971 ל-20% ב-1975 (ראה הפרק על התעסוקה).

בשילובת בין החעשית בשאר חלקי העיר, יש לציין שכמעט שהחעשית בכללותה

במערב ירושלים נמצאת בפיגור לעומת יתר הארץ, כך החעשית ממזרחה העיר מפגרת לעומת

זו שבמערבה.

(1) סקר העירייה לאوها שנה הצבע על 1,900 בלבד.

סקר התעשייה והמלאכה של 1973 הראה שבממוצע ישנים 2.3 מועסקים למפעל

במזרחה ירושלים, לעומת 4.6 בממוצע במערב העיר.

לוח מס. 48 מראה שהמפעלים במזרחה ירושלים מהווים כ-24% מכל

המפעלים, אך פחות מ-14% מכל המועסקים. ככל שסדר גודל המפעל עולה, פוחתת

מקוםם של מזרחה ירושלים בכלל המפעלים בירושלים: כ-36% מומפעלים במלאכה

עיריה, (2-1 מועסקים במפעל), % 19 במלאכה (5-3 מועסקים); % 9 בתעשייה עיריה

(15-6 מועסקים) ורק % 3 מפעלי התעשייה בעיר (+16 מועסקים למפעל). ב-1973

היו סה"כ שלושה מפעלים בקטגוריה של "חusahaan" במזרחה ירושלים: תחנת כח, בית

מטבחים ובית דפוס.

לוח מס. 48: מפעלי חusahaan ומלאכה בירושלים לפי מס. המועסקים במפעל

1973

מספרים לפי סדר	מְעָרֵב מִזְרָח		מִזְרָח מַעֲרֵב		מִזְרָח מַעֲרֵב		מִזְרָח מַעֲרֵב		מִזְרָח מַעֲרֵב		מִזְרָח מַעֲרֵב		הזרם וגודלה המפעלי		
	מִזְרָח		מַעֲרֵב		מִזְרָח		מַעֲרֵב		מִזְרָח		מַעֲרֵב				
	% איזור מוחלטיהם	% מערב מוחלטיהם	% איזור מוחלטיהם	% מערב מוחלטים	% איזור מוחלטים	% מערב מוחלטים	% איזור מוחלטים		
6. 3	100.0	100.0	1897	12002	24.1	75.9	100.0	100.0	826	2188				במפעל	סה"כ
7. 4	43.7	14.3	829	1710	35.8	64.2	78.2	53.1	646	1661	1-2			עיריה	עיריה
5. 8	24.2	11.8	459	1436	18.9	81.1	14.3	31.1	118	681	3-5			עיריה	עיריה
6. 0	27.1	26.3	514	3158	8.6	91.4	7.1	10.2	59	223	6-15			עיריה	עיריה
3. 4	5.0	47.6	95	5698	2.6	97.4	0.4	5.6	3	123	16+			עיריה	עיריה

לורות: סקר תעשייה ומלאכה 1973 חלק ב', עיריית ירושלים, אוגוסט 1974

לוח מס. 49: מפעלי תעשייה ומלאכה בירושלים לפי מספר המועסקים במפעל 1975

התפלגות המועסקים (%)			מספר מועסקים			מספר במפעל ומועסקים
סח"כ	מערב	מזרחה	סח"כ	מערב	מזרחה	
100.0	100.0	100.0	1570	4896	6466	סח"כ
51.0	30.2	35.2	801	1478	2279	1-2
37.1	16.8	21.7	583	821	1404	3-5
10.7	6.2	7.3	167	304	471	6-15
1.2	46.8	35.8	19	2293	2312	16+

מקורות: כרטסת מס העסקים עירית ירושלים, 1975/6
נתוני כרטסת מס העסקים الأخيرة (נכונה ל-1.4.75) מראה אותה מגמה.

גם השטח הממוצע למפעל הינו קטן יותר במרקם ירושלים מאשר במערבה

כפי שمعידים הנתונים מסקר 1973:

לוח מס. 50: מפעלי תעשייה ומלאכה בירושלים לפי שטח המפעל, 1973

המפעל (ממ"ר)	שטוח	סח"כ
מזרחה	מערב	סח"כ
100	100	
60	26	עד 50
18	30	51-100
21	34	101-500
4	4	501-1000
0	7	1000 ומעלה

מקורות: סקר תעשייה ומלאכה 1973
חולק ב", עירית ירושלים, אוגוסט 1974

המבנה החסוקתי של המפעלים במרקם ירושלים מראה על פיגור לעומת המערב

באשר החלק המינוחתי והמקצועי בהם חלש, מצב המתאים לשלב התפתחות נוכחה של תעשייה.

לוח מס. 51: מפעלי תעשייה ומלאכה, בעלי 3 מועסקים ומעלה,
לפי כח אדם מנהלי ומקצועי בירושלים 1971
(ב אחוזים מכלל המפעלים)

סוג מועסקים	מס. מועסקים			מערבות מזרחה	מערבות מזרח	מערבות מערב	מערבות מערב מז.
	0	1-2	3-4				
מנהלים ופקידות בכירה	0	0	12	12	22	86	63
פועלים מקצועיים	24	15	30	34	17	27	15
מוהנדסים	100	94					
הנדסאים וטכנאים	100	92					
מנהליעבודה	99	78					
פקידים ומנהלי חשבונות	98	73					
חניות ושותיות	95	69					

מקורות: סקר התעשייה בירושלים, מודיעין
אורחי יישום מחקרים, יולי 1971.

על האופי ה"ביטחוני" של התעשייה במזרח ירושלים ניתן עוד ללמידה מתקידה

מקורות חומר הגלם ויודי השיווק של המוצר המוגמר: 65% מהמפעלים במזרח

ירושלים מביאים כל חומר הגלם מירושלים רבתי, לעומת 27% בלבד ממפעלי מערב

העיר; ואילו רק 18% אינם מקבלים כל חומר גלם מירושלים רבתי לעומת 35% ממפעלי

מערב העיר. לגביו שיווק: 84% ממפעלי מזרח ירושלים משוקרים את כל תוצרתם

לאזור ירושלים רבתי, לעומת 48% ממפעלי מערב העיר (הנתונים הנילם הם מתוך שול

1971, למפעלים בעלי שלושה מועסקים ומעלה).

6.2 הבעלות

דפוסי הבעלות במזרח ירושלים מתאימים לחמונה של מפעלים קטנים ובלתי מפותח
שנה שכיחות רבה של מפעלים בעלות אדם אחד (70% במזרח ירושלים, לעומת 40% ב-
העיר בשנת 1971); ושכיחות נמוכה של חברות מנויות פרטיות (%: לעומת 25% במערב)

morabit המפעלים הם בעלות יחיד (72% ב-1971), ורק ל-3% ממפעלים

שלושה או יותר בעליים, לעומת 24% במערב ירושלים.

לוח מס. 52: מפעלי החשיה בירושלים (של 3 מועסקים ומעלה), לפי צורת הבעלות המשפטית, 1971
(אחוזים)

			מספר מוחלטים	סה"כ ייחיד	בעלויות שיתופיות	פרטי ציבורית	מניות חבר.	מניות ארגוני אגוזה	מספר מוחלטים
128	2	-	2	25	70	99	99	99	מערב
674	1	2	25	25	46	99	99	99	מזרח
802	2	2	21	25	50	100	100	100	כללי

מקורות: מודיעין אזרחי בע"מ - יישום מחקרים סקר תעשייה ומלאכה בירושלים
יולי 1971, לוח 7.

לוח מס. 53: מפעלי החשיה בירושלים (3 מועסקים ומעלה)
לפי מספר הבעלים 1971
(אחוזים)

	ס.מ מוחלטים	5	4	3	2	1	סה"כ ייחיד	ס.מ מוחלטים
128	1	2	5	20	72	100	100	100
674	8	4	12	28	48	100	100	100
802	6	4	11	26	52	99	99	99

מקורות: מודיעין אזרחי בע"מ - יישום מחקרים סקר תעשייה ומלאכה בירושלים
יולי 1971 לוח 8.

המבנה הענפי של התעשייה

6.3

לוח 54 מראה את החלוקה הענפית ב-1975, לפי סוג חוק העזר העירוני
לצורך מס עסקים. בין הענפים במערב ירושלים בולטים ענפי ההלבשה וההנעלת
(כ-25% מכלל המועסקים), וכן ענפי זמazon, הטקסטיל, העץ ומחכת (כל אחד בין
(כ-10%-15%). בדרום ירושלים לענף ההלבשה וההנעלת חלק יחסית גדול יותר (כ-30%),
ולאחר מכן ענפים וקשורים במסכנים (מלאכה או תעשייה מכנית, כ-12.5%) ובענף
הבנייה (עץ, מחכת, ואבן/מלט/זכוכית).

(1) 1975. מילא אבוקה מ-54. מילא אסלאם מ-55. מילא מילא אבוקה ל-55. מילא אסלאם ל-54.

סוג הספק	מספר הירידות ⁽²⁾	מספר המוצקים ⁽²⁾		הফלהות אזרית		הפלגה ענפה		לפי האור ⁽³⁾		לפי העוף ⁽⁴⁾		הפלגה ענפה	
		עיר שלום	עיר ירושלים	עיר מזרח	עיר מערב	עיר מזרח	עיר מערב	עיר מזרח	עיר מערב	עיר מזרח	עיר מערב	עיר מזרח	עיר מערב
כזה	14.2	85.8	100.0	7.0	13.4	11.8	109	657	766	64	88	152	
הלבשה והגעלת	28.1	71.9	100.0	29.7	24.4	25.7	466	1193	1659	247	332	579	
טקסטייל	0.3	99.7	100.0	0.1	12.9	9.8	2	630	632	1	36	37	
עוז	75.6	24.4	100.0	2.1	0.2	0.7	34	11	45	19	6	25	
מלאכה או תעשייה מבנית	53.9	46.1	100.0	12.4	3.4	5.6	195	167	362	87	140	227	
מתבה	25.1	74.9	100.0	10.3	9.8	9.9	161	481	642	97	260	357	
חשמל	24.4	75.6	100.0	2.7	2.7	2.7	42	130	172	36	97	133	
עץ (3)	29.6	70.4	100.0	14.8	11.4	12.3	235	560	795	143	288	431	
גינר או הדפסה	31.5	68.5	100.0	7.0	4.9	5.4	110	239	349	28	83	111	
אבו, מלט או זכוכית	59.3	40.7	100.0	8.2	1.8	3.3	128	88	216	40	81	121	
סלאבן או תעשייה כימיה	2.9	97.1	100.0	0.6	6.1	4.8	9	300	309	6	19	25	
שוננות	15.7	84.8	100.0	5.1	9.0	8.0	79	440	519	44	(4)325	368	
סדייכ	24.3	75.7	100.0	100.0	100.0	1570	4896	6466	812	1754	2564		

- 72 -

הערות: 1. הנתרנים ובוגרים לילם 55 מפעלים בمعدב בדוחניים ו-55 בפורה אירן נהרגים
 2. סט. התומצקימים הינו סטה בשל מהדרים מברשתם מס. העסקיים.
 3. שני מפעלים יהודים באזרה הירושלמית של עטרות, דמיטיקים 38 עובדים, רשותם בברשתה במדורה ירושלים.
 4. ערך באלבון - גיאול גיאוביולוגי אטמוספרה אלטימטריה מודולריה מודולריה מדורה תלאר.

סה"כ חלוקה המועסקים בין מזרח למערב היא בערך 25%-75%. בחלוקת ענפיה יש לציין את חלקה המכרי של מערב ירושלים בטקסטיל, מלאכה או תעשייה כימית, מזון, ושוננות (לרובות דפוס). אלה כולן תעשיות הדורשות ידע רב והתמחות או ריבונות גדולה. בענף הזמין היו מועסקים 5.5% מכלל המועסקים במזרח ירושלים, ירידה לכדי חצי מאז 1967, זו וודאי חוזאה של חזרות מצד חברות המזון היישראליות הנדרשות.

התעשיות והמלאכות במזרח העיר חורמות חלק ניכר מהמועסקים בעיר בענפי העור (למעלה מ-75%), אבן/מלט/זכוכית (59%) ומלאכה או תעשייה מכנית (54%) (בעיקר מוסכים).

4. הפריטה הגיאוגרפית של התעשייה בעיר

מבחינת המיקום יש לציין את האחיזה הנמרע במזרח והעיר של תעשיות באזורי תעשייה, ולעומת זאת כמעט שלושת רבעי המפעלים נמצאים באזורי בהם ישנים עירוב של שימושי קרקע.

לוח מס. 55: מיקום מפעלי תעשייה בירושלים לפי סוג האזור, 1971

סה"כ העיר	מזרחה ירושלים	מערבה ירושלים	סה"כ
33	34	26	azor
53	49	72	אזור מעורב
13	16	2	אזור מגורים
1	1	-	בלתי בניו
100	100	100	סה"כ

מקורות: סקר תעשייה ומלאכה בירושלים, מודיעין אזרחי בע"מ -

יישום מחקרים יולי 1971

מבחינת המיקום הגיאוגרפי ישנה תפארות שונה של התעשייה במזרח העיר ובמערב.

החusahaan והמלאה בחלק המערבי של העיר מפוקחת, ברובה, בתוך קשת המתחילה בגבעת שאול בצפון מערב העיר ומחמשת דרך רוב השכונות הומייקות עד שכונת תלפיות בדרומם. מלבד אזור התעשייה של עטרות, ממוקמת חלק מהחusahaan ובמעט כל המלאכה באזוריים מעורבים. גם ריכוזי התעשייה של גבעת שאול, רוממה, תלפיות והר חוצבים קרובים מאוד אל או מוקפים אזורי מגוריים.

במזרחה ירושלים מרבית בתיה המלאכה נמצאו (1973) בתוך חומות העיר העתיקה, ויתרת בתיה המלאכה והחusahaan נמצאו על ציר המוביל מן העיר העתיקה צפונה דרך ואדי ג'וז, שועפט ובית חנינה.

לוח מס. 56: מיקום המלאכה והחlesia בירושלים, 1973

מספר היחידות	ה מקומ היחידה	מספר המקומ	מערב ירושלים		מזרח ירושלים
			המקומ	המספר	
487	גבעת שאול / הר חמייר	67	עיר העתיקה		
121	רוממה / מקור ברוך	140	ואדי ג'וז		
29	יפו/אגראיפט	159	בית חנינה		
9	ቤት ישראאל	145	אזור התעשייה ליד דרך ענתא	6	
34	גאולה/מאה שערים	142	שועפט		
140	סנהדריה	24	מקומות שונים		
	מרכז מסחרי	278			
	תלפיות	52			
	מקומות שונים בעיר	539			
820	סה"כ	1546			

7. תתיירויות

1. עיקרי הדברים

- א. מערב ירושלים עד 1967 הייתה מוגבלת מבחינה אפשרויות תמיור. ב-1966 היו בה 365 אלף לינות (שחט % 3.3, 11 מכלל הלינות בארץ) וכ-1000 חדרים (% 0.5, מכלל הארץ). אחוז הישראלים מכלל הלינות היה בירידה מ-32% ב-1961 ל-21.5% ב-1966.
- ב. התמיירות הייתה הענף החשוב ביותר בירושלים. זו ריכוזה את מרבית השירותי התמיירות בירדן. מוצאם של כשלושה מתמיירים היה מארצות ערב ואיסלאם. ב-1966 היו בה כ-1900 חדרים מומלצים לתמיירים.
- ג. אחרי 1967 פסקה התמיירות המוסלמית, אך התמיירות מארצות המערב גדלה ב-235% בתקופה 1966-1972. ב-1972 היו 670 אלף מתמיירים וזה הייתה שנות שיא. עד שנה זו הייתה עליה רצופה בכל המאפיינים של שירות תמיירות. ירושלים געה כרבע מכלל הלינות בישראל.
- ד. מערב ירושלים זכתה לתנופת פיתוח רבה בכל מאפייני התמיירות. מס' הלינות הוכמן ב-1966 ב-391 אלף ו-1972 ב-859 אלף; ומספר החדרים הושלש מכ-1000 לכ-3000 ב-1975. משקלת של מערב העיר במס' הלינות הארץ, גדל מאז 1966 מ-% 11 ל-% 13 מכלל הלינות הארץ. תנופת פיתוח זו תאמנה את הפיתוח הכלל-ארצית בענף.
- ה. בירושלים חלה ירידת של כ-55% במס' הלינות בשנים 1968-1972. שנת 1972 (שנת שיא) עדיין הייתה נמוכה ב-35% ממצבו שלפני המלחמה. לא היה בכך תמריצ לפיתוח התשתית הפיזית לתמיירות. בין יתר הסיבות: מחרות עם מערב העיר;

שירותים ברמה נמוכה מהנדשת עיינית תיירות המערב; אחוזה נמוכה של ישראלים

1. בשנים 1973-1975 חלה ירידת במספר השירותים ובליונותם. בקצב בנייה חלה עליה חזקה במערב ירושלים, ושל אמשות נמוכה בהתאם פיתוח פיזי לחנותנים. במערב חלה ירידת שולית במספר הלינות ועליה בה מספר ואחוזה לי הישראלים (1972: 117 אלף לינות, 1974: 117 אלף לינות). במרקם הע המשבב השפיע יוחר מאשר במערב (1972: 740 אלף לינות, 1974: 541 אלף

2. השירותים בירושלים עד 1967

עם חלוקת של ירושלים ב-1948 התפתח כל חלק של העיר באופן שונה ו השירותים בה, גם אפשרות המעבר בין חלקי העיר דרך מעבר מנדלבאום יצורה ו מעו שולי.

A. מערב ירושלים עד 1967

ירושלים הישראלית בשנים 1948-1967 הייתה חסנה אוטם האתרים שעשו ירושלים השלמה למוקד תיירות בינלאומי: העיר העתיקה והאתרים המקודשים הרמות המונומנטים. נוסף על כך היה נמצאה בקצת של פרוזדור עם מע גבסיבתה. התואמת היא שבירושלים בקרוב מרבית השירותים שכאו לארץ, אולם מעתים מהם שהוא גם יותר מיום אחד או לאו בירושלים.

מספר הלינות בירושלים המערבית עלה בשנות הששים: מכ-277 אלף ב-1966 ל-365 אלף ב-1966. הייתה כאן עליה בחלוקת של ירושלים בכלל הלינות בארץ מכ-% 10 ומכ-1963 ל-% 31 ב-1965. מספר הלינות של השירותים עלה: מרמה של כ-185 אלף לינות בשנים 1963-1961 לכ-282 אלף לינות בשנת 1966.

במקביל לכך לא הינה התקדמות במספר הלינות של הישראלים: 90 אלף ב-1961 ו-78 אלף ב-1966. חלקם של הישראלים מכלל הלינות בירושלים היה נמצא בירידת מתמדת: 32% ב-1961 לעומת 24.6% ב-1964 ו-21.4% ב-1966. במקביל לכך הינה ירידת אחוז החדרים בתמי הארץ המומלצים מכלל הארץ: מ-12.7% ב-1961 ל-10.6% ב-1965. אמונם מספר החדרים תקופת (מ-831 ל-707). אולם פיתוח החדרים בכל הארץ היה מהיר הרבה יותר מאשר לא היה כמעט שינוי במספר בתמי הארץ המומלצים, וכך הנמשכת לאורך כל השנים הנספרות: עלייה בגודל הממוצע של בית הארץ מספר החדרים. בתקופה זו העלייה היא מ-40 חדרים ממוצע לבית הארץ ב-1961 ל-44 חדרים ב-1965.

ב. מזרח ירושלים עד 1967

התיירות במרחב העיר לפניה 1967 הייתה שינה מפתיעה זו של ירושלים באשר לחלוקת של ירושלים בתיירות הירדנית, והן במשקלה של התויה. רוב התיירות לירדן מתרכזה בירושלים המזרחית, וההערכה היא מההכנסה הנובעת מהתיירות בגדה המערבית באותה מזרח ירושלים. בשנת 1966 ביקרו ביוזן 719 אלף תיירים (לעומם 291 אלף בלבד) אלה 175 אלף באו מארצות המערב, ואילו היתר (442 אלף) באו מארצות מוסלמיות אחרות.

בשנת 1966 היו בירושלים המזרחית 15 גמי הארץ, מהם 34 "מוסבעת" בתמי הארץ המומלצים היו 1891 חדרים (הילא מומלצים) מהווים תופע לשך הכל. ב-1973 הממוצע במרחב ירושלים לסוג זה היה פחוות מעשרה גדי הארץ). בירושלים המערבית היו אותה תקופה רק כ-3,000 חדרים בתמי המומלצים. כרבע מכלל המושקים עפ"י הערכות שונות היו קשורים גם עקייפוי בענף התיירות במרקם העיר.

3.7 חתירות בירושלים 1967-1972

A. כלל

אחרי 1967 איבדה ירושלים את מעמדה כמרכז תיירות מוסלמי, אך חיזקה מכך את מעמדה כמרכז תיירות של ארצות ערב. בישראל בכלל מספר תיירים המבקרים עליה מ-291 אלף ב-1966 ל-404 אלף ב-1968 ועד ל-670 אלף ב-1982. עליה של 235% בתחום 1966-1972. (יש להזכיר שהנתונים לירדן ולישראל ביחד ל-1966 הם 809 אלף תיירים) ירושלים גטלה בגידול זה אף יותר מחלוקת היחסית בלינוטה תיירים שלפני 1967: מ-13.2% בשנת 1966 (מערב העיר) עד 29.5% מכלל לינוטה תיירים ב-1972. סה"כ הלינות יודו מ-1500 אלף (הערבה) לשנת 1966 לשני חלקיו העיר ל-970 אלף בשנת 1968. ומשנה זו עליה מחרה עד 1623 אלף לינוטה בשנת 1972. סה"כ העלייה במספר הלינות אינה אדירה, וחשיבותה המהותי הוא בהרכבתן (אובדן תיירות המוסלמית) ובהתפרשותה בין חלקיה, כפי שיפורט להלן. יש לציין עוד כי בין 1968 ל-1972 כל העלייה בלינות היא של תיירות בחו"ז, ואילו מספר הלינות של תיירים ישראליים ירד נאות מוחלט וכן באו"ז יחסית לכל הארץ מ-10.5% ב-1968 ל-5.6% מכלל לינוטה הישראלית בארץ ב-1972.

במספר החדרים בבתי הארחה מומלאים הייתה בתחום הנדינה עליה של 35%: (מ-2900 חדר בשנים 1966-1968 ליותר מ-3900 חדרים ב-1972). פיתוח זה של חדרים הקביל לפיתוח בכל הארץ. כיוון שחקלה של ירושלים מכלל החדרים בישראל לא השתנה בין השנים 1968-1972 ונשאר כ-22%. בחדרים בבתי הארחה לא מומלאים הפיתוח היה שולי, ואלה היו 11.2% מכלל החדרים בירושלים בשנת 1972. אם כעכף אסניזיות הצוער חל פיתוח מהיר בירושלים, נמקום 030 מיטות בלבד ב-1966 היו בירושלים 500 מיטות ב-1972, ומהperf אוילם ל-907 אם כוללים את אסניזיות דמות-רווח (עיין כרום).

פיתוח ערך התתיירות מתבنا אמצעי מטרות המושקעים בו: מ-72

ל-2683 ב-1972, עליה של 50% בשלוש שנים.

במקביל עלה אמצעי הפדיון השנתי של בתיה ההארחה מ-9.33 מיליון ל'.

ל-7.88 מיליון ל' ב-1972, עליה של כ-60% במונחים דיאלייט. דוחה

בחלקה של ירושלים מכל הפדיון של בתיה ההארחה המומלצות בארץ - מ-%

ל-23.5% ב-1972.

ג. מערב ירושלים 1967-1972

מערב העיר נטל את חלקו הארי בפיתוח תתיירות שחל אחרי 1967,

הקיים והפיתוח החדש המתאים לרמת הדרישות של תתיירות שבאה לירושלים

העדפה ברורה של ירושלים המערבית עי' תתיירות והישראלים כאחלה. כמו

שירותי תתיירות זכו לפיזוע ממשלתי ניכר, אשר ניתן בעיקר לפרויקט אחד

כמעט כל האינדустוריים המסתוררים מראים על הפיתוח הרוב שחל בשנות

במערב העיר מאז 1967, ועד 1972 אשר היוותה שנה שיא מכחינת מספר ה

שביקרו בירושלים.

מספר בתיה ההארחה עלה מ-32-3 ב-1966 ל-47 ב-1972. אולם כפוף כי

(14 מתוך 15) הוא מעלית מספר בתיה ההארחה הלא-מומלצות מ-10 עד 24

תנדיבותן. אבל עליה זו איננה שטוחות, מכיוון שבממוצע ל-1972 היו נ

לכל בית הארחה לא-מומלץ. כל שאלה אמנים היינו בשנת זו 51% מבתי הארץ

אר וק 12% מכלל המזרדים. לעומת זאת הינה עליה שטוחה וגוזלו הממ

הארחה מומלצת: מ-44 חדרים ב-1965, ל-94 חדרים ב-1972. מדובר נגעה ב

בתיה מלון חדשים אגדוליים, הוחכמתם של קיימים וסגוריהם של בתיה מלון מהק

מספר החדרים עליה מ-1931 ב-1968 ל-2164 ב-1972, עליה של כ-18
מאות 2820 חדרים שנוסףו בירושלים בתקופה הנזונה, או 95%, נספּ
ירושלים, וכך, אם בשנת 1966 חלקה של מערב העיר היה כ-36 מכלל החז
עד 1972 האחזות עליה לכדי 55.

נוצרה ריכוזיות של חדרים בבני המלון הטובים יותר, כך שבשנת 2
מחדרים ממולאים במערב העיר היו בני מלון מדרגה של ארבעה וחמשה
אליה היינו כ-17 מכלל החדרים בזירות אלו בעיר.
עליה ניכרת הייתה במספר הלינורות: כ-129 אלף בשנת 1964, 490 אלף
ב-1972. אחוזים מכלל הלינורות בישראל הם: 12.7% 10.6% 12.7%
בהתאם, כך שחלק הלינורות מכל הארץ עלה מיד לאחר המלחמה, אך מ-1972
יציבה ואף ירד במקצת. במלים אחרות, העלייה האדירה במספר הלינורות בי
המערבית מצינית בעיקרה את פתוות התכירות בכל הארץ. אולם יש כאן כי
לאור קיומם של שירות תיירות נרחבים במערב העיר.

אתה הרכבתות המצינית את התכירות במערב ירושלים אחרי 1967 הינה
חלוקת של תיירות חוץ (לעומת הישראלים) בכלל הלינורות: מ-75% ב-1964
ב-1968 ו-88% ב-1972. בשנים 1968-1972 הינה אף ירידת מוחלטת במי
ישראלים הלנים בירושלים. לשם השוואה, באותה תקופה היינו ל
ישראלים כ-27 מכלל הלינורות בבני ההארחה המומלצים בישראל.

במקביל לעלייה במספר הלינורות היינו אף עליות ניכרות בפדיון (עליהם
של 88 בשנים 1969-1973), נרוין למוסך ובפדיון לחדר. מספר השכין
ובני ההארחה שהייתה 1941 ב-1969 עלה ב-84.3% עד 1972 ל-1734 איש.

בין השנים 1967-1972 הושקעו כ-50 מיליון ל"י, בмонтוחים שוטפים
בתים מלון ועסקים תיירותיים אחרים. בתוספת הסיווע הממשלתי מגיעה ההשקעה
מיליון ל"י.

רק בשנתיים 1969-1971 עלה השטח הכללי של בתים מלון בעיר מ-50
ל-64,526 ממייר, תוספת של 8.8% - עלייה בשיעור ניכר מכל סוג עסק או
סופרמרקטים).

בקופה זו נבנו מלון דיפלומט, מלון מגדל רסקו, והוורחן מלון
ומלון טירת בת-שבע.

ג. ມଡ଼ାର୍ଚ ହୃଦୀ 1967-1972

מלחמות ששת הימים ואיחוד העיר השפיעו באופן מיידי על שרותי ה
במזרחה ירושלים ובאופן מנוגד להשפעת המזב על מערב העיר. לראשונה ה
הם כל אותן העקבים אשר התבטטו על התיירות, בלבד מנתבי מלון המשובח
שרותי האוכל והmeshke וחלק מחנויות המזכרות. הבסיס לתיירות במדרו
נשפט בנת אחת (התיירות הערבית והמוסלמית, אשר הייתה רובה תיירים
1961). אמונה אכורה שהתיירות מארצות המערב, אך הטענדורים הנומכחים זו
שירותי תיירות במזרחה העיר לא משכו לרובה תיירות זו. כללית, ענף בו
במדrho לא נראה כושר סתגלות רב לנצח החדש. אם תיירות ישראלית לא
למזרחה העיר וב-1972 רק כ-3 מהלינות היו של ישראלים לעומת 11 בעי
התקופה 1967-1972 מאופייננה עי; ירידת חדה בתקופה שלאחר המלו
ומהלך של התאוששות חלקיים מ-1969 עד 1972.

מאז האיחוד נוסףו שבעה שנים בתיה הארחה לאזור העיר (מ-51 ב-1966 ל-58 ב-1972). אבל בדומה למערב העיר - כל העליה היא בתיה הארחה הלא-מוסלמיים. אף כאן הם ברובם קטנים (10 חדרים בממוצע ב-1972), ומשקלם מסך החדרים (11.2%) דומה לנצח במערב. להבדיל ממערב העיר, הגודל הממוצע של בית הארחה מומלץ לא עלה בין 1968 ל-1972 (נשאר 53, לעומת עלייה מ-59 ל-94 במערב). דירוג בתיה הארחה ב-1972 היה נמוך: 39% מהחדרים בתיה מלאן מדרגות ארבעה וחמשה כוכבים (82% במערב); 16% בדירוג אחד עד שלוש (18% במערב). ישנו קשר ישיר בין דרגת המלאן לתפוצתו, הנובעת מטיב הביקוש של תיירות ישראל. מספר החדרים המומלציים עלה שולית - מ-1746 ב-1968 ל-2030 ב-1972 (עליה של 16.3% לעומת 81% בסקטור היהודי) ואין לתמוה על כך שכן ב-1972, על אף שנת השיא, מספר הלינות הכללי היה רק 64% מרמתו המשוערת ב-1966. האחוזים לשנים 1968 ו-1971 הם 36% ו-55% בהתאמה. תפוצת המיטות ב-1968 עמדה על ממוצע של 39.5%. אך לעומת זאת עד 60.4% ב-1972, כמעט לרמה של מערב העיר (63%). הפדיון הריאלי עלה בתקופת 1969-1973 ב-20% בלבד, לעומת 88% במערב ירושלים, וכך חלקה של מזרח העיר בסך הפדיון השוטף ירד מ-38% ב-1969 ל-31% ב-1972. הפדיון השנתי הממוצע לחדר היה כל העת חציו של הפדיון לחדר במערב העיר.

מספר השכירותים בתיה הארחה המומלציים ירד מ-1100 ב-1966 ל-850 ב-1969, ו-710 ב-1970. אחוז חלה עלייה עד 950 ב-1972. ההערכה היא שבתקופת 1967-1972 הושקעו במערב ירושלים סה"כ כ-4 מיליאון ל"י בתיה מלאן והארחה - בעיקר לשיפור ולא בניה חדשה, לעומת יותר מ-100 מיליון ל"י בעד המערבי.

בנסקים הנלוויים לתמונה היא שבאותם שנותיהם המהרים עם שירותים במערב העיר חלה ירידת לדוגמה: ירידת במספר סוכנויות הנכויות מ-32 ל-13 בין השנים 1966-1972, לעומת עלייה מ-17 ל-27 במערב העיר. לעומת זאת, אותן שירותים המיחדים את מזרח העיר, ושהווים מקור משיכת עצמי לתויריהם. כגון חגוריות ודוכניהם למכר מזכרות, אטרפם ויצרני מזכרות לתוירות, ישנן עדויות שאלה מצליחים אף יותר מהמצב לפניה 1967, הן בשל הייחוזיות, והן בשל כוח הקניות והעומם המינוח של התוירות המערבית (כולל הישראלים).

4.7 התוירות בירושלים 1975-1973

A. כללי

התקופה האחרונות מאופיינת ע"י מלחמת יום הכיפורים והמצב הבתווני בעיטה שצמכו את היקף התוירות ובתוספת מצב כלכלי לא נוח הן בארץ והן בחו"ל. מספר הלינות בירושלים ירד מ-1963 ב-1972 ל-1432 ב-1974, וירידת גוספה של 4.7% בחמש החודשים הראשונים של 1975. תירידת היא בלבד גוספה החודשים הראשונים - בין 1972 ל-1974, ועוד 12.1% - ב-1975 (נתונים לשבעת החודשים הראשונים). לעומת זאת חלה עלייה של 42.1% בלבד בישראל בין 1972 ל-1974, ועוד עלייה של 44.7% ל-1975 (שבעה חודשים הראשונים). חלקם של הישראלים מכל הלינות עלה מ-7.6% ב-1972 ל-12.2% ב-1974 ו-19.8% ב-1975 (ב-3 שנים). (מגמה זו היא כלל-ארצית). תפוצת המיטות הממוצעת ירד מ-63.5% ב-1972 ל-48.3% ב-1974. מספר השכידים בבתי המלון ירד ב-550 במשך שנה אחת (מ-2884 ב-1973 ל-2331 ב-1974).

ב. מערב ירושלים 1973-1975

השלפ בתיירות פגע גם במערב העיר, אולם דווקא בתחום זה חלה על משמעותית ביחסו בתיה ההארחה המומלצים (מ-57 ל-62 בשנים 1972-1975) ובספר החדרים: נוספו 1111 חדרים בהם תוספת של 28% על 1972. יש לנו לראות בבנייה זו המשך של תקופת האות, שכן בנייה בית-מלון היא פרויקט שמיידת אמשתו לשינויים מוגבלים. גם מדיניות העידוד הממשלהית האגיבה מידית למצב המשנה. בכלל אופן גודלו הממוצע של בית הארחה מוגדל ל-122 חדרים, שעור הכפול מזה של 1968.

על אף השלפ, לא הייתה ירידה בסה"כ הלינות בשנים 1972-1974. הסעלה של הלינות הישראלית, אשר רוכם הרכזו במערב העיר. ניתן לראות כל תייר שלא הגיע - בא ישראלי. אולם, בשל העליה הגדולה במספר החדר התפוסה הממוצעת מ-66.6% ב-1972 ל-53.0% ב-1974.

ג. מזרח ירושלים 1973-1975

הירידה בלינות של תיירים פגעה בעיקר במרקם מזרח ירושלים. ובנוסף לו היה פיצוי של עלייה במספר לינות ישראליות. כהזאה משנה גורמים אלו, ובמספר הלינות ב-26% בין 1972 ל-1974. בשנת זו מספר הלינות היה פחו מרמתו בשנת 1966. תפוסת המיטות בתים מלון ירדה מ-40.6% ב-1972 ל-37.6% ב-1974. בתחום זה נוספו 76 מיטות (כמויות שולית) אולם הסטטיסטיות 1975 מראות על עוד תוספת של 165 מיטות, ובסה"כ 2034.

הנתונים לתפוסה מיטות ל-1974 מצביעים על מידת ההיפגעות של מזרח לעומם המערבי: 76% מבתי המלון במרקם היו בתפוסה של פחות מ-50% לעומת 28% במערב ירושלים.

חלוקת של מזרח ירושלים מפדיון בתי המלון המומלצים המשיך לרדת, ומ-31%

ב-1972 הגיעו ל-26% ב-1974.

להלן מספר לוחות המ乾坤ים את הממצאים העיקריים בנוגע לתמירות בתיקיות
בירושלים.

לוח מס' 57: בתיה הארחות מומלצים לתיקיות בירושלים, 1965-1975

השנה	כל ירושלים	מערב ירושלים	מזרח ירושלים	1975	1974	1973	1972	1971	1970	1968	1966	1965
כל ירושלים	62	55	58	57	53	53	53	53	53	56	55	55
מערב ירושלים	25	22	24	23	22	22	22	22	22	20	22	22
מזרח ירושלים	37	33	34	34	31	31	31	31	31	33	34	33

מקורות:

Hashemite Kingdom of Jordan, Dept. of Statistics: Statistical Guide to Jordan, 1965.

2. סקירה על בתיה המלון בירושלים המזרחייה, משרד התיקיות, يولי 1967.

3. תיקיות בישראל 1968, משרד התיקיות ול.מ.ס., ס.פ.מ. מס' 291 ירושלים,

תשיל

4. תיקיות 1972, משרד התיקיות ול.מ.ס., ס.פ.א. מס' 428, ירושלים תשלי"ד.

5. תיקיות 1973, משרד התיקיות ול.מ.ס., ס.פ.א. מס' 464, ירושלים, תשלי"ה.

6. רביעון סטטיסטי לתיקיות ולשירותי הארכה, כרך א', מס' 4, ינואר 1976.

לוח מס. 58: בתיה הארץ בירושלים בשנים נבחרות 1966-1973

סה"כ											השנה
מוסמְלָצִים					לא מוסמְלָצִים						
סוד	סוד	סוד	סוד	סוד	סוד	סוד	סוד	סוד	סוד	סוד	
17	10	27	34	22	56	51	32	83	1966		
24	24	48	31	22	53	55	46	101	1971		
24	24	48	34	23	57	58	47	105	1972		
24	24	48	34	24	58	58	48	106	1973		

מקורות: מספר 2, 4, 5 בלוח הקודם

לוח מס. 59: חדרים בבתי הארץ מומלאים בירושלים, בשנים נבחרות 1975-1961

, 11											
1975	1974	1973	1972	1971	1970	1968	1966	1965	1961		
5077	4124	4150	3967	3479	3293	2939	2941	-	-	כל ירושלים	
3043	2245	2290	2164	1749	1573	1193	1050	970	831	מערב ירושלים	
2034	1879	1860	1803	1730	1720	1746	1891	-	-	מזרחה ירושלים	

- סקירה על בתיה מלון בירושלים המזרחה, משרד החינוך, יולי 1967

מקורות:

החינוך בישראל 1968, ל. מ. ס. ס. פ. מ. מס. 291

חינוך 1972, ל. מ. ס. ס. פ. מ. מס. 428.

חינוך 1973, ל. מ. ס. ס. פ. מ. מס. 464.

ירחון סטטיסטי לחינוך ולשירותי הארץ כרך ב', מס. 12, 12/74.

רבעון סטטיסטי לחינוך ולשירותי הארץ כרך ג', מס. 4, 1/76.

לוח מס. 60: חדרים בבתי הארץ בירושלים, 1973-1971

השנה										
ס.ח.ב										
מוסלמיות לא מומלצות										
		ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב
		מזרחה	מערבה	ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב
227	266	493	1730	1749	3479	1957	2015	3972	1971	
227	271	498	1803	2164	3967	2030	2435	4465	1972	
230	270	500	1860	2290	4150	2090	2560	4650	1973	

מקורות: תיירות 1972, ל.מ.ס., ס.פ.מ., 428.
 תיירות 1973, ל.מ.ס., ס.פ.מ., 464.

לוח מס. 61: חדרים בבתי הארץ מומלצים לתיירים על פי דרגות בירושלים, 1972

מספרים מוחלטים							אחוזים
ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב	
מזרחה	מערבה	ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב	מערבית	ס.ח.ב	
100	100	100	1803	2164	3967		
22.3	29.3	26.1	402	633	1035	5 כוכבים	
17.1	52.7	36.5	308	1139	1447	4 כוכבים	
32.4	8.8	19.5	584	191	775	3 כוכבים	
20.0	7.6	13.3	361	165	526	2 כוכבים	
8.2	1.7	4.6	148	36	184	1 כוכב	

מקורות: תיירות 1972, ל.מ.ס., ס.פ.מ., מס. 428.

לוח מס. 62: מיטות באכשניות נוער בירושלים, 1972-1966

1972	1971	1970	1969	1968	1967	1966	סה"ב
760	614	280	280	260	230	130	
500	380	250	250	230	130	130	ירושלים
90	74	70	-	-	-	-	عين كرم
170	160	130	130	130	100	-	רמת רחל

מקורות: התירויות בישראל 1968, ל.מ.ס., ס.פ.מ. מס' 291
תירויות 1972, ל.מ.ס., ס.פ.מ. מס' 428

לוח מס. 63: לינוח בכתי הארכה מומלצים לתירויות בירושלים, בשנים נבחרות 1974-1961

	ס.ח"ב תיירויות ישראלים	ס.ח"ב ירושלים	מורחת ירושלים			ס.ח"ב חירותים ישראלים	ס.ח"ב חירותים ירושלים	השנה
			ס.ח"ב	מרכז	מערב			
			89.7	186.9	276.5			1961
			77.4	183.9	261.3			1962
			80.4	183.9	244.3			1963
			71.9	219.3	291.2			1964
			84.5	246.8	331.3			1965
			78.0	287.0	365.0			1966
			119.0	272.3	391.2			1967
27.7	383.0	410.6	97.2	461.5	558.8	124.9	844.5	969.4
22.8	420.2	442.7	95.4	451.6	547.0	118.2	971.8	989.7
28.9	625.1	654.0	107.5	688.8	796.3	136.4	1313.9	1450.3
24.5	739.4	763.8	98.2	760.8	859.0	122.7	1500.2	1622.9
18.7	592.7	611.1	131.8	702.8	834.0	150.2	1295.5	1445.7
21.9	540.9	562.8	152.4	716.8	869.2	174.3	1257.7	1432.0
								1974

מקורות: - התירויות בישראל 1968, ל.מ.ס., ס.פ.מ. מס' 291
- תירויות 1972, ל.מ.ס., ס.פ.מ. מס' 428

- רביעון סטטיסטי לתירויות ולשירותי הארכה, ברוך ג', מס' 4, 1/76.

- חוויה ארכי ענף המלונאות בירושלים החב' המשלחת לתירויות בירושלים 71/

לוח מס. 64: לינות ישראליים ותירירים בbatis הארץ מומלצים לתיירים,
בשנים נבחרות 1974-1964
(אחוזים)

השנה	חלוקת של ירושלים בלינה בישראל	חניון ישראליים מס' 91 הLINION BY JERUSALEM			חניון תיירים ישראליים ס"ב
		כל העיר	מערב	מזרח	
1964	7.6	13.2	24.6	-	-
1965	8.0	13.2	25.5	-	-
1968	26.3	10.5	17.6	12.7	6.4
1971	27.1	7.7	13.5	12.0	4.4
1972	29.5	6.5	11.4	12.3	3.2
1973	30.1	7.4	15.8	13.1	3.1
1974	30.0	7.8	17.5	13.5	3.9

מקורות: ראה מקורות לוח קודם

לוח מס. 65: חפות מיתוח בbatis מלון מומלצים לתיירים בירושלים,
לשנים נבחרות, 1974-1968

השנה	סה"ב	מערב	מזרח	מזרחה
1967	-	60.5	-	-
1968	60.4	74.8	39.5	-
1969	46.6	61.3	36.0	-
1971	61.2	70.6	52.7	-
1972	63.5	66.6	60.4	-
1973	48.4	49.5	47.1	-
1974	48.3	53.0	42.4	-

מקורות:
 - שנתיון סטטיסטי לישראל לשנים 1968-1970
 - סקרים על בתיה מלון בירושלים המודחנות, 1/67
 - רביעון סטטיסטי לתיירות ולשירותי הארץ,
 ברוך ג', מס. 1/76, 4

לוח מס. 66: בתי מלון מומלצים לחויריס, לפי אחוז תפוסת המילוט,
ירושלים 1974 (אחוזים)

מזרח	מערב	סה"כ	בתי מלון	
			%	חפושת המילוט
6	-	4		עד 19
18	5	13		20-29
28	5	18		30-39
24	18	22		40-49
15	36	23		50-59
9	9	9		60-69
-	8	7		70-79
-	9	4		80-100
100	100	100		סה"כ
42.4	53.0	48.3		אחוז תפוסה ממוצע

מקור: רביעון סטטיסטי לתיירות ולשירותי הארחה, כרך ג' מס. 4, 1/76

לוח מס. 67: פדיון⁽¹⁾ בבתי מלון מומלצים לחויריס ירושלים, 1974-1969
(אלפי ל"י ו אחוזים)

השנה	סה"כ	מערב	מזרח	% ירושלים	% מערב מירושלים
				% מכל הארץ	% מערב
1969	33.9	21.1	12.8	19.0	62.1
1970	36.2	25.6	10.6		70.8
1971	60.6	41.1	19.4		67.9
1972	88.7	61.2	27.6		68.9
1973	87.3	62.9	24.3		72.1
1974	105.6	77.8	27.8		73.7

(1) פדיון מלונות ושרותים אחרים של המלון

מקורות: - תיירות 1972, ל.מ.ס., ב.מ.מ. מס. 428

רביעון סטטיסטי לתיירות ולשירותי הארחה, כרך ג' מס. 4, 1/76

לוח מס. 68: פדיון שניי ממוצע למועדן בירושלים, 1969-1972
(אלפי ל"י)

			השנה	
		ס.ה"כ	מערב	מזרחה
14.3	23.4	18.4	1969	
14.4	21.1	18.6	1970	
24.2	27.8	26.5	1971	
28.4	35.8	33.2	1972	

מקורות: תיירות 1972, ל.מ.ס., ס.פ.מ. מס. 428

לוח מס. 69: פדיון שניי ממוצע לחדר בירושלים, 1969-1972
(באלפי ל"י)

		השנה		
		ס.ה"כ	מערב	מזרחה
7.3	16.1	10.4	1969	
6.1	17.0	11.2	1970	
11.2	24.7	17.8	1971	
15.6	32.0	24.2	1972	

מקורות: תיירות 1972, ל.מ.ס., ס.פ.מ. מס. 428

לוח מס. 70: שכירים בבתי מלון מומלצים לחויראים בירושלים
 (ממוצע שניי) (1974-1969)

		השנה		
		ס.ה"כ	מערב	מזרחה
851	941	1792	1969	
711	1216	1927	1970	
767	1494	2261	1971	
949	1734	2683	1972	
993	1891	2884	1973	
841	1490	2331	1974	

מקורות: תיירות 1972, ל.מ.ס., ס.פ.מ. מס. 428

- רביעון סטטיסטי לתיירות ולשירותי הארץ, כרך ג. מס. 4/76.

8. השקעות גולמיות בפיתוח

איחוד העיר הביא להגברת ניכרתה כמות המשאבים הלאומיים שהופנו לירושלים.

בשנות החמישים קיבלת ירושלים כ-4-3 אחוזים בלבד מכלל ההשקעה הלאומית הגולמית.

בשנות הששים עד המלחמה האחוז עלה, והיה מרבית השנים בסביבות 6 אחוז. אחרי 1967 חלקה של ירושלים עלה ל-9% ב-1968, 10% ב-1969, 14% ב-1970 ו-16.5% ב-1971 (אולם אין לראות בכך מוגמת המשך עלייה).

مازو 1967 היו השקעות ניכרות בבניה, למגוריים ולמוסדות (אוניברסיטה, ארגונים יהודים, וקרןנות שונות) והשקעה ניכרת בתירות ובחשויות כלכליות (חברות, טלקומוניקציה, שטחי תעסוקה).

לוח מס. 17: חלקה של ההשקעה בירושלים בהשקעה הלאומית וחלוקת של ההשקעה הממשלתית בהשקעה בירושלים, בשנים 1972-1963 (מילוני ל"י, ואחוזים)

השנה	ההשקעה לאומית גולמית לארומית גולמית % מההשקעה	ההשקעה לאומית בירושלים בפיתוח ירושלים			% מההשקעה בירושלים בשנת 1972	מחירים שוטפים בירושלים בשנת 1972	מחירים שוטפים בשנת 1972	מחירים שוטפים בשנת 1972	מחירים שוטפים בשנת 1972
		מחירים שוטפים בירושלים בשנת 1972	מחירים שוטפים בירושלים בשנת 1972	ה השקעה הלאומית גולמית לארומית גולמית % מההשקעה					
סה"כ	38586	4139.8	5588.1	10.7	1605.1	2141.3	39.3		
1963	2175	122.3	216.7	5.6	28.8	55.6	23.5		
1964	2624	120.8	221.0	4.6	39.6	72.5	32.8		
1965	2878	176.2	310.1	6.1	52.2	91.9	29.6		
1966	2360	145.5	251.7	6.1	55.8	96.5	38.3		
1967	1987	177.0	304.4	8.9	48.0	82.5	27.1		
1968	2699	268.0	431.5	9.9	129.6	208.6	48.3		
1969	3819	541.0	827.7	14.1	194.2	297.1	35.9		
1970	4792	570.0	786.6	11.9	272.8	376.4	47.7		
1971	6333	1045.0	1264.4	16.5	362.5	438.6	34.6		
1972	8919	974.0	974.0	10.9	421.6	421.6	43.3		

מקורות: ההשקעה הלאומית וההשקעות הממשלה בירושלים, חכון וייעוץ כלכלי בע"מ
זולי 1973. לוחות 2.1, 2.15, 3.2, 3.3, 3.5.

חלק ניכר מהഗידול אחרי 1967 יש לזקוף לזכות האצת ניכרת בהשקעות הממשלה

בירושלים, אם בשנות הששים החלקה של הממשלה בכלל ההשקעות בירושלים היה בדרך

כלל פחות מ-30% (יש לראות את שנה 1966 שיצאה דופן, דבר שנגרם בשל קייזוץ

בהשקעה פרטיה ולא בשל עליה פתאומית בהשקעות הממשלה) הרי שמאז 1967 החלקה

של הממשלה הייתה לפחות 35% ואך הגיעו ל-48% בשנים 1968 ו-1970.

לעומת 1966, (כבסיס של 100%) בה השקעו 5.96 מיליון ל"י (במחירים 1972

ע"י הממשלה בירושלים, בשנת 1968 היו השקעות של 216,308 – 1969 – 390, – 1970 – 455 (הכל על בסיס מחירים של 1972).

לוח מס. 72: השקעות הממשלה בפיתוח ירושלים, 3 תקופות עיקריות, (במיליאוני ל"י)

השקעות הממשלה במחירים 1972	ההשקעות הממשלה במחירים שוטפים						שנתיים	
	מס' מוחלטים	מס' מוחלטים	סה"כ	קרןנות	עיריות וחרומות שונות	ירושלים הממשלתית		
100.0 2439.5	100.0	1745.6	276	174	1295.6	1955-1972		
12.2 298.5	7.6	133	20	20	93	1955-1962		
16.3 399.0	15.7	274	56	45	173	1963-1967		
71.5 1742.0	76.7	1338.6	200	109	1029.6	1968-1972		

מקורות: ה השקעה הלאומית וההשקעות הממשלה בירושלים, תכנון ויוזץ כלכלי בע"מ,
יולי 1973 לוחות 2, 3, 4.

בין השנים 1955 ל-1972 הממשלה השקעה בירושלים כ-1750 מיליון ל"י,

מתוכם כ-1340 מיליון ל"י בין השנים 1968-1972, המהווים יותר מ-70% מכלל השקעות

הממשלה מאז 1966 במחירים קבועים.

לוח מס. 72 מראה את התפלגות הענפיה של ההשקעה האומדנים לגבי ההשקעה בצד יוזם נעשו על בסיס נתוני ההשקעה במבנים בהתאם להתפלגות משוערת בין השקעה באיזוד והשקעה במבנים, מכאן שיש להתייחס בהסתיגות למספרים אילו, ובמיוחד בשטח החקלאי בה חונך (לשנים 1971 ו-1972) ש- 82% מההשקעה היא בצד יוזם. לכן הניחוח הבא יתבסס על נתונים ההשקעה במבנים בלבד, שהם יותר מהימנים.

לוח מס. 73: השקעה כוללת לפי יוזדים בירושלים, 1972-1963
(במיליאני ל"י, מחירים שוטפים)

החברה חברות (1)	477	156	927	479	517	575.5	1014.3	943	2970.7	4129.8	סה"כ	השנה
				3	8	16	19.3	66	7	105.3	112.3	1963
				3	4	22	17.8	74	3	117.8	120.8	1964
				3	8	36	24.2	105	6	170.2	176.2	1965
				5	9	32	30.5	69	8	137.5	145.5	1966
43	17	40	6	25	10.7	35.3		44	122.0	177.0	1967	
44	9	95	36	28	14.8	51.2		91	179.9	268.0	1968	
87	7	238	16	66	44.0	83.0		146	314.0	541.0	1969	
83	14	128	80	55	71.6	138.4		127	399.0	570.0	1970	
164	43	299	135	103	125.6	175.4		272	688.0	1045.0	1971	
56	62	113	177	134	215.0	217.0		239	737.0	974.0	1972	

מקורות: ההשקעה הלאומית וההשקעות הממשלה בירושלים, תכנון יוזץ כלכלי בע"מ, יולי 1973

לוחות 10, 14, 2, 13, 2, 11

1) מסיבות טכניות לא בוצע אומדן של השקעה לפני 1968 למפעל מים וחשמל, לחברות וקשר.

הבנייה למגורים (פרטית וציבורית) היוזמת 80% מכלל ההשקעה בירושלים ב-1963.

שיעור זה ירד עד 72% ב-1966. השיעור הגבוה אינו נובע כל כך מהרכב בנייה נרחב בירושלים כמו מיעוט ההשקעות בתחומיים האחרים של הבניה. מבני הציבור היוו את עיקר היתריה בתקופה זו (1963-1966). (הטספרים האלה מוטים כלפי מעלה עקב אי-שלמות הנתונים, אולי המגמה קופה). הבניה הפרטית למגורים תפסה את החלק הארי של הבניה למגורים, עד שנת 1970. משנה זו ישנו יתר שווון בין בניה פרטית לבניה ציבורית למגורים. בשנים 1964-1969 הושקעו יותר בבניה מבני ציבור מאשר לבניה ציבורית לבניה, אולי מ-1970 הדגש בבנייה הציבורית עובר לבניה למגורים. בענף התעשייה, ובענף בתיה ההארחה ועסקים היו לכל אחד פחות מ-3% מכלל ההשקעות בירושלים לפני המלחמה. שני ענפים אלה הדראו, מבחינה ההשקעות במוגנים, פיזיות וחסרי גודל אחרי 1967, ובמיוחד ענף בתיה ההארחה והעסקים אשר היה 5.5% מכלל ההשקעות ב-1971 ו-9% ב-1972 (לעומת כ-4% למבני התעשייה בשנתיים הללו).

באשר להבחנה בין מערב ירושלים למזרחה, ישנו הבדל ממשמעותי. יותר מ-90% מההשקעות נעשו במערב העיר. במזרח ירושלים ניתן סיוע שנתי באשראי ממשלתי בסדרי גודל אלה: לתעשייה כחצי מיליון ל"י לשנה בשנים האחרונות; לשיכון כ-5.3 מיליון ל"י לשנה בשלוש שנים האחרונות; לעסקים כ-2.5 מיליון ל"י לשנה, אשראי מכון אחר: כ-0.2 מיליון ל"י. סה"כ כ-0.8 מיליון ל"י לשנה בשנים האחרונות. סכומים אלה מהווים כ-8% עד 10% מכלל האשראי שנitan ליוזמים במסגרת אשראי מכון.

במזרן היהודי מוקמים פרויקטים בהשתפות ממשלתית (כגון בת' מלון, משרדים, מפעלים וכו'), דבר שאינו ניכר במזרן הערבי.

יחסית למערב ירושלים ישנה חוסר נתיחה להשקעות מקומיות בחיקף נרחב במזרן ירושלים, ויתכן שהדבר קשור בקיום אלטרנטיבות של השקעה מחוץ לירושלים ואך בירדן ע"י תושבי מזרח העיר.

. 9. התפתחות בשבר וההכנסות

מאו 1967 ישנן שתי חופעות בתחום השבר וההכנסות: א) הפער בין מערב ירושלים למזרחה הצטמצם באופן משמעותי, אך עודנו ניכר. ב) הפער בין המוצא הישראלי לבין ירושלים המערבית, השילוי לירושלים, הצטמצם אף הוא.

הנתונים לגבי ההכנסה למפרנס והכנסה לנפש הם מוקוטעים. ונאספים בעיקר כמיפקדים תקופתיים ולא באורח שוטף (ברמה העירונית לפחות) נוסף על כך הם נ眇רים בד"כ על בסיס וולונטרי, אולם, ניתן היה להשתמש בהם כבסיס להשוואה ולאיתור מוגמות.

לפניהם 1967 האינדיקטורים של ההכנסה לשפחה ולנפש מראים שהמוצע במזרח ירושלים היה גבוה מזו שביהודה ושומרון, רמת ההכנסה הממוצעת עמדה ב-50% יותר מאשר בשאר אזוריו י"ש (החקלאית בעיקרה) ב-30% יותר לעומת האזורים העירוניים האחרים ביהודה ושומרון. אולם רמת ההכנסה הממוצעת הייתה נמוכה מזו של הגדר המזרחית⁽¹⁾.

בירושלים המערבית, עד 1967, רמת ההכנסה הממוצעת הייתה נמוכה מהמוצע הארצי, ונמוכה בכ-10% מאשר אחרות הערים הגדולות.

מנוחנים לשנת 1965 ניחן לעורך השוואת כלשהו בין ירושלים המזרחית לירושלים המערבית: במזרח ההכנסה השנתית הממוצעת הייתה כ-900 ל"י, לעומת 3400 ל"י, במערב העיר. במלים אחרות,יחס קרוב לוודאי אחד הפגיעה⁽²⁾.

הנתונים ממפקד ספטמבר 1967 מפורטים יותר, ומשמעותם קרוב לוודאי את הפגיעה בשירותים ובدرجים המינהליים והמקצועיים הבכירים, מיד לאחר המלחמה.

(1) ברגן א. אמידה כלכלית בשטחים המוחזקים 1968-1973. בנק ישראל, מחלקה מחקר 1974.

(2) רומן מ. סקר כלכלי חברתי על ירושלים השלמה. מכון פאלק 1967.

**לוח מס. 74: הכנסה חודשית ממוצעת למקצועות נבחרים בירושלים, 1967
(בל"י)**

האיפיון המקצועי	מערבה ירושלים	מזרחה ירושלים	מערבה מזרח ירושלים	מערבה מזרח ירושלים	פועל לא מקצועי
	1 : 5	70. -	350. -	-	פועל לא מקצועי
	1 : 5	100. -	500. -	-	פועל מקצועי
1:3.4	150. -	500. -	-	-	פקיד זוטר
1:1.5	600. -	900. -	-	-	מורה ותיק
1:1.7	1300. -	2200. -	-	-	רופא בכיר

בחישובי הכנסה לנפש היה פער גדול יותר בין שני חלקי העיר, בשל מספר הנפשות הממוצע למפרנס הגבוה יותר במערב העיר. (5.7 נפשות למפרנס ממוצע במערב ירושלים לעומת 3.5 במזרח). ההיחס בין חלקי העיר על פי הכנסה לנפש ב-1967 צריך היה להיות אז בין 7 : 1 לבין 10 : 1 לפי סוג שליח היד.

בין 1967 ל-1972 חלה עלייה גדולה ברמת החיים ובממוצע הכנסה במערב

ירושלים כך שבשנה זו, ממוצע הכנסות שנתי לשכירות יידרוני בירושלים המערבית, השתוויה לממוצע הארצי (כ- 9100 ל"י לשנה). אך היה נמוך מהממוצעים לחל אביב ולחיפה (אם כי בשנת 1973 כבר ה"דביקה" מערב ירושלים את הממוצע בחל אביב).

במערב ירושלים חלה התפתחות יחסית עוד יותר מהירה בתקופה זו:

**לוח מס. 75: הכנסה שנתית ממוצעת לשכירים ולעצמאים בירושלים, 1972
(בל"י)**

hhushob	יחידה	מערבה ירושלים	מרכז ירושלים	מזרחה ירושלים	מערבות ירושלים
משק	שכיר	- 8,160,-	17,990,-	2.2 : 1 :	1 : 2.2
בית	עצמאי	- 12,500,-	7,500,-	1.6 : 1 :	1 : 1.6
מפרנס	שכיר	- 9,810,-	5,850,-	1.7 : 1 :	1 : 1.7
	עצמאי	- 11,310,-	5,250,-	2.1 : 1 :	1 : 2.1
נפש	שכיר	- 5,260,-	1,480,-	3.5 : 1 :	1 : 3.5

מקורות: ל.מ.ס. מפקד 1972.

לפי לוח מס. 72 ניכרת ירידת גודלה בפער לעומת 1967. ב-1972 היו במזרח ירושלים 8.5 נפשות בממוצע למפרנס, לעומת 3 במערב העיר (כשלעצמם מצויים בפער), כך שנחנן להנימח יחס של הכנסה לנפש בין שני חלקי העיר בסדר גודל של 1:3 עד 1:4.

ב- 1974 הינה הכנסה לשכיר במערב ירושלים גבוהה מעט מהממוצע הארצי (כדי 8%), וגובהה מזו של חל אביב, אך נשarra נמוכה כדי 5 מהממוצע של חיפה. מנתונים עיקיפים ניתן לאמוד את פער הכנסות בשנת 1974 בין שני חלקי העיר. החפוכה הלאומית הגדולה לנפש הייתה בשנת 1974 15,620 ל"י לשנה, והכנסה הלאומית לנפש 12,580 ל"י. זה רמה של פי 6 לעומת יהודיה ושומרון. הפער לעומת מזרח ירושלים ודאי קטן בהרבה, אך עקב מבנה תעסוקתי שונה, והן עקב כך שהאוכלוסייה בירושלים המזרחית נהנית מחוק שכר מינימום, ומהטבות טוציאליות.

בישראל, ב-1974, הכנסה הממוצעת למשפחה שכירים עירוניים הייתה 24,600 ל"י לשנה, ולמשפחה לא-יהודית 23,200 ל"י לשנה. ממוצע הנפשות במשפחה יהודית היה 4.3, ובמשפחה לא-יהודית 4.5 נפשות בממוצע למשפחה הבדל זה מעמיד את הכנסה הגדולה לנפש יהודית על 5,235 ל"י לשנה, לנפש לא יהודית על 4,220 ל"י לשנה בממוצע, או יחס של 1.7 : 1.

אפשר להניח שהכנסה הממוצעת במזרח ירושלים גבוהה מזו של יהודיה ושומרון, אולם נמוכה מזו של האוכלוסייה הלא-יהודית בישראל, וכך נגיעה לאמדן יחס הכנסה בין שני חלקי העיר של בין 3:1 ל-4:1, מסקנה תורמת את הנתונים של 1972.